

KIRISH

O'quvchilarga mustaqilligimiz sharofati bilan ko'plab qadamjolarining qayta tiklanganligi hamda ulug' bobolarimiz nomlari, ishlari elga tanilib, ularga atab ziyoratgohlar tiklanganligi haqida ma'lumot beriladi. Jamiyatimizning ma'naviy yangilanishi ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirish jahon hamjamiyatiga qo'shilishini ta'minlaydigan, demokratik huquqiy davlat qurish, kadrlar tayyorlashning milliy masalasi ustivor mezon sifatida muhim rol o'ynaydi. O'zbekistoh Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning "Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala - bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim- yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz?. Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan".¹- deb aytgan fikrlari bugungi kunda ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, barkamol avlodni shakllantirish ertangi taqdirimizni belgilab beruvchi dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda.

Mana shu ma'noda bugungi mustaqillik sharoitida kadrlar tayyorlashning milliy modelini ro'yobga

¹Prezidentimiz Sh. Mirziyoyevning " Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning soflligini asrash- davr talabi" anjumanidagi nutqidan.

chiqarish, har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'limtarbiyani ongli ravishda idrok eta oladigan, davlat, jamiyat va oila oldida javobgarlik hissini yuragiga tuya oladigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutish bilan birga, ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlashdan iborat.

Buyuk islohotlarni amalga oshirishda O'zbekiston sharoitida mustaqil fikrlovchi yoshlarning bo'lishi davr taqozosidir. Respublikada olib borilayotgan siyosatning bosh omillaridan biri ham teran fikrlovchi, mustaqil dunyoqarashga ega, iqtidorli shaxslarni kamol toptirish va tarbiyalashdan iborat.

O'quvchilarga tarbiya berish ularga ta'lim berish bilan mustahkam va yaxlit birlikda amalga oshiriladi. Ammo tarbiyaning o'z vazifasi, mazmuni, shakl hamda uslublari mavjud. O'quv tarbiyaviy jarayonining uzviyligi maktab oldiga qo'yilgan eng muhim pedagogik qoidalardan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar bevosita o'quv jarayoni bilan bog'langandir. Yoshlarning kundalik ehtiyojlari, intilishlari, talab va qiziqishlarini faqat dars jarayoni bilan qoniqtirib bo'lmaydi. Yoshlarning g'oyaviy-siyosiy ongini shakllantirish orqali ularda atrof-muhitga, jamiyatga ongli munosabatda bo'lish, jonajon Vatanni cheksiz sadoqat bilan sevishtirish, xalqimizning milliy qadriyatlarini e'zozlash hissini tarkib toptiradi.

Modul. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining ilmiy asoslari

1-Mavzu.Tarbiyaviy ishlar metodikasi faning maqsad va vazifalari.

Reja:

- 1.Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining maqsad va vazifalari
- 2.Milliy tarbiyaning o‘ziga xosligi va mezonlari.
- 3.Tarbiya jarayoniga texnologik yondashuvni tadbiq etishning afzalliklari va ahamiyatini baholash.

Xalqimiz azal-azaldan axloqiy fazilatlarga boy bo‘lgan. Ota-bobolarimiz farzand o‘stirar ekanlar, ularning xulq –atvorlariga, gap-so‘zlariga, kishilar oldida o‘zlarini qanday tutib, nimalar haqida fikrlashib, o‘z maqsadlarni qanday so‘zlar bilan tushuntirishlariga katta ahamiyat berishgan. Ular farzandlarining qo‘rslik qilishi, kattalar suhbatiga aralashishiga, nojo‘ya ishlar qilishiga zinhor bazinhor yo‘l qo‘ymaganlar. Bu narsalarga farzand tarbiyasining eng muhim tomoni deb qaraganlar.Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining maqsadi – Mustaqil Respublikamizda iqtisodiy, ma’naviy, siyosiy, madaniy rivojlanishi yo‘lida buyuk ishlar amalga oshirilmoqda. Yoshlarga chuqur mustahkam bilim berish, mutaxassislarni jahon andozlariga javob beradigan, bozor iqtisodiy sharoitda raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash dolzarb masalalardan biridir. O‘zbekiston Respublikasi

Konstitutsiyada belgilab berilgan qonunlarimizdan kelib chiqqan holda shuni ta’kidlash lozimki, har tomonlama kamolga yetgan barkamol inson uchun zarur bo’lgan yuksak ma’naviyatga xos bo’lgan qirralarni: poklik, hamkorlik, birodarlik, g’amxo’rlik, sabr-qanoat, saxiylik fazilatlarini shakllantirishdan iboratdir. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining vazifasi – maktab hayotida ta’lim-tarbiya jarayonini boshqarishda ma’naviyat ishlari bo’yicha direktor o’rinbosarining va sinf rahbarining o’ziga xos o’rni bor. Ma’naviyat ishlari va sinf rahbari faoliyatining aksariyat qismi tarbiyaviy jarayon bilan bog’liqdir. Shu jihatdan olib qaraganda sinf rahbarini sinfning bosh tarbiyachisi murabbiysi deyish mumkin, u o’z sinf jamoasini tashkil qiladi, uyushtiradi va tarbiyalaydi, o’qituvchilar bolalar tashkilotlari, ota-onalar hamda keng jamoatchilik bilan yaqindan aloqalar bog’lab, sinfdagi umumiy tarbiyaviy jarayonga rahbarlik qiladi.

Davlatimiz sobit qadamlar bilan o’z taraqqiyot yo’lidan bormoqda. Bu yo’l milliy xususiyatlar qadryatlarni tiklash, saqlash va rivojlantirish, milliy g’ururimizni uyg’otish, vatanparvarlik va umuminsoniy qadryatlarga asoslangan mafkura negizida kamolatga yo’lidir. Bu esa o’z navbatida sobiq sho’ro tarbiya nazariyasida o’rganishi mumkin bo’lmagan milliy odob, milliy e’tiqod, iymon, diyonat kabi insonning butun milliy xususiyatiga bevosita bog’liq fazilatlarni yosh avlodning shaxsiy sifatlariga aylantirishni dolzarb vazifa qilib qo’ydi. Shu tariqa yuqoridagi fazilatlarni shakllantirishni o’z ichiga oluvchi yangi pedagogik

yo‘nalishdunyoga keldi.Respublikamiz maktablarida o‘quvchilarni tarbiyalash mezonlari mustaqillik tufayli yanada dolzarb ahamiyat kasb etgan shaxsning milliyligiga bevosita aloqador bo‘lgan fazilatlarni singdirish tamoyilidan kelib chiqib belgilanadi.Mustaqil Respublikamizda iqtisodiy, ma‘naviy, siyosiy, madaniy rivojlanishi yo‘lida buyuk ishlar amalga oshirilmoqda. Yoshlarga chuqur mustahkam bilim berish, mutaxassislarni jahon andozlariga javob beradigan, bozor iqtisodiy sharoitda raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash dolzarb masalalardan biridir.Hozirgi zamonaviy ta‘lim muassasalari yuksak ma‘naviyatli shaxsni tarbiyalashni maqsad qilib olmoqda bunda har bir shaxsning tabiiy qobiliyatini rivojlantirish, bo‘ljak avlodni ijtimoiy muhofaza qilish, yani ruhiy kamolatini yuksaltiruvchi muhitni yaratish, buning uchun sog‘lom muhit va tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish muhimdir.Hukumatimiz tomomnidan mustaqillikning ilk yillaridanoq, jismonan sog‘lom, ma‘nan etuk shaxs yaratishga e‘tiborberila boshlandi. Bu boradagi ishlarni aniq, maqsadli amalga oshirish uchun davlat ahamiyatiga molik dasturlar, rejalar ishlab chiqildi. Ma'lumki, davlatimiz rahbari 2019 yil 19 mart kuni yoshlarga e'tiborni kuchaytirish,yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, ularda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini oshirish maqsadida ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalaridagi ishlarni yangi

tizim asosida yo'lga qo'yish bo'yicha 5 ta muhim tashabbusni ilgari surdi.

Mazkur 5 ta muhim tashabbusda belgilangan vazifalari. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining oldida turgan vazifalarni o'z ichiga oladi.

Tarbiyaviy ishlar metodikasi fani o'quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyanagan holda ularning darsdan bo'sh vaqtlarida o'quv-tarbiya jarayonini to'ldiradi. U o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari ishlarning o'ziga xosligi shundaki, to'garaklar va turlidarsdan tashqari ishlarning dasturlarini rang-barangligi, ular mazmunidagi yangiliklar o'smir yigit-qizlarning shaxs sifatida shakllanishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish, avvalo, komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib joriy etishga bog'liq. Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalarni singdirishni, asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. Tarbiyaviy ishlar tizimi mahalla jamoasi, huquq-tartibot organlari, ijodiy uyushmalar, davlat va nodavlat jamg'armalar, qo'mitalar va tashkilotlar bilan hamkorlikda olib boriladi.

Davlatimiz sobit kadamlar bilan uz tarakkiyot yulidan bormokda. Bu yul – milliy xususiyatlar,

kadriyatlarni tiklash, saklash, rivojlantirish, milliy gururimizni uygotish, vatanparvarlik va umuminsoniy kadriyatlarga asoslangan maafkura negizida kamolatga erishish yulidir. Bu esa, uz navbatida sobik shuro tarbiya nazariyasida urganilish mumkin bulmagan milliy odob, milliy e'tikod, iymon-diyonat kabi insonning butun milliy xususiyatiga bevosita boglik fazilatlarni yosh avlodning shaxsiy sifatlariga aylantirilishni dolzarb vazifa kilib kuydi. Shu tarika yukoridagi fazilatlarni shakllantirishni uz ichiga oluvchi yangi pedagogik yunalish dunyoga keldi. Darxakikat, milliy tarbiya – Uzbekiston milliy mustakilligining pedagogik maksadi va shartidir. Milliy tarbiya O'zbekistonning davlat mustakilligini mustaxkamlash va amalga oshirishga tayyor farzandlarni tarbiyalab voyaga yetkazishga xizmat kiladi. Bu maksadga erishishning uziga xos nazariy muammolari bor. Shulardan biri – milliy tarbiya nazariyasining asosiy koidalari va ilmiy tushunchalari yaratilmaganligidir. Ikkinchi muammo-«O'zbekiston mustakilligini amalga oshirishga, mustaxkamlashga tayyor farzandlar kanday fazilatlarga ega bulishi kerak?» degan savolga anik tajribada asoslangan javoblar olish masalasidir. Bularning barchasi O'zbekiston maktablarida milliy istiklol tarbiyasining mezonlarin ilmiy asoslash zaruratni vujudga keltirmokda. O'zbekiston maktablari ukuvchilarini milliy tarbiyalash mezonlari mustakillik tufayli yanada dolzarb axamiyat kasb etgan shaxsning milliyligiga bevosita alokador bulgan fazilatlarnii singdirish tamoyilidan kelib chikib belgilanadi.

Milliy tarbiya mezonlarini belgilashda mustakil O‘zbekistonning ijtimoiy buyurtmasi bulmish ijobiy sifatlar: milliy iftixor, vatanparvarlik, millatlararo mulokot madaniyati, milliy odob, vijdoniylik, imyon-e’tikod, milliy istiklol mafkuraviy ongini rivojlantirish zarur. Ularning aksi bulgan salbiy sifatlar: milliy befarklik, vatanfurushlik, xoinlik, mankurtlik, millatchilik, maxalliychilik, vijdotsizlik, mafkurasizlik kabilarga nafakat uygotish darkor. Bu 9 ishlarni bir-biri bilan uzviy boglab olib borish ukituvchi-tarbiyachi tomonidan maxsus mezon kilib olinishi kerak. Milliy tarbiya mezonlarini belgilashda ukuvchilarning yosh, akliy imkoniyatlarini e’tiborga olinadi. Kuyida boshlangich sinf ukuvchisining milliy tarbiyalanganlik kursatkichlari va mezonlari kanday bulishini taxminiy namunasini keltiramiz. O‘zbekiston – Vatanim mening. O‘zbekistonning tabiiy, ma’naviy, jugrofiy va milliy xususiyatini anglash; ulkaning utmishini, xozirgi xayot va kelajagi xakida tushunchalrga ega bulish; O‘zbekistonning, uzbek xalkining kaxramon farzandlari xizmatlarini bilish; O‘zbekiston Davlat ramzlarini bilish. Milliy gurur asoslari. Uzining uzbek millatiga mansubligini anglash; «o‘zbek xalqi» tushunchasining madaniy moxiyatini tushunish, uzini uzi millatining farzandi deb bilib, milliy burchlarini anglash; ona tilini cheksiz sevis, shu tilda tugri suzlash va fikrlash. Milliy odob. Avval salomlashib, keyin suz boshlash; uzbek xalkida «yaxshi», «yomon» deb baxolanuvchi xulq namunalarini bilish, barchani «siz»lash, uzidan katta va kichiklarni izzatlash, dustlik burchlarni bilish; ustozlarn e’zozlash munosabati, uyat suz, sukinishga,

odobsizlikka salbiy munosabaat bildirish. Vijdoniylik. Biror ishga kul urishdan avval «Bu ilmga odamlar nima deyisharkan?» degan muloxaza va andishaga borish, rostguylik, yaxshi xulq va yomon xulqning farqlarini tushunish, yaxshi xulqqa ijobiy, yomon xulqqa salbiy munosabatini bildirish, kunlikdagi gapni ochik aytishga urganish. Shu tushunchalar mohiyati ochib berilishi lozim.

Savollar.

1. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining maqsadi nimadan iborat.
2. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining vazifasini tushuntirib bering
3. Tarbiya jarayoniga texnologik yondashuvni tushuntiring

2-Mavzu.Milliy tarbiyaning mazmuni va mohiyati.

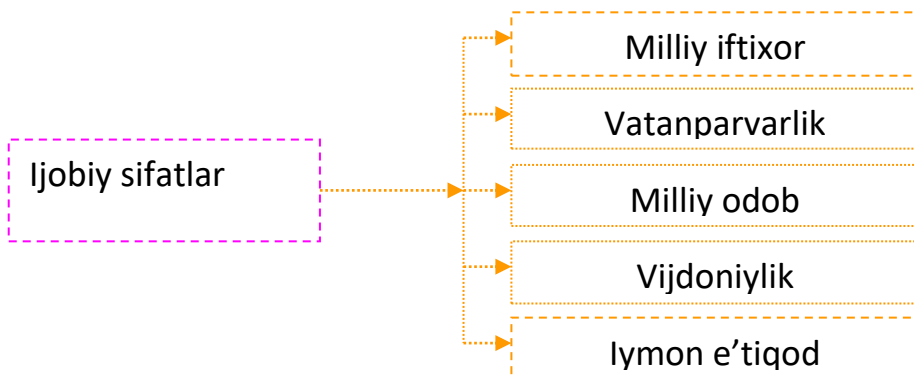
Reja.

- 1.Milliy tarbiyaning o'ziga xosligi va mezonlari.
- 2.Milliy tarbiyadagi ijobiy xislatlar
- 3.Tarbiya jarayoniga texnologik yondashuvni tadbiq etishning afzalliklari va ahamiyatini baholash.

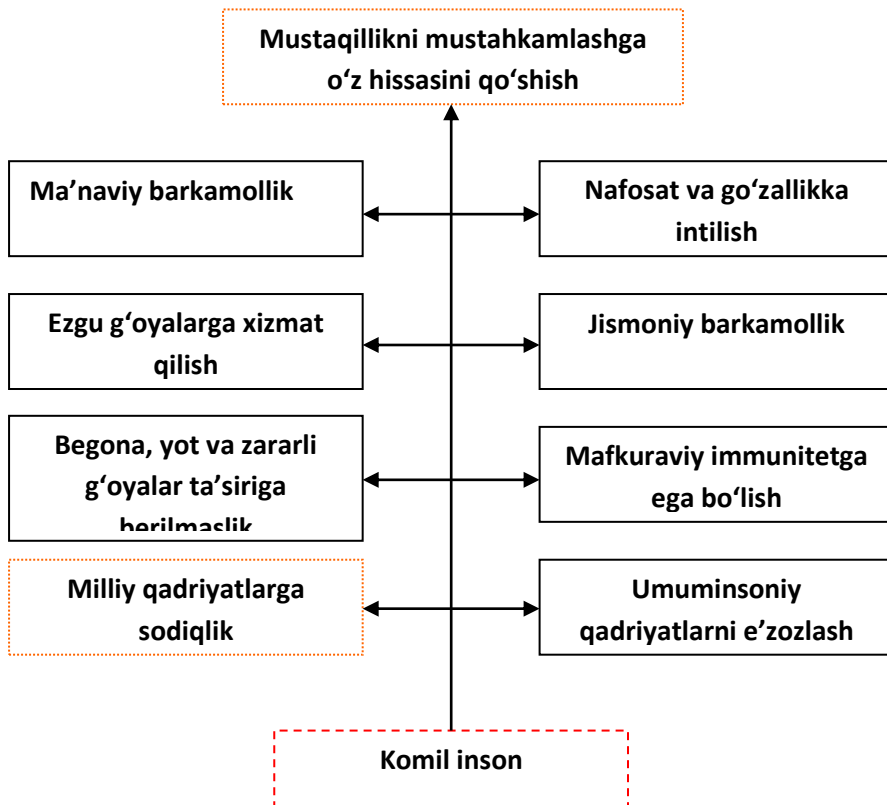
Milliy sharqona tarbiya mezonlari. Xalqimiz azal-azaldan axloqiy fazilatlarga boy bo'lgan. Otabobolarimiz farzand o'stirar ekanlar, ularning xulq-atvorlariga, gap-so'zlariga, kishilar oldida

o‘zlarini qanday tutishiga, o‘z maqsadlarini qanday so‘zlar bilan tushuntirishlariga katta ahamiyat berishgan. Ular farzandlarining qo‘rslik qilishi, kattalar suhbatiga aralashishi, nojo‘ya ishlariga zinhor-bazinhor yo‘l qo‘ymaganlar. Bu kabilarga farzand tarbiyasining eng muhim tomoni deb qaraganlar. Ammo, ming taassufki, yaqin tariximizda sharsona tarbiya, axlos-odobning ming yillik tajribalaridan «eskilik sarqiti» deb voz kechdik, o‘zligimizni unutayozdik. Sharqona odob ming yillar maboynida islomiy tarbiya qoidalari asosida tarkib topib, takomillashib borganligi tarixdan ma’lum. Jumladan, Qur’oni karim oyatlari mazmuni, Payg‘ambar alayhissalom hadisleri, sharq allomalari va faylasuflarining hikmatomuz kitoblari tarbiyamizning manbai bo‘lib xizmat qilgan. Islomiy tarbiya musulmonlar hayotining barcha qirralarini, hatto mayda jihatlarigacha qamrab olgan. U go‘daklarni emizishdan tortib, qanday kiyintirishgacha, ovqatlanish odobidan tortib, ko‘cha-ko‘yda, kattalar oldida o‘zini qanday tutish lozimligigacha barcha jihatlarini o‘z ichiga olgan. Eng asosiysi, islomiy odob farzandlarning halol, pok, mehnatkash, ilmga intiluvchi, kattalarni, ayniqsa, ota-onani hurmatlash ruhida tarbiyalashni shart qilib qo‘ygan. Masalan, Rasululloh hadislarida: «Farzandlaringizni izzat-ikrom qilish bilan birga axloq-odobini ham yaxshilanglar!», «Hech bir ota o‘z farzandiga xulq odobdan buyukroq meros bera olmaydi», deyilgan. Demak, o‘tmishda tarbiya berish hammaning vijdoniy burchi deb qaralgan. Milliy tarbiya O‘zbekistonning davlat mustaqilligini mustahkamlash va amalga

oshirishga tayyor farzandlarni tarbiyalab voyaga yetkazishga xizmat qiladi. Hozirgi davrda ushbu maqsadlarga erishishning o'ziga xos muammolari ham bor. Shulardan biri – milliy tarbiya nazariyasining asosiy qoidalari va ilmiy tushunchalari yaratilmaganligidir. Bularning barchasi O'zbekiston maktablarida milliy istiqlol tarbiyasining mezonlarini ilmiy asoslash zaruratini vujudga keltirmoqda. Milliy tarbiya mezonlarini belgilashda mustaqil O'zbekistonning ijtimoiy buyurtmasi bo'lmish ijobiy sifatlar: milliy iftixor, vatanparvarlik, millatlararo muloqat madaniyati, milliy odob, vijdoniylik, iymon-e'tiqod, milliy istiqlol mafkuraviy ongini rivojlantirish zarur. Ularning aksi bo'lgan sifatlar: vatanpurushlik, mahalliychilik, vijdotsizlik, mafkurasizlik kabilarga yoshlarda nafrat uyg'otish darkor. Bu ishlarni bir-biri bilan uzviy bog'lab olib borish o'qituvchi-tarbiyachi va ota-ona tomonidan tarbiyaviy mezon qilib olinishi kerak.

Kishi ma'naviyatining asosini bilim tashkil qiladi. Komillik yo'li – bu ilmdir.

Milliy g'urur va o'zlikni anglash – bu millatga mansublikni anglash, o'z xalqi an'anasiga, qadriyatlariga, madaniyatiga, ona tiliga sodiqlikdir.

Qahramon shoir Abdulla Oripov insonning ona tili uning milliy gʻururi ekanligini quyidagi misralarda bayon etadi:

Martabang unutsang mayliga unut,

Maktabing unutsang mayliga unut.

Lekin unutsangchi ona tilingni,

Zaharga aylansin onang bergan sut.

Til – xalqning, millatning qalbidir. Millat uchun til nihoyatda ulugʻ va moʻtabar, betakror, betimsol boylikdir. Til – millat tirikligining, uning yashab turganligi va faoliyat koʻrsatayotganligining asosidir. Til – xalq maʼnaviy hayotining asosidir.

Savollar:

- 1.Oʻzbekistonda tarbiyaniig maʼno-mazmuni nimadan iborat?
- 2.Oʻzbekistonda taʼlim va tarbiyaning mohiyati va mazmuni.
3. Milliy tarbiya deganda nimani tushundingiz?

3-Mavzu: Tarbiya usullari va shakillari

Reja.

- 1.Tarbiyaning bosh maqsadi va asosiy vazifalari

2.Tarbiya jarayonining xususiyatlari

3.Tarbiya turlari va ularning mazmuni

Tarbiyaning bosh maqsadi -yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'analariga, urf-odatlari hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib va amalda joriy etishdir.Tarbiyaning asosiy vazifasi —shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir. Buning uchun:

—yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishlariga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishni shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg'otish;

—o'quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, Vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarini shakllantirish;

—har bir o'smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatini turli sohalarda joriy qilib ko'rish. Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoit hozirlash;

— insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish (birbirini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitishlarga toqatsizlik), muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolg'onchilik, tuhmat, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo'llanishi lozim;

—vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yashayotgan odamlar bilan o'zaro munosabat-muloqotni o'rganish, o'z xalqi, davlati, uning himoyasi uchun hamisha shay bo'lib turish, O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni O'zbekiston Konstitutsiyasiga, Bayrog'iga, Gerbiga, Madhiyasiga, Prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash;

—qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas'uliyat hislarini rivojlantirish, o'zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta'lim-tarbiya berish;

—mustaqil davlatimiz—O'zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatiga to'g'ri va xolisona baho berishga o'rgatish. Uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, oshkora-ochiq tashqi siyosatiga va o'z xalqining turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to'g'ri tushuntirmoq kerak;

—turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondoshish fazilatlarini shakllantirish;

—sogʻlom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi boʻlish istagini shakllantirish; —yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga oʻrgatish.

Tarbiyaning asosiy tizimi quyidagicha boʻlishi lozim:

—tarbiyada tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, oʻsmir va yosh yigit-qizning betakror va oʻziga xosligini hurmatlash, uning ijtimoiy, huquqiy va erkinligini eʼtiborga olish;

—yoshlarda istak va imkoniyat muvofiqligi tuygʻusini qaror toptirish;

—milliylikning oʻziga xos anʼanalari va vositalariga tayanish;

—shaxslararo munosabatlarda insonparvarlik, pedagoglar va oʻquvchilar oʻrtasidagi bir-biriga hurmat munosabatlari, bolalar fikriga eʼtibor qilish, ularga mehribonlarcha munosabatda boʻlish.

Tarbiyaning maqsad va vazifalari. Tarbiya maqsadi va mazmuni metodlarni toʻgʻri tanlashga imkon beradi. Maqsad qanday boʻlsa, unga erishish metodlari unga muvofiq boʻlishi zarur.

Tarbiyaning mazmuni shaxsning shakllanishiga qoʻyiluvchi ijtimoiy talablar mohiyatidan iborat. Unutmaslik kerakki, aynan bitta vazifa turli xil fikrlar

bilan to'ldirilgan bo'lishi mumkin. Shuning uchun metodlarni umuman mazmun bilan emas, balki aniq fikr bilan bog'lash g'oyat muhimdir.

Tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatlari. Tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olish maqsadga muvofiqdir. Yosh xususiyatlari muayyan bir yosh davriga hos bo'lgan anatomik, fiziologik (jismoniy) va psixologik xususiyatlardir. Tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo'lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo'ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi. Tarbiya jarayoni shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtiriladi va tarbiyalanuvchining shaxsiga muntazam va tizimli ta'sir etish imkoniyatini beradi. Tarbiya jarayoni o'zaro bog'liq ikki faoliyatni - o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini o'z ichiga oladi. Tarbiya jarayonida o'quvchining ongi shakllana boradi, his-tuyg'ulari va turli qobiliyatlari rivojlanadi, g'oyaviy, ahloqiy, irodaviy, etsetik xislatlari shakllanadi, tabiatga, jamiyatga ilmiy qarashlar tizimi tarkib topadi, jismoniy kuch-quvvatlari mutsahkamlanadi. Tarbiya jarayonida o'quvchida jamiyatning shaxsga qo'yadigan ahloqiy talablariga muvofiq keladigan xulqiy malaka va odatlar hosil qilinadi. Bunga erishish uchun o'quvchining ongiga (ta'lim jarayonida), hissiyotiga (darsda va turli sinfdan tashqari ishlarda), irodasiga (faoliyatni uyushtirish, hulqni idora qilish jarayonida) tizimli va muntazam ta'sir etib boriladi. Tarbiyalash jarayonida bulardan birortasi (ongi, hissiyoti, irodasi) e'tibordan

chetta qolsa, maqsadga erishish qiyinlashadi. Tarbiya jarayonining xususiyatlari. Biror-bir maqsadga qaratilgan tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va tartibga solinadi:

a) o‘quvchining qaysi hislatini shakllantirish yoki yo‘qotish maqsadida rejalashtiriladi.

b) shu hislatlarni tarbiyalash yoki yo‘qotish uchun xizmat qiluvchi manbalar izlab topiladi.

d) belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarni qaysisini va qaerda ishlatish rejalashtiriladi.

Bunday rejaga solinib, olib borilgan tarbiya mohiyatini ta’lim-tarbiya tizimi jamiyat va insonlarning intellektual va jismoniy faoliyati tashkil qiladi.

O‘quvchining shaxs sifatida shakllana borishi jarayonida uning kamoloti darajasi odob, axloq, madaniyat, ma’naviyat elementlarining unda qanchalik mujassamlashganligi bilan belgilanadi. Shu o‘rinda bu kategoriyalarning mohiyati ustida to‘xtalib o‘tish joizdir. Odob – har bir insonning o‘zi bir inson yoki jamoa bilan bo‘lgan muloqotida hamda yurish-turishida o‘zini tuta bilishidir. Xulq – odobning ichki tuyiq ko‘nikmaga aylangan ko‘rinishi. Axloq – jamiyatda qabul qilingan, jamoatchilik fikri bilan ma’qullangan xulq-odob normalari majmui. Madaniyat – “jamiyatning va unda yashovchi fuqarolarning faoliyati jarayonida to‘plangan barcha ijobiy yutuqlar majmuasi”.

Ma'naviyat – inson ongini aks ettiruvchi barcha ijobiy, ruhiy, intellektual fazilatlar majmuasi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya. Axloqiy sifat shaxsning barcha muhim xususiyatlarini yaxlit holga keltiradi. Axloqiy tarbiyaning maqsadi shaxsni axloqiy shakllantirishdir. Shaxsning muhim ma'naviy sifatlari bo'lgan axloqiy ong, hissiyot va xulqni shakllantirish: vatanparvarlik, vatanga muhabbat, O'zbekiston gerbi, bayrog'i, madhiyasiga hurmat, insonparvarlik, ongi intizom va boshqa tuyg'ularni kamol toptirish axloqiy tarbiyaning asosiy vazifasidir. Axloqiy tarbiyaning ba'zi asosiy sifatlari mazmunini tavsiflaymiz. Vatanparvarlik. Vatanparvarlik Vatanga muhabbat, uning himoyasiga tayyor bo'lish, vatanning gullab-yashnashi uchun mehnat qilish demakdir.

Insonning ma'naviy qiyofasida bu tuyg'ular o'zini namoyon qiladi. Unda ijtimoiy burch bilan belgilanadigan hatti-harakatning eng yuqori asoslari o'z aksini topadi. Fuqarolik burchi inson hayotiy faoliyatining barcha sohalaridagi ijtimoiy faolligini kuchaytiradi. Vatan manfaatlarini himoya qilishda, mehnatda, ijtimoiy faoliyatda o'zining fuqarolik majburiyatlarini sidqidildan bajarishga rag'batlantiradi. O'quvchilarda baynalmilal tuyg'u va baynalmilalchi sifatlarini tarbiyalash jarayonida ularning O'zbekiston xalqlarining milliy birligi, umumdavlat manfaatlarining ayrim viloyat yoki millat manfaatlaridan ustunligini tushuntirish alohida ahamiyatga ega.

Mehnatsevarlik. Bu axloqning eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Mehnatga mas'uliyatli munosabatning asosiy begilari: beg'arazlik mehnat majburiyatlariga ongli, mas'uliyatli yondashish, intizomlilik, ijodiy izlanish, tashabbus, faoliyat natijalarini oldindan ko'ra bilish va mustaqil qaror qabul qilish, jamoatchilik hamkorligi, o'rtoqlariga yordam ko'rsatishga tayyorgarlik, mehnat kishisining qadr-qimmati tuyg'usini rivojlantirish. Ongli intizom. Ongli intizom axloqning tarkibiy qismi hisoblanadi. Intizom deganda burchni bajarish - shaxsiy va ijtimoiy, davlat, shaxsiy va jamoatchilik majburiyatlarini kam-ko'stsiz bajarish hamda ijtimoiy hayotda kishilarga jamiyat qabul qilgan hatti-harakat me'yorlarida amal qilish tushuniladi. Ma'naviy -axloqiy tarbiyaning yo'llari va vositalari. Ma'naviy-axloqiy tarbiya yoshi va o'quvchining to'g'ri yo'nalish olish uchun hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadigan muhitini ham hisobga olganda shaxsning butun hayotiy faoliyati jarayonida amalga oshiriladi. Axloqiy tarbiyaning yo'l va usullari o'quvchilarga axloqiy saboq berish kabi maxsus ishni tashkil qilishda alohida xususiyatga ega. Ushbu yo'llarni ko'rib chiqaylik. Axloqiy bilim berish bir qancha tarbiyaviy vazifalarni bajaradi: inson hayoti va madaniyatining axloqiy qadriyatlari to'g'risida keng tasavvur beradi.

Quyidagi tarbiya turlari o'quvchilarning tarbiyaga oid xususiyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Aqliy tarbiya: bilim, ilm, malaka, ko'nikma; aql, ong, fahm. Ahloqiy tarbiya: ahloq, odob, hulq, yaqshilik,

adolat, insof, diyonat, sharm, hayo, vatanparvarlik va boshqalar.

Mehnat tarbiyasi: faollik, ishchanlik, tadbirkorlik, ishbilarmonlik, aqliy ish, jismoniy mehnat, foyda, maosh.

Jismoniy tarbiya: chiniqish, sport, o'yinlar, sog'lom tan.

Etsetik tarbiya: go'zallik, kiyinish, tozalik, yurish turish, saranjom-sarishtalik.

Ekologik tarbiya: tabiat, atrof-muhit, o'simlik va hayvonot dunyosiga ongli munosabat. Iqtisodiy tarbiya: tejamkorlik, bozor iqtisodiyoti, sarf, isrof; foyda, mulk, mulkka egalik. Huquqiy tarbiya: fuqaro, tenglik, To'g'rilik, halollik, jinoyat, jazo, huquq, burch kabi kategoriyalarni qamrab oladi. Yuqorida berilgan tarbiya turlaridan nojo'ya tarbiya turi barchaning diqqatini o'ziga tortadi. Uzlukiz ta'lim tizimida barcha tarbiya turlarini ta'lim jarayonida barcha pedagoglar uqtirishga harakat qilishadi. Lekin, shunga qaramay bolalarimizning ba'zilari shak-shubhasiz ongini zaharlovchilarga duch kelib qolsa nojo'ya ishlarni qilishga jalb etilayotganini ham bilmay qoladi. Biz bularning oldini olish uchun ham foydali tarbiya turlarini amaliyotga joriy etib borishimiz kerak.

Savollar.

1. Ma'naviy-axloqiy tarbiya sifatlarini tavsiflang?

2.Ma'naviy -axloqiy tarbiyaning yo'llari va vositalariga nimalar kiradi?

3.Qanday tarbiya turlari va xususiyatlari mavjud?

4.Mavzu: Tarbiya jarayonini tashkil etish shakllari

Reja

1.Maktabdagi tarbiya jarayonini tashkil etish mazmuni

2.Tarbiyaviy ishlar tizimini tashkil etish shakllari

3.Tarbiya metodlaridansamarali foydalanish yo'llari

Hozirgi zamon pedagogikasida tarbiya tarbiyachining tarbiyalanuvchi shaxsiga oddiy shunchalik ta'sir ko'rsatish emas, balki tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilarning aniq bir maqsadga qaratilgan, bir-biri bilan hamkorlikda qiladigan munosabatlari va o'zaro ta'sir ko'rsatishi ekanligi alohida ta'kidlanadi. Tarbiya jarayonida kishining turli qobiliyatlari rivojlanadi, g'oyaviy, ahloqiy, irodaviy, estetik xislari shakllanadi, tabiatga, jamiyatga ilmiy qarashlar tizimi tarkib topadi, jismoniy kuch-quvvatlari mustahkamlanadi. Ushbu fikrlar asosida kurs ishining o'ta dolzarbligi, muhimligi ayon bo'ladi, chunki boshlangan ishlarni uzulksiz davom ettirish va oxirgi yetkazish bag'oyat muhim hisoblanadi.

Tarbiya – ma'naviy meroslar va jamiyat talablarini etiborga olgan holda, murabbiy (o'qituvchi) va tarbiyalanuvchi (o'quvchi)ning aniq maqsadga qaratilgan o'zaro faoliyati natijasidir. Aniq maqsadga

qaratilgan tarbiya jarayoni tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va tartibga solinadi. Bunda quyidagi tamoyillarga asoslaniladi:

a) shaxsning qaysi xislatini shakllantirish yoki yo‘qotish nazarda tutilishi;

b) bu xislatlarni tarbiyalash yoki yo‘qotish vositalari va usullari;

v) maqsadni amalga oshirish uchun nazariy va amaliy manbalarning mavjudligi.

Tarbiyaviy ishlarning ta’siri ko‘p darajada o‘quv jarayonini tashkil etish saviyasiga hamda o‘quvchilar jamoasining xilma-xil ishlarni qanday yo‘lga qo‘yishiga bog‘liqdir. Tarbiyaviy ishlar jarayoni majburiy dastur bilan chegaralanmaydi, balki yoshlari har xil o‘quvchilarni ixtiyoriy ravishda birlashtiradi.

Bu faoliyat ilmiy jamoa, adabiy va maktab teatrlarining ishlari, turli mavzularda o‘tkaziladigan kitobxonlar konferensiyasi va munozaralar, siyosiy, axloqiy, ilmiy-ommabop va mehnat mavzularidagi ma’ruza va suhbatlar, ijtimoiy foydali mehnat, siyosiy axborot, bayram kechlari va ertaliklari, to‘garak mashg‘ulotlarini o‘z ichiga oladi.

Tarbiyaviy ishlar tizimida darsdan tashqari vaqtlarda olib boriladigan xilma-xil mashg‘ulotlarni o‘qituvchilar yordamida tashkil qiladilar. Sinfdan tashqari ishlar o‘z mazmuniga ko‘ra juda xilma-xil: ijtimoiy-siyosiy, ilmiy, ijtimoiy foydali, badantarbiya-sog‘lomlashtirish ishlari

bo'ladi. Sinfdan tashqari ishlar uch xil shaklda: ommaviy, to'garak va individual shakllarda tashkil qilinadi.

Ommaviy shakllar: ertaliklar, maktab kechalari, bolalar bayramlari, ko'riklar, quvnoqlar va topqirlar to'garagi, sayr, sinf va maktab muzeylari, bolalar ishlarining ko'rgazmalari va hokazolar.

To'garak shakllari: maktabdagi har bir to'garak o'zining doimiy ish kunlari va soatlariga ega bo'lishi lozim. To'garakda qat'iy intizom bo'lishi: to'garak a'zolari mashg'ulotlariga kechikmasdan kelishlari, to'garak topshiriqlarini batartib bajarishlari, to'garakning moddiy boyliklarini ehtiyot qilishlari kerak.

Tarbiyaviy ishlarni individual shakllar: har bir o'quvchi mayl va qobiliyatlarining rivojlanishiga yordam beradi. Bu ishda sinfdan tashqari o'qish katta ahamiyatga ega. Maktabda har bir sinf uchun sinfdan tashqari o'qish dasturi bor. O'quvchining nima o'qiyotgani va o'qigan narsalarini qanday idrok qilayotganini o'qituvchi bilishi juda muhim. Shuning uchun o'qituvchining sinfdan tashqari o'qishga rahbarligi eng yaxshi kitoblarni targ'ib qilish va o'quvchilarda o'qilgan darsliklarni to'g'ri, chuqur idrok etishni rivojlantirishdan iborat. Individual topshiriqlarning turlari juda ko'p bo'lib, o'simliklar o'stirish, gullar, sabzavotlar yetishtirish ham ana shunday topshiriqlar jumlasiga kiradi. Individual topshiriqlarda har bir o'quvchining imkoniyat va qiziqishlari hisobga olinsa, ular bolalarning

qobiliyatlari, iste'dodlarini o'stirishga yordam beradi. Garchand mamlakatimizdagi barcha maktablarning vazifalari bir bo'lsa-da, o'sha maktablarning o'ziga xos xususiyatlari bor va bu xususiyatlar madaniy va milliy sharoitlarda yaqqol ko'rinadi. Tarbiyachilar, sinf rahbarlarining sinfdan va maktabdan tashqari olib boradigan tarbiyaviy ishlarida quyidagi ish usullaridan foydalanishlari maqsadga muvofiqdir:

Og'zaki ish usullari. Turli axborotlar, majlislar, ertalabki yig'inlar, ma'ruzalar, kitobxonlar konferensiyalari, munozaralar, uchrashuvlar, gazetalar, radiojurnallar.

Amaliy ish olib borish usullari. Turli joylarga sayohatlar, sport musobaqalari, olimpiada, iztoparlar ish faoliyati, yosh tabiatshunoslar to'garaklari, shanbaliklar.

Ko'rgazmali ish usullari. Maktab muzeylari, urush va mehnat qahramonlari xonasi, yangi kitoblar ko'rgazmalari.

Tarbiyaviy ish pedagogdan butun qolibiliyatini ishga solishni, tinmay izlanishni taqozo etadi.

Tarbiyaning mutlaqo yangi metodlarini yaratishga bironta tarbiyachining kuchi yetmaydi. Metodlarni takomillashtirish muammosi doimo mavjud, har bir tarbiyachi o'zining imkoniyatiga ko'ra uni hal qiladi, tarbiya jarayonining aniq shart-sharoitlariga mos ravishda o'zining hususiy qarashlarini ifoda etish asosida umumiy metodikani boyitadi.

Metodning ijobiy va salbiysi bo'lmaydi, tarbiya jarayonida ma'lum yo'lni yuqori darajadagi samarali va samarasiz deya baholash mumkin emas. Metodning samaradorligini u qo'llanilayotgan sharoit nuqati nazaridan baholash mumkin. Tarbiya metodlarini maqsadga muvofiq tanlash bir qator omillarga bog'liq.

Metod – yunoncha atama bo'lib–aynan nimagadir yo'l, usul orqali maqsadga erishish yo'lini bildiradi. Metod, ya'ni usul axborotni uzatish va qabul qilish harakteriga qarab: 1. So'z orqali ifodalash usuli. 2. Ko'rgazmalilik usuli. 3. Amaliy, namuna usuli. 4. Ragbatlantirish va jazo usuli. Yuqoridagi metodlar usullar o'z navbatida quyidagi guruhchalarga bo'linadi:

Birinchi guruh - so'z orqali uzatish, maslahat berish, ma'lumotlarni eshitish orqali qabul qilish, hikoya, ma'ruza, suhbat va boshqa usullarga;

Ikkinchi guruh - kinofilmlar, tasviriy san'at, badiiy san'at va boshqa ko'rish orqali tarbiyalash usullariga;

Uchinchi guruh - tarbiya ma'lumotlarini amaliy mehnat harakatlari orqali berish. o'rnak ko'rsatish, boshqalarni amaliy mehnatini misol qilib ko'rsatish;

To'rtinchi guruh - o'kuvchi-talabalarning yaxshi bajargan ishlarini, o'rtoqlari oldida yoki ota-onalar majlisida ma'qullash, minnatdorchilik bildirish, iqtisodiy yordam, stipendiyalarini oshirish, maqtoov yorliqlari topshirish. Suratlarini hurmat taxtachasiga yopishtirish va boshqa ogzaki, "raxmat", "barakalla" kabi ragbatlantirish usullarini kiritish mumkin. Xalq

pedagogikasida tarbiya metodlari. Xalq pedagogikasi o'zbekona ahloq, odob va tarbiyaning barcha qirralarini o'zida mujassamlashtirgan. Xalq pedagogikasida turlicha tarbiya metodlari hamda vositalaridan foydalaniladi. Bu metod va vositalar nihoyatda rang-barang bo'lib, ko'p jihatlari bilan ilmiy pedagogikadan ustunlik qiladi. Binobarin, ushbu metodlar ilmiy pedagogikaning shakllanishiga ham o'z ta'sirini o'tkazgan. Xalq pedagogikasida qo'llanilgan xilma-xil tarbiya metodlarini quyidagi tarzda umumlashtirish mumkin. Tushuntirish (hikoya qilish, o'rgatish).

Mashqlantirish (odatlantirish, mashq qildirish).

Namuna (maslahat berish, uzr so'rash, yaqshiliklar haqida so'rash, o'rnak bo'lish). Nasihat qilish, o'git (undash, ko'ndirish, iltimos qilish, yolvorish, tilak-istak bildirish, ma'qullash, rahmat aytish, duo qilish, oq yo'l tilash va hokazolar). Qoralash va jazo (ta'kidlash, ta'na, gina, tanbeh berish, majbur qilish, koyish, ayblash, uyaltirish, qo'rqitish, nafratlanish, ont-qasam ichirish, urish, kaltaklash va hokazolar). Agar e'tibor berilsa, yuqoridagi beshta metod umumiy yaxlitlikni ifodalaydi. Oldin bolaga umumiy jarayonning mohiyati tushuntiriladi. Bolalar narsa, hodisa va jarayonlarning mohiyatiga tushunmaganlarida tarbiyachi namuna vositasidan foydalanadi, ya'ni, yoshlarning mustaqil kuzatuvchanligiga e'tibor beriladi. Bu holatda ham tushunmaganlar kattalarning nasihati, o'g'iti asosida narsa, hodisa yoki jarayonlarning mohiyatini anglaydilar. Bordiyu, bu holatda ham kutilgan natijaga erishilmasa yoki bolalar e'tibor qaratilgan holatning

mohiyatini tushunishni istamasalar, eng so‘nggi chora sifatida qoralash va jazo metodida foydalanishga to‘g‘ri keladi. Biroq, bu eng so‘nggi chora. Zamonaviy pedagogika g‘oyalariga ko‘ra qoralash va jazo metodlarini so‘nggi, aniqrog‘i kam samara beradigan chora ekanligini isbotlangan.

Savollar

- 1.Tarbiyaviy ish shakllari ko‘rinishiga izoh bering
- 2.Tarbiyaviy ishlar tizimidan qandan ish usullaridan foydalaniladi?

2-Modul. Sinf raxbari

5-mavzu. Sinf rahbarining maktab jamoat tashkilotlari bilan olib boriladigan ishlar.

Savollar.

- 1.O‘qituvchilar tomonidan o‘quvchilarga qo‘yiladigan pedagogik talablar
- 2.Sinf rahbari maktab ma‘muriyati bilan hamkorligi

Sinf rahbari deganda o‘quvchilarni bir xil saviyada, bir xil yoshda, bilimi jihatidan ham teng bo‘lgan jamoani boshqarib turuvchi pedagog sinf rahbari deb ataladi.Sinf rahbarining asosiy maqsadi, o‘quvchilarini to‘g‘ri tarbiyalash jarayonida o‘quvchi va sinf rahbari bilan bir-birini tushuna olishi va sinf rahbari tomonidan o‘quvchilarga e‘tiborliroq bo‘lishi kerak.Maktabda o‘quvchilarga tarbiya sinf rahbarining

ishlari orqali beriladi. Jumladan, tadbirlar, mushoiralar, har xil kechalar, uchrashuvlar, tanlovlar va boshqa o'yinlar orqali o'quvchilarga ta'lim tarbiya beriladi. Shunga qarab o'quvchilarning fikrlash qobiliyati rivojlanib boradi. Sinf rahbari maktab ma'muriyati bilan birgalikda va mahalla jamoasi, ota-onalar bilan hamkorlikda tarbiyaviy ishlarni olib boradi. Maktab ma'muriyati sinf rahbari va uning olib borayotgan ishlarini doimo qo'llab-quvvatlashlari lozim. Chunki sinf rahbari o'z o'quvchilarini yaxshi biladi va ularni tarbiyalash uchun nimalar kerakligini hisobga olib ish yuritadi. Sinf rahbari ishini ma'naviyat va ma'rifat ishlari bo'yicha ya'ni tashkilotchi direktor o'rinbosari boshqarib turadi.

Sinf rahbarining ish rejasini maktab direktori va direktor o'rinbosari tuzadi va nazorat qilib boradi. Boshlang'ich sinf maktab ta'limining dastlabki bosqichi bolalar o'qituvchi rahbarligida ta'limda birinchi qadam qo'yadilar. O'quv faoliyatida bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydilar. O'qituvchi sinf bilan ko'pgina yolg'iz ishlaydi va tarbiyachi sifatida ish yuritadi. O'qituvchilik bolalarga bo'lgan munosabatda, katta mehribonligi bilan g'amho'rliqi harakterlanadi. Bular esa kata talabchanlik bilan olib boriladi. O'quvchilar bilan bo'ladigan o'zaro munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda o'quvchilarning o'sishi va rivojlanishiga qarab ularni kayta qurish xususiyati ham sinf rahbari uchun muhim ahamiyatga ega.

O'qituvchilar tomonidan o'quvchilarga qo'yiladigan pedagogik talablar berishga erishadi, ota-onalar, kuni

uzaytirilgan gruppalar tarbiyachilari jamoatchilik bilan doimo aloqa bog'lab turadi. Zarur bo'lgan vaqtda o'qishda o'quvchilarga yordam ko'rsatishni tashkil etadi. Sinf rahbari qiladigan ishlari xujjatlarini olib boradi va uni maktab ma'muriyatiga taqdim etadi. O'quvchilar sog'lig'ini mustahkamlashga doir ishlarni o'tkazadi va jismoniy hamda aqliy mehnat qilishga o'rgatib boriladi. Sinf jamoasini tashkil etishda, sinf majlisini tashkil etishda sinf rahbarining roli katta hisoblanadi. Sinf majlisi o'tkazish uchun avvalo jamoa jipslashtiriladi. Sinf rahbari majlisda ko'plab masalalar ko'radilar. Sinf majlisida 3-4 ta masalalar ko'rilib muammoli tomonlari tahlil qilinadi va o'z echimini topish kerak bo'ladi. Sinf rahbari majlis o'tkazishi davomida yaxshi o'qiydigan bolalarni sinfda ya'ni jamoa ichida rag'batlantirish kerak. Bolalar bir-biriga do'stona munosabatda bo'lishadi. Ularni bir-biriga intilib, yaxshi o'qiy boshlashga intiladi. Yomon o'qiydigan bolalar ham yaxshi o'qiydigan bolalarga intilib, ular ham yaxshi o'qishga intiladi. Bundan tashqari sinf rahbari o'quvchilarni saviyasi rivojlanishi uchun o'zi sinfga kutubxona qilishi kerak. Bu kutubxonadagi kitoblarni o'quvchilar sinfdan tashqari o'qish vaqtida yoki darsdan so'ng bo'sh qolgan paytlarida o'qib o'zlariga foydali tomonlarini olishi mumkin. Bizning yosh avlod xalqimizning inqilobiy, mehnat, jangovar an'analarni o'zlashtirib, o'ziga katta avlodning eng yaxshi fazilatlarini g'oyaviy e'tiqod va matonatini, Vatanga muhabbatini, uning iqtisodiy-siyosiy va jangovar qudratini mustahkamlashda ishtirok etishiga intilishini singdiribgina o'z bobolari va otalari

ishini davom ettirib va ko‘paytira oladi. Oila ham jamiyatning bir bo‘lagi hisoblanadi. Oilada bola tarbiyasini yo‘lga qo‘yish juda katta ahamiyatga ega. Oila boshqa tarbiyaviy muassasalardan farqli ravishda odamning butun hayoti davomida uning barcha tomonlariga dirralariga ta’sir ko‘rsatishga qodirdir va odatda ta’sir ko‘rsatadi. Oila tarbiya vazifasining bu ulkan miqyosi uning mafkuraviy va psixologik ta’sir ko‘rsatishning chuqur o‘ziga xosligi bilan uyg‘unlashib ketadi. Ota-onalar bilan ish shakllari odatda sinf rahbari o‘z shaxsiy xususiyatlarini tajribasini o‘quvchilarning oilalarida vujudga kelgan o‘ziga xos xususiyatlarni, ota-onalarni bilim va tajribasini, bolalarni tarbiyalashda yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan xatolar va qiyinchiliklarni, fe‘l-atvor xususiyatlarni maktab pedagoglar jamoasidagi muhitni ota-onalar bilan ish olib borishda tarkib topgan an‘analarni va hokazalarni hisobdan olib belgilaydi. Ota-onalarga pedagogik bilim berishni amalga oshirishda faqat bilim berib qolmasdan, ularni tarbiya sohasidagi amaliy malaka va ko‘nikmalar bilan qurollantirish, ularning pedagogik faoliyatini uyg‘otish mustaqil shug‘ullanishga undash, maqsadga muvofiq oila ichki munosabatlarini yo‘lga qo‘yish g‘oyat muhimdir.

Ota-onalar yig‘ilishlari ota-onalar bilan ish olib borishning an‘anaviy tarkib topgan shaklidir. Hal qilinayotgan aniq vazifalarga bog‘liq xolda sinf yig‘ilishlarini tashkiliy, yakuniy chorak yig‘ilishlarini mavzuga doir yig‘ilish bahs, yig‘ilish praktikum, ota-onalarning umumiy ta’limi bo‘yicha sinf rejasiga ko‘ra yig‘ilish kabi yig‘ilishlar bo‘lishi mumkin.

Tashkiliy yig'ilishlarda ota-onalar qo'mitasi saylanadi, ish rejasi tasdiqlanadi. Mikrorayonda pedagogik iqlim o'rnatish yuzasidan tadbirlar ishlab chiqadi, jamoat topshiriqlari taqsimlanadi va turli ish yo'nalishlariga doir tashabbuskor ota-onalar guruhlarini tuziladi, otan-onalar ishtirokida umummaktab tadbirlarini o'tkazish rejalari muvofiqlashtiriladi. Majlis-munozaralar ota-onalar e'tiborini tarbiyaning biror muammosiga jalb etish maqsadida o'tkaziladi. Bunday majlislarni ota-onalar qo'mitasi a'zolarida ota-onalarning bir qismi o'z vazifalariga, maktabning tavsiyanomalariga noto'g'ri munosabatda bo'layotganliklari ota-onalarning bir qismi tayyoragarlik kayfiyatida ekanligi haqida ma'lumotlar bo'lgan taqdirda o'tkazish tavsiya etiladi.

Majlis-praktikum, ota-onalarning tarbiyaviy jarayonlarda ishtirok etishini faollashtirish unga maqsadga yo'naltirilgan tus bag'ishlash maqsadida o'tkaziladi. Ota-onalarning sinfdagi umumiy ta'limiy rejasiga ko'ra majlislar, avvaldan belgilangan reja, muayyan sistemaga muvofiq ota-onalarga pedagogik bilim berishning shakli hisoblanadi.

Yakka tartibdagi pedagogik suhbat-sinf rahbarining o'quvchilar ota-onalar bilan olib boradigan ishining eng ommalashgan, qulay va samarali shakli hisoblanadi. Suhbat yordamida vujudga keladigan masalalarni tez hal etish, ota-onalar bilan ishonchli munosabatlar o'rnatish, oilaviy tarbiya sharoitlari haqida qo'shimcha ma'lumotlar olish, ota-onalarga pedagogik bilim berish, bolaning yakka tarbidagi rivojlanishi dasturini va birgalikdagi pedagogik harakatlar sistemasini ishlab

chiqish ota-onalarning tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishlarini va tarbiyasi qiyin bolalar xulqini tuzatish va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarda vujudga keladigan kelishmovchiliklarni hal etish kabi keng ko'lamdagi ta'lim tarbiyasining vazifalari hal qilinadi.

Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchilar va ota-onalarning muvofiq harakatlari bilan belgilanishini nazarda tutib, bolaning o'zig xos psixologik xususiyatlarini hisobga olish, uning xulq atvoridagi eng kichik chetga chiqishlarga ham o'z vaqtda e'tibor berishi kerak, bunda sinf rahbari bilan ota-onalarning ishonchli munosabatlar o'rnatish, o'quvchilar oilaviy tarbiya sharoitlari haqida qo'shimcha ma'lumotlar olish, ota-onalarning ishonchli o'zaro munosabatlarini o'rgatgandagina erishiladi, bunday munosabatlarni o'rgatish va chuqurlashtirish uchun yakka tartibdagi suhbatlardan foydalanish juda muhim.

Har bir ota-ona o'z farzandini yaxshi ko'radi, shuning uchun ular o'z farzandida hosil bo'lgan yangi, ijtimoiy jihatlarni mustahkamlash yuzasidan ehtimol tutilgan birgalikdagi harakatlari xususida maslahatlashishni muhim deb hisoblaydigan sinf rahbariga samimiy hurmat va ishonch bilan qaraydilar.

Sinf rahbarlari ota-onalar bilan birgalikda tarbiyaviy ishni tashkil etar ekanlar, eng yangi psixologik-pedagogik tadqiqotlar ma'lumotlarini e'tiborga olishlari ham muhimdir. Ularga muvofiq o'sib kelayotgan kishi shaxsini shakllantirishga oilaning qo'shadigan hissasi

turli yosh bosqichlarda turlicha bo‘ladi va to‘lqinsimon o‘zgaradi.

Bunday bilimlarning yo‘qligi oilaviy tarbiyada ko‘plab xatolarga olib keladi. Sinf rahbari ota-onalar bilan ishlashda buni hisobga olmay iloji yo‘q. Bu jihatdan ota-onalarning bolalarni tarbiyalashdagi quyidagi qiyinchiliklari va xatolarini ajratib ko‘rsatish mumkin.

Ota-onalarning bolalar bilan muomilasining etishmasligi. Ular o‘zlari, ishlari haqida kam so‘zlab beradilar. Maktab boalalari jamoasining hayoti, o‘z bolasining qiziqishlari, uning jamoat ishlari bilan ishga munosabati va boshqalar bilan kam qiziqadi.

Bolalarni mehnat jarayonlariga jalb etish orqali ularning mehnat tarbiyasini tashkil qila bilmaslik. Ota-onalar turmushda salbiy misollarni mavjudligi maktabning pedagogik kuch-g‘ayratini yo‘qqa chiqaradi.

Oilaning yuksak tarbiyaviy imkonriyati bolalar va ota-onalarning o‘zig hos xususiyatlari: qon-qarindoshligi, muhabbati, yaqinligi, ishonchi, burch hissi obro‘liligi bilan ta‘minlanadi. O‘z farzandining barcha zaif va kuchli tomonlariniyo‘rgakdagi chog‘idan biladigan, ularning qalbidagi eng kichik harakatni ham sezaigan va tushunadigan unga ta‘sir etishni biladigan onadan va otadan yaxshiroq kim ham ezgulikka, mehnatsevarlikka, do‘stlikka, birodarlikka, muhabbatga o‘rgata boradi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, sinf rahbari har doim o‘kuvchilaridan xabardor bo‘lib turishi kerak. Masalan,

bir o'quvchining o'zlashtirishi yomon bo'lsa, uni yaxshilash uchun o'qituvchi birinchi o'rinda ota-onasi bilan uchrashib, surishtirish kerak. Nimaga yaxshi o'qimayapti, nima uchun darslarni o'z vaqtida qilmaydi, shular haqida ota-onasi bilan suhbat olib borish kerak. Agar bolaning oilasida hamma sharoit bo'lib, bola o'zi yaxshi o'qishni hojlasada, o'zi o'ylagan natijaga erisha olmayotgan bo'lsa, o'qituvchi bolaning yaxshi o'qiydigan o'rtog'ining yoniga o'tqizib qo'yish kerak. Bundan tashqari o'shanga o'xshagan passiv o'quvchilarni to'plab har xil fanlardan, masalan, matematika, ona tili, o'qish va boshqalardan qo'shimcha darslarni tashkil etib, bolalarni o'qishga bo'lgan talabini, qiziqishini yanada oshirishga o'qituvchi harakat qilish kerak. O'qituvchi o'quvchilarning ota-onalari bilan faol ishlash kerak. Negaki, maktabda sinfda bo'layotgan ishlardan ota-onalar ham xabar topib, qiyналgan vaqtida hamroh bo'lish lozim. Buning uchun ota-onalar bilan o'qituvchining o'rtasida bog'lab turuvchi aloqa daftarchasini tutishi va uni doim qoldirmasdan yuritib turishi darkor. Hozirgi zamon pedagogika fani oldida turgan muhim muammolardan biri o'qituvchi va pedagogika mehnat sharoiti muammosi hisoblanadi. Chunki o'qituvchida barcha pedagogik g'oyalar mujassamlangan bo'lib, uning faoliyati orqali bu pedagogik g'oyalar amalga oshiriladi va hayotga tatbiq etiladi.

O'qituvchining ko'p qirrali va murakkab faoliyati zaminida yosh avlodni odobli, e'tiborli qilib tarbiyalash, ularni ilmiy bilimlar bilan qurollantirish kabi muhim

vazifalar yotadi. Bularni amalga oshirish esa o'qituvchining xilma-xil faoliyatiga bog'liq: bolalarni o'qitish, maktabdan va sinfdan tashqari ishlarni tashkil eta bilish, o'tkazish, ota-onalar o'rtasida pedagogik targ'ibot ishlarni olib borish va hakozi. Bularni hammasi o'qituvchilardan chuqur bilimlarga ega bo'lishni, o'z sohasini, bolalarni sevishni talab etadi.

Respublikamiz mustaqilligi e'lon qilingan sana 1991 yil 31 avgust xalqimiz hayotida ulug'vor voqealardan hisoblanadi. Endi xalqimiz o'zining boy tarixi, madaniyati, urf-odatlarini o'rganishi, targ'ib qilish, o'zligini tanishi imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu voqeadan so'ng ko'p sonli o'qituvchilar jamoalari oldiga Vatan ravnaqi uchun xormay-tolmay xizmat qila oladigan, buyuk vatan yo'llarida o'z jonini ham ayamaydigan yoshlarni tarbiyalash vazifasi ko'ndalang qo'yiladi. Bu vazifa oliy ta'lim konsepsiyasida alohida ta'kidlanadi. Shuning uchun bunday ulkan vazifani amalga oshirishda sinf rahbari ham o'zining beqiyos hissasini qo'shadi. Sinf rahbarining asosiy vazifalaridan biri bizning kelajagimiz bo'lmish yosh avlodni to'g'ri, insonparvarlik ruhida tarbiyalashdan iborat. Tarbiya jarayonida o'qituvchi va sinf rahbari bir-birini tushunish kerak va sinf rahbari o'qituvchilarga e'tiborliroq bo'lishini taqozo qiladi. Sinf rahbari ishini maktab ma'muriyati bilan birgalikda va maxalla jamoasi bilan hamkorlikda tarbiyaviy ishlarni olib boradi. Maktab ma'muriyati sinfda rahbari va u olib borayotgan ishlarni qo'llab quvvatlash lozim. Chunki sinf rahbari o'z o'qituvchilarini yaxshi biladi va ularni tarbiyalashni

uchun nimalar qilishi kerakligini hisobga olib ish yuritadi. Sinf rahbari ishini ma'naviyat ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari boshqaradi. Sinf rahbarining ish rejasini maktab direktori va ma'naviyat va ma'rifat ishlari bo'yicha direktor o'rinbosarlari tuzadi va boshqaradi. Boshlang'ich sinflar maktab ta'limining dastlabki bosqichi bolalar o'qituvchi rahbarligida ta'limga 1-qadamni qo'yadilar.

O'quv faoliyatida bilim, ko'nikma va malakani egallaydilar. O'qituvchi sinf bilan yolg'iz ishlaydi va ko'pincha tarbiyachi sifatida ish yuritadi. O'qituvchilarning bolalarga bo'lgan munosabati katta mexribonlik va g'amxo'rlik bilan harakterlanadi. Bu esa talabchanlik bilan olib boriladi. O'qituvchilar bilan bo'ladigan o'zaro munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda o'quvchilarning o'sishi va rivojlanishiga qarab ularni qayta qurish xususiyati ham sinf rahbari uchun muhim ahamiyatga ega. Maktab ustavida sinf rahbarining asosiy vazifalari belgilab berilgan. Sinf rahbari barcha o'qituvchilar bilan birgalikda aloqada bo'lib, o'zining sinfi bilan tarbiyaviy ishlarni olib boradi. O'qituvchilar tamonidan o'quvchilarga qo'yiladigan pedagogik talablar birligiga erishadi. O'ta-onalar, kun uzaytirilgan gruppalar tarbiyachilari, jamoatchilik bilan doimo aloqada bo'lib turadi. Zarur bo'lgan vaqitda yordam ko'rsatilib tashkil qiladi. Sinfda belgilangan xujjatlarni olib boradi va uni maktab ma'muriyatiga taqdim etadi. O'qituvchilar sog'ligini mustaxkamlashga doir ishlarni o'tkazadi va mehnat qilishga o'rgatadi. Sinf rahbari ishining o'ziga xos

xususiyatini shundan iboratki, u oddiy bolalar jamoasini emas, balki o'quvchilar jamoasini shakllantiradi. O'quvchilarning asosiy vazifasi o'qishidan iborat. SHuning uchun sinf rahbari dast avval bolalarning o'qishiga qanday munosabatda ekanliklarini, o'zlarini qanday tutishlarini uy vazifalarini sidqidildan bajarishlarini yoki bajarmasliklarini aniqlaydi. Va nihoyat eng muhimi ularning o'qishidagi mo'ljallari nimalardan iborat. Bu mo'ljallar ijtimoiy mohiyatga molik yoki molik emasligi hisoblanadi. Pedagog sinf bilan ishlashning dastlabki bosqichida turli vaziyatlarga duch kelishi mumkin.

1.Sinf rahbari jamoa rivojlanishining aniqlangan darajasiga qarab tarbiya usullarini darajasiga qarab tarbiya usullarini tanlaydi. Bundan o'qituvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish qo'shimcha shart hisoblanadi. Pedagog shaxsni har tomonlama etuk kamol toptirishda katta rol o'ynaydi. Aqliy tarbiya shaxsni har tomonlama taraqqiy ettirishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi axloqiy tarbiyasining vazifasi va mazmunini o'qituvchilardan ekologik ong va madaniyatni shakllantiradi.

2. O'qituvchilik kasbiga shu jumladan sinf rahbari kasbiga xos bo'lgan muhim fazilatlardan biri – bolalarni sevishi, ularning xisoyoti bilan qiziqishi, har bir shaxsni xurmat qilishdan iborat. Bolani sevgan butun kuch va bilimini bolalarning kelajagi buyuk vatanga sodiq fuqaro qilib tarbiyalashgan safarbar qila oladigan odamgina haqiqiy o'qituvchi bo'la oladi. Bolaga befarq,

uning kelajagi bilan qiziqmaydigan, o'qituvchilik kasbiga loqayd odam haqiqiy o'qituvchi bo'la olmaydi.

«Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi»da boshlang'ich sinf o'qituvchisi qiyofasi ta'riflanadi: «...eng muhimi balalarda o'qish, o'rganishga chinakkam xavas, ishtiyoq uyg'otuvchi, e'tiqod xosil qiluvchi ustoz sifatida alohida o'rin tutadi.» va yana shu konsepsiyadan boshlang'ich sinf o'qituvchisi fazilatlariga qo'shimcha keltiriladi. O'qituvchi: - O'zbekiston kelajagi buyuk davlat ekaniga ishonadigan milliy iftixorli bo'lishi;

– bolalarni xalq pedagogikasi durdonalari hamda milliy qadriyatlarimiz asosida tarbiyalay olishi;

– nutqiy ravon, xalq tili boyligi ifoda usuli va tasvir vositalarini adabiy til uslubi va me'yorini to'la egallagan bo'lishi zarur.

O'qituvchilik kasbiga xos bo'lgan bunday fazilatlarni undagi pedagogik odob sinf rahbarining yuksak kasbiy fazilatidir. U o'qituvchining savotli bo'lishiga, o'z xisssiyotini idora eta olishiga, bolalarga pedagogik ta'sir o'tkazish vosita va me'yorlarni belgilash, aniqlashda yordam beradigan fazilat hisoblanadi. YUksak pedagogik odobga ega bo'lgan sinf rahbarigina sinfda mo'tadil psixologik iqlim o'rnata oladi, bolalar qalbiga tez yo'l topa oladi. O'z xizmati xususiyatiga ko'ra sinf rahbari tashkilotchilik fazilatiga ham ega bo'lmog'i lozim. Buning uchun o'qituvchi tashabbuskorlik va tashkilotchilik qobiliyatiga ega bo'lib har doim tetik, g'ayratli, o'z kuchi va imkoniyatiga

ishongan bo‘lmog‘i zarur. Tashabbuskor va g‘ayratli sinf rahbari bolalarni o‘z orqasidan ergashtira oladi, o‘quvchilar unga ergashadi. O‘qituvchilik kasbi juda katta ruhiy va jismoniy kuch talab etadi, shuning uchun o‘qituvchining salomatligi ham ma‘lum talablar qo‘yiladi. O‘qituvchining ovoz paychalari rivojlangan, ko‘rish qobilyati yaxshi bo‘lishi kerak. Uzoq tikka tura olishi, ko‘p yurishi, epchillik kabi fazilatlarga ham ega bo‘lmog‘i muqarrar.

O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim konsepsiyasida mutaxassis vazifalari quyidagicha belgilangan: «... mutaxassis o‘z faoliyatini sohasidagi qat‘iy nazar, ijodiy jamoalarda ishlay olish qobilyatiga, menejment va marketing soxalarida tayyorgarlikka ega bo‘lishi, yangi texnologiyalarni joriy etishning xo‘jalik ijtimoiy va madaniy jihatlarini aniq tasavvur qila olishi kerak». Ushbu fikrlar o‘qituvchilarga ham ya‘ni mohir sinf rahbarlariga ham bevosita taalluqlidir. Chunki jamiyatimizda sodir bo‘layotgan tub o‘zgarishlar, bozor munosabatlariga kirib borishimiz o‘qituvchilarni nafaqat kasbiy bilimlarini, balki iqtisodiy yuridik, texnikaviy bilimlaridan ham xabardor bo‘lishini taqozo qilmoqda. Bu o‘rinda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, sinf rahbarlarining xizmati katta. Boshlang‘ich sinflar jamoasini jipslashtiruvchi omillardan biri o‘quv tarbiya mazmunidir. Darslikdagi matnlarni va xarakter xususiyatiga ko‘ra o‘quvchilar jamoasini mustaxkamlovchi matnlarga yondagi matnlarni tanlash tarbiyalash tarbiyaviy tadbirlarni jamoani mustaxkamlash bilan o‘tkazish. Sinf majlisi har bir sinf

uchun alohida sinf rahbarligi boshligida o'tkaziladi. Sinf majlisida ko'riladigan masalalar sinf faollari bilan birgalikda kelishib bajariladi. Sinf majlisida asosiy mavzu tarbiyachi qaratilganligi uchun tarbiyachi oid bo'lgan maqolalar, ertak-matnlar, she'rlar asosida bayon etiladi. Hozirgi zamon o'qituvchisining asosiy fazilatlaridan biri o'z kasbiga sadoqatliligi, g'oyaviy e'tiqodligiga, o'z kasbini sevishi, bu kasbga bo'lgan cheksiz sadoqat o'qituvchini boshqa kasb egalaridan ajratib turadi. Chunki maktabda ta'lim-tarbiya ishning yuqori saviyada o'qituvchiga, uning kasbiy tayyorgarliga bog'liq.

Sinf rahbari shahsiga qo'yiladigan muhim talablardan biri sinf rahbarining o'z ishini yaxshi bilishidir. Uning metodikasini puxta o'zlashtirgan bo'lishi zarur. SHuni to'g'ri tashkil qilish va uni bolalar bilan tushunarli, qiziqarli va mas'uliyatli xis qilgan holda olib borish kerak. O'quvchilar o'qituvchi bilimini bolalarga etkaza olishi imkoniyatlarni qadirlabgina qolmay, balki uning shu predmetga bo'lgan qiziqishini, uning fidoiligini ham qadirlashadi, taqdirlashadi. Sinf rahbarining yuksak madaniyati, uning teran bilim doirasi (ayniqsa, O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng xalqimizning o'z tarixini, madaniyatini, urf-odatini o'rganishiga, bilishga bo'lgan qiziqishi ortib borayotgan davrda) ta'lim-tarbiya ishlarini muvoffaqiyatli kechishga yordam beradi. Hozirgi zamon o'qituvchisi ayniqsa sinf rahbari milliy qadriyatlarimizni bilibgina qolmay, uni keng ota-onalar

jamoatchiligi ichida, sinfda otashin targ'ibotchisi ham bo'lishi kerak.

O'qituvchilik kasbi juda katta va ruhiy va jismoniy kuch talab etadi. Shuning uchun o'qituvchining ayniqsa sinf rahbarining salomatligiga ham ma'lum talablar qo'yiladi. O'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan umumiy talablar bilan boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbini o'ziga xosligi ayrim spetsifik talablarni keltirib chiqaradi. CHunonchi, boshlang'ich sinf o'qituvchisi anatomiya, fiziologiya, maktab gigienasi fanlaridan xabardor bo'lmog'i, o'quvchilar faoliyatini shu fanlar tavsiyasi asosida tashkil etishi lozim; (sinf gigienik talabga javob berishi, o'quvchilar rejimi, ularning aqliy va jismoniy rivojlanishini kuzatishi va to'g'ri yo'naltirish); o'qituvchi o'z nutqini iroda qilishi; adabiy nurq normalariga rioya qilishi; ovozning baland pastligiga ahamiyat berishi, nutqining jonli, ifodali bo'lishiga e'tibor berishi; bolalarni charchatib qo'ymaslik maqsadida ish turlarini tez-tez o'zgartira olishi, ota-onalar o'rtasida pedagogik bilimlarni targ'ib qilishi, ular bilan yaqindan aloqa o'rnatish olishi (bu faoliyati turi boshlang'ich sinf o'qituvchilarini, jismoniy xolatini o'rganishga yordam beradi) va ularga tarbiyaviy ta'sir o'tkazishga yordamlashishi kerak.

Nihoyat u o'z ustida tinmay ishlamosh lozim. Ayniqsa qadriyatlarimizni o'rganishga, o'zligimizni bilishga ehtiyoj katta bo'lmoqda, zero bu narsalarni bilmay turib mustaqilligimizni mustaxkamlab, buyuk davlat qurib bo'lmaydi. Shunday ekan, boshlang'ich sinfdan boshlab bolalar sharqona tarbiya ta'siriga olmog'i, o'z

qadriyatlarini bilmog‘i lozim. Bu o‘qituvchidan qolaversa sinf rahbaridan chuqur bilimli bo‘lishni talab etadi.

Ustozlik – bu kelajak, istiqbol uchun meros qilib qoldiriladigan boylikdir. Bu boylikning qadr-qiymati shu qadar buyukki, u odamni ma’naviy jihatdan boy qilib, qalbini baxtga iloxiy nurga to‘ldiradi.«Ustoz» so‘ziga berilgan ta’rifga e’tibor bering-a, uning mazmuni naqadar boy: Ustoz – muayyan fan, bilim gohida botakror olim, pedagog mutaxassis, o‘z yo‘nalishi bo‘yicha barcha yangiliklardan boxabar, hayyotda o‘z o‘rnini topgan mavqei, salohiyati va maktabiga ega; olim fuzalo, oqil komil o‘rnak bo‘ladigan, o‘zining ilg‘or tajribasiga ega va kelajakni ilmiy tasavvur qiladigan; ilmiy, bilimli, hamma tomondan tan olingan malaxatgo‘y inson.

Dunyoda biron kimsa yo‘qki, uning ustozini bo‘lmasa. U hukumat rahbarimi, buyuk allomami, vazir yoki iqtidorli shifokormi, xalq mehrini qozongan yozuvchimi yoki qo‘li gul kosibmi, qarangki barcha-barchaning o‘z ustozini va hayot yo‘lini charog‘on etib turuvchi yo‘lboshchisi bo‘ladi. Siz o‘zingizni ustozlik baxt sohibi hisoblasangiz, quyidagilarni unutmaslik kerak.

– «O‘zbekiston kelajagi buyuk davlat» g‘oyasi sizning har kungi faoliyatingiz uchun dasturulamol bo‘lsin va shu buyuk xalq va davlatga munosib shogirdlar tayyorlang.Ustozning eng buyuk burchi – xalqqa nafi tegadigan aql idrokli, qobiliyatli o‘quvchi shogirdlar

tayyorlashdan iborat. Ustoz yaxshi shogird tayyorlash uchun eng avvalo uning o'zi ma'naviy jihatdan barkamol, fikrlash tarzi noyob, dunyo qarshi sog'lom, o'z yurti va xalqining g'oyasi va ilg'or mafkuraning baytrog'dori bo'lishi kerak.

Savollar:

- 1.Sinf rahbari shahsiga qo'yiladigan muhim talablarga izoh bering.
- 2.Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasini izohlang.

6-mavzu.Maktabdagi tarbiyaviy ishlar tizimida sinf rahbarining faoliyati.

Reja:

- 1.Sinf rahbarining tarbiyaviy ishlar tizimidagi vazifalari
- 2.Sinf rahbarining shaxsiy sifatlariga qo'yiladigan talablar
- 3.Tarbiyaviy ishlarning sifat va samaradorligi oshirish

Sinfrahbarining ma'suliyati

Hozirgi davrida maktab va uydagi o'quv-tarbiya ishlarini amalga oshirayotgan pedagogik jamoa oldiga juda katta vazifalar qo'yilmoqda. Maktab yosh avlodning dunyoqarashini tarkib toptirish, g'oyaviy, siyosiy jihatdan chiniqtirish, yuksak axloqiy fazilatlariga ega qilish, mehnatiga va ongli kasb tanlashga tayyorlash

lozim. Bu vazifalarni hal qilishda sinf rahbari muhim rol o'ynaydi. Chunki, u bir sinf sharoitida tarbiyaviy vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan ishlarni tashkil etadi va boshqaradi.

Sinf rahbari quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. O'ziga yuklatilgan sinfdagi tarbiyaviy ishlarni amalga oshiradi. Bu vazifani bajarayotganda u yolg'iz emas, shu sinfdagi dars berayotgan turli fan o'qituvchilari bilan hamkorlikda va ularga suyangan holda o'quvchilarda milliy dunyoqarash asoslarini shakllantiradi, axloqiy tarbiyasini rivojlantiradi. O'quvchilarni darsdan tashqari tadbirlarni tashkil etadi va sinf jamoasini mustahkamlaydi.

2. O'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqish va qobiliyatini o'stirish har bir o'quvchining individual-psixik xususiyatlarini hisobga olgan holda kasbga yo'naltirish va hayotiy maqsadlarini shakllantirish sinf rahbarining alohida vazifasidir. Ayni paytda har bir o'quvchining sog'ligini mustahkamlashga ham e'tibor beradi.

3. Sinf rahbarining diqqat markazida o'quvchilarning yuqori darsda o'zlashtirishini ta'minlash masalasi turadi. Buning uchun u har bir o'quvchining kundalik o'zlashtirishida voqif bo'lib turadi. Orqada qolayotganlarga o'z vaqtida, kechiktirmay yordam uyushtiradi.

4. Sinfdagi o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish ishlarini yo'naltiradi, ular ishtirokida sinf jamoasining

ijtimoiy foydali ishlardagi ishtirokini ta'min etadi, maktab miqiyosida uyushtirilayochtan muhim tadbirlarda o'z sinfining faol qatnashishini ta'minlaydi.

5. Sinf o'quvchilarining ota-onalari, o'quv kuni uzaytirilgan guruhlarining tarbiyachilari, korxonalar va muassasalardagi, turar joylardagi otaliqqa oluvchilar bilan yaqin aloqaga o'rnatadi.

6. Sinf rahbari shu sinfda dars berayotgan barcha fan o'qituvchilari o'rtasida o'quvchilarga nisbatan yagona talablar o'rnatilishiga erishadi, ota-onalarga pedagogik bilimlar tarqatib, oila bilan maktab o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi.

7. Sinf rahbari o'z sinfidagi turli hujjatlarini; sinf jurnali, o'quvchilarning kundaliklari, tabellar, shaxsiy ma'lumotlari, turli xil reja va hisobotlarni yuritadi.

Ko'rinib turibdiki, vazifa keng va murakkab, ularni muvaffaqiyatli hal qilish sinf rahbarining shaxsiy sifatlariga ham bog'liqdir. Sinf rahbarining shaxsiy sifatlariga qo'yiladigan talablar o'qituvchiga qo'yiladigan talablardan farq qilmaydi. Lekin, sinf rahbari asosiy tarbiyachi, bolalar ma'naviy jihatdan andoza oladigan shaxs bo'lganligi uchun ham, bu talablar uning shaxsiy fazilatiga aylanib ketishi bilan tarbiyada alohida rol o'ynaydi.

Tarbiyaviy ishlarning sifat va samaradorligi, avvalo tarbiyachining g'oyaviy ishonchiga va siyosiyligining darajasiga bog'liq. Buning uchun sinf rahbari fan

yangiliklarini muntazam, egallab borishi bilan o'zining bilimini, ongini oshiradi.

Sinf rahbarining axloqiy obro'si g'oyat darajada yuqori bo'lishi ham bu o'rinda muhimdir. Sinf rahbari ana shundagina tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga ega bo'ladi. Tarbiyachining shaxsiy fazilatlari, ma'naviy qiyofasi o'quvchilar ongining va xulqining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Sinf rahbari uchun malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishni o'zi etarli emas. U o'z tarbiyaviy faoliyatida yuksak darajadagi insonparvarlik fazilatlari, o'z ishiga sadoqati, intizomi, odamiyligi, axloqiy sifatlari bilan ham ta'sir o'gkazadi. Chunki, tarbiyachilik qobiliyati juda ko'p sifatlarni: chuqur bilim, keng fikrlilik, ishga jon dildan ko'ngil qo'yish, bolalarga bo'lgan cheksiz, muhabbat muomala nazokatlilik, qalb yoshligi, serzavq temperament, oqil va adolatlilik namunasi, alohida nazokat sipolik va vazminlik kabi fazilatlarning bo'lishini taqozo qiladi. Bunga yana tarbiyachilik texnikasi qo'shimcha ishda muvaffaqiyat ta'minlanishi tabiiydir. Tarbiyachilik texnikasi sinf rahbarining asosiy qurolidir.

Sinf rahbarlaridan madaniyat darajasining kengligi, pedagogik odob talablariga rioya qilish, har bir bola shaxsini inson sifatida hurmat qilish bilan unga nisbatan talabchanlikni unutmaslik, tashkilotchilik malakalariga ega bo'lish, o'z muomolasini tinimsiz oshirib borish bilan ishga ijodiy yondashish talab qilinadi. Muhimi shundaki, sinf rahbarining o'zi bolalarni tarbiyalamoqchi bo'lgan g'oyaviy-axloqiy barkamollikka mos bo'lishi kerak. Tarbiyadagi

xatolarning ko'pchiligiga asogiy sabab, bolaning oldiga qo'yilayotgan talablar tarbiyachi harakterida hamisha ham namoyon bo'lavermasligidadir.

Sinf rahbarining faol jamoatchi sifatida hamisha namuna ko'rsatishi muhim ahamiyatga ega. Ayni vaqta u kommunikativ qobilyatga ega bo'lishi, ro'y berayotgan voqea va hodisalarni faqat pedagogik qoidalarga bog'lab baholashgina emas, balki ro'y berishni sababiga qarab hukm ham chiqarishni, ijod qilish qobilyatiga ega bo'lishi kerak.; Sinf rahbari maktabdagi eng etuk pedagog hisoblanib, u bajaradigan mehnatining o'lchovi, chegarasi yo'q. Uning bilmagan ishi uddasidan chiqa olmaydigan sohasi bo'lmaydi. SHu bilan bir qatorda, u beg'araz, xolis shaxs bo'lib, jamoatchilik asosida ishlaydp. Sinf rahbari pedagoglar, ota onalar va o'quvchilarni o'zaro bog'lovchi shaxs sifatida barcha tomonlarining nuqtai nazarini hisobga olishi, harakatlarni bir markazga birlashtirish, o'zaro aloqalarning to'g'ri bo'lishiga ta'sir o'tkazish va ayni vaqtda o'zining o'rnini aniq ta'minlay olishi kerak. Mana shu fazilatlar sinf rahbarining tarbiyaviy ishlari samarasini oshirishga va uning muvaffaqiyatini ta'minlashga garov bo'ladi. Sinf rahbari o'quvchilarga puxta bilim berishga, ularni fikrlash qobilyatini faollashtirishga hamisha g'amxo'rlik qilib boradi. Hatto o'zlashtirish yuqori bo'lgan sinflarda ham bolalarda ilmga bo'lgan qiziqish va muhabbatni o'stirishga, ta'lim sifatini oshirishga harakat qilish zarur.

Ayrim maktablarda yuqori o'zlashtirishga erishishga o'quv, didaktik masala sifatida maktabda ta'lim-

tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yishga bog'liq bo'ladi. O'qish jarayonida bolalarda mehnatsevarlik, diqqatni, matonat kabi sifatlarni tarbiyalash bilimni muvaffaqiyatli o'zlashtirishga yordam beradi. Maktabda olib boriladigan tarbiyaviy ishlar sistemasi to'g'ri va bevosita sinfda o'zlashtirishni ko'tarishga ta'sir etadi. Sinf rahbari o'qituvchilar bilan hamkorlikda bolalarni o'qishga ongli munosabatda bo'lishga o'rgatadi. O'quvchilarning o'qishlarini nazorat qiladi, darslarga kiradi, kuzatadi va o'z sinfidagi o'quvchilar bilan birgalikda sinfda o'quv ishlarining sifatini oshirish chora-tadbirlarini belgilaydi. YUqori sinflarda yuqori o'zlashtirish uchun ko'rish susaymaydi, aksincha u yana ko'proq ahamiyat kasb etib boradi.

1. O'quv mehnatiga ongli munosabatda va unga ma'lumot bilan yondashish hissini tarbiyalash bilimning sifatli bo'lishi bolaning o'qishga bo'lgan intilishiga qiziqishiga ularning harakatchangligiga, diqqatiga faoliyatiga tashabbuskorligiga, mustaqilligiga bog'liqdir. Bunday sifatlarni o'quvchilarda shakllantirishni ularga o'quv mehnatining ijodiy ahamiyati tushuntirish va o'quv mashg'ulotlariga mas'uliyat bilan yondashish o'quvchilardan talab etish sinf rahbarining faoliyatiga muhim o'rin egallaydi. Sinf rahbari ular oldida o'qish bolalarini ochib berishga ijtimoiy foydali mehnat bilan bog'lanish o'qish bilan hayot o'rtasidagi mehnat faoliyati o'rtasidagi aloqali ko'rsatish, vatanni himoya qilish hissini tarbiyalash orqali erishiladi.

2. Har narsani bilishga qiziqish va bilimga muhabbat uygʻotish. Bola bilimga qiziqmay turib, oʻqishga intilmay turib, muvaffaqiyatli oʻqiy olmaydi. Birinchi navbatda qiyinchilik bilan oʻzlashtirilgan fanlariga nisbatan bolaning qiziqishini uygʻotish kerak. Boladagi oʻqish, mehnatga nisbatan havas va qiziqish oʻqishidagi qiyinchiliklarni engishga, bilim faoliyatini oshirishga qiziquvchanlik va mustaqilligini kamol topishiga olib keladi.

3. Oʻquv mehnati madaniyatini oshirish. Oʻzlashtirishning past boʻlishi aksariyat, oʻquv mehnatini sistemali va rejali olib borish iqtidorli bolalarda shakllanadigan kelib chiqadi.

Sinf rahbarining va oʻqituvchining asosiy vazifasi har bir oʻquvchining fikrlashga oʻrgatishdan iboratdir. Ayniqsa bolalarda oʻqish qiyinchiliklarini engish, tushunib oʻqish va kitob bilan mustaqil ishlash uy vazifalarini bajarishda rioya qilishni olgan bilimlarini, amalda qoʻllash kabi bilim olish uchun zarur boʻlgan sifatlarini shakllantirish katta ahamiyatga egadir. Oʻquvchilarning aqliy va jismoniy taraqqiy etishga madaniyatli boʻlib harakat qilish va hamisha bu haqda gamxoʻrlik qilish lozim.

4. Oʻquvchilarni oʻquv mehnatida muayyan rejaga itoat etishga oʻrgatish. Oʻquv mehnati bilan dam olishni toʻgʻri tashkil etish, tashkiliy ravishda uy vazifalarini bajarish taʼlim samaradorligini oshiradi. Oʻquvchilar rejimga itoat etishlarini oʻqituvchi, sinf rahbari va otalalar muntazam ravishda nazorat qilib borishlari kerak.

SHu yul bilan ularni muvaffaqiyatli o‘qishga, o‘quv mehnatida saramjonlikka o‘rgatish mumkin.

5. O‘qish jarayonida o‘rtoqlariga yordam berishni uyushtirish. O‘rtoqlariga o‘zaro yordam, sinfda ulgurmovchilikni, ikki yillikni va maktabni tashlab ketish hollarining oldini olishga yordam beradi. SHu bilan birga sinfda o‘rtoqlik do‘stlik va bir jamoa bo‘lib shakllanishiga olib keladi.

6. Sinf o‘quvchilari bilan alohida bo‘lishi va yaxshi hamkorlik. Sinf rahbari ta’lim-tarbiyaviy ishlarni yakka o‘zi emas, balki shu sinflarda dars beruvchi boshqa o‘quvchilar bilan hamkorlikda hal etadi. O‘quv ishlarida sinf rahbarining va shu sinfda ishlaydigan boshqa o‘qituvchilarning bir yoqadan bosh chiqarib ishlashi, o‘quvchilarga nisbatan yagona talabni amalga oshirish va o‘quvchilarning bir-biriga o‘zaro yordamlari ta’lim-tarbiya sifatini oshiradi.

7-mavzu. Sinf rahbarining o‘quv faoliyati samaradorligini oshirish yo‘llari.

Reja:

1. Sinf rahbarini pedagogik faoliyati
2. Sinf rahbarining faoliyatini boyitish
3. Sinf rahbari o‘quv jarayonini samarasini oshirish

Sinf rahbari maktab o‘qituvchilar jamoasi va pedagogika kengashining a’zosi. Sinf rahbarining burchi juda keng va ko‘p tomonlamadir. Sinf rahbari

ishining asosiy qismi o'quvchilarni o'rganish. O'quvchilar bilim sifatini oshirish hamda ularning tartib intizomini mustahkamlash. Darsdan va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va ularni o'tkazish. O'quvchilarning ota-onalari bilan olib boriladigan ishlar ham sinf rahbarining asosiy vazifalaridan biridir. O'quvchilar jamoasi – sinf rahbarining tayanchi. O'quvchilarni tarbiyalashda sinf jamoasidagi barcha o'quvchilarning bir-birlariga ta'sirlari katta ahamiyatga ega. Ularni bir-biriga ko'rsatadigan o'rnaklari intizomni yaxshilash va mustahkamlashga, ularni xulq madaniyatini, odatini, ko'nikmasini hosil qiladi.

Sinf rahbari bolalarni odobli qilib tarbiyalashni, ularga andisha bilan gapirishni, maqbul hrakat qilishni o'rgatishi lozim.

Alisher Navoiy «Mahbub-ul-qulub» asarida ta'lim-tarbiya jarayonlarini, vositalarini, ahloq-odob talablarini ko'rsatadi. O'z davridagi musulmon maktablarining yutuq va kamchiliklarini tahlil etadi. O'qituvchi odobi va muallimlik kasbi, mudarrislar, maktabdorlar va ta'lim berayotgan fanini va tarbiya jaaryonini sevishi kerak deydi. O'ziga xos o'quvchi jamiyatda obro'li va hurmatga loyiq insondir, deb hisoblaydi. SHogirdlar muallimni hurmat qilishlari, e'zozlashlari zarurligini uqtiradi. Navoiyning fikricha, ba'zan bir kishi bitta bolaga tarbiya berishga ojizlik qiladi, muallim esa bir nechta bola-sinf jamoasini tashkil etadi va ilmu-adab o'rgatadi. Bu jarayonda sinf rahbari ko'p mashaqqatlarga duch keladi. SHuning uchun shogirdlar ustoz oldida umrbod qarzdor ekanliklarini his etishlari

lozim. SHogird podsholik martabasiga erishsa ham muallimga qulluq qilsa arziydi.

Xak yulida senga bir harf o‘qitmish ranj ila,

Aylamak bo‘lmas ado oning haqin yuz ganj ila.

Sinf rahbari o‘quvchilarni ma’naviy-ahloqiy tarbiyalar ekan, u o‘z faoliyatida quyidagi talablarga rioya qilishi kerak:

- sinf rahbari o‘quvchi ota-onasining mansabi, boyligiga qarab bolaga muomala qilmasligi lozim.

- sinf rahbari bolalarga ahloqiy normalarni o‘rgatishi kerak.

- gerdayishi, manmanlik, ta’magirlik, nodonlik kabi illatlar o‘qituvchi ahloqiga yod sifatlardir.

- xalq nazarida olim hisoblanadigan o‘qituvchilar yomon ishlardan, fisku-fasoddan o‘zlarini tiya bilishlari zarur.

Sinf rahbarining ota-onalar bilan to‘g‘ri muomila qila olishi murakkab, nozik ish. CHunki hozirgi ota-onalarning ko‘pchiligi o‘rta yoki oliy ma’lumotli kishilar, ular vaqtli matbuot, televidinie, radio orqali ko‘pgina pedagogik axborotlarni bilib oladilar. SHunday vaziyatlar ham bo‘ladiki, o‘g‘il yoki qiz bola maktabda o‘zboshimchalik qiladi, lekin oilada xushyor va gapga quloq soladi, yoki aksincha. Oilada muomalasi qo‘pol, o‘zboshimcha, maktabda esa o‘zini xushmuamola, intizomli tutadi. Buning sababi nimada?

Bunday holatlarning hammasi uchun bir xil sabab va to'g'ri javobni topish amri mahol. Chunki har bir holatda uning sabablari turlicha bo'lishi mumkin. Demak, sinf rahbari va ota-onalarning maqsadlari bir hil bo'lsa ham, ularning hamkorligi, bir-birini tushunishi, muomala munosabatlari qarama-qarshiliklarsiz bo'lmaydi. Sinf rahbarining faoliyati kamol topayotgan kishi shaxsini tarkib toptirishga qaratilgandir. Bu faoliyatning natijalari tarbiyalanuvchining qiyofasida, uning shaxsidagi xususiyatlarida, xarakter va xulq-atvorida o'z aksini topadi. Agar tarbiyachi pedagog nimaga intilayotganini ravshan va aniq tushunilmagan joyda tarbiyalanuvchilar shaxsini takomillashtirishga astoydil intilish bo'lmaydi, balki tarbiyada o'tkaziladigan ish tasodifiy tusga ega bo'lib, buning uchun ajratilgan vaqtni to'ldirish uchungina olib boriladi. Tarbiya faoliyatining maqsadlarini aniq bilmagan va bu maqsadlarni hisobga olmagan holda to'la qimmatli tarbiya yo'q va bo'lishi ham mumkin emas. Ma'naviy-ahloqiy tarbiyaning maqsadi jamiyat talablariga bog'liq bo'lib, bu talablar o'z navbatida ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanish darajasi va jamiyatda yoshlarni o'qitish va tarbiyalash ishlarining hammasi yosh avlodda ma'naviy ahloq va e'tiqodni shakllantirishga, ularni Vatanga cheksiz sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qilishi lozim. Yoshlarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalash tuzimini takomillashtirishda boshlang'ich maktab muhim o'rin egallaydi.

Ma'naviy ahloqiy tarbiya-ma'naviy ongni bir maqsadni ko'zlab tarkib toptirish, ahloqiy tuyg'ularni

rivojlantirish hamda xulq-atvor ko'nikmalari va odatlarini hosil qilishdan iborat. Sinf rahbari o'quvchilarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashning quyidagi vazifalarini hal etishi kerak.

1) Tug'ilib o'sgan joyiga, O'zbekiston Respublikasiga yuksak muhabbat tuyg'ularini, uning tabiati va kishilar haqida, Vatanning himoyachilari va mehnat qahramonlari to'g'risida, ota-bobolarimiz, ularni dunyossivilizitsiyasiga qo'shgan hissalarini to'g'risida ko'proq bilishga intilishni tarbiyalash.

2) O'quvchilarda Vatanimizning boy tarixi, shuningdek boshqa mamlakatlar to'g'risida, tinchlik uchun kurash haqida chet ellardagi bolalar tashkilotlari haqida dastlabki tasavvurlarni hosil qilish.

3) Bolalarda o'rtoqlik tuyg'usini, boshqalarga yordam ko'rsatish ishtiyoqini, umumiy foyda yo'lida birgalikda faoliyat ko'rsatishga intilishni tarkib toptirish. Bolalar o'rtasida, o'g'il va qiz bolalar o'rtasida do'stona munosabatlarni rag'batlantirish, sohta o'rtoqlik ko'rinishlariga qarshi kurash olib borish lozim.

4) O'z so'zi va va'dasi uchun, o'qituvchi va kollektiv topshiriqlarining bajarilishi uchun ma'suliyat tuyg'usini tarbiyalash.

5) Bolalarda kishilarga to'g'ri munosabatni, keksalar, bemorlar, invalidlarga nisbatan e'tibor va g'amhurlikni, xushfe'l va betartib, kamtar va haqgo'y bulishini tarbiyalash.

O'quvchilarni barcha kishilarning yaxshi va yomon xatti-harakatlarini farqlay olishga, o'z xatti-harakatlariga va o'rtoqlarining xatti-harakatiga adolatli baho berishga o'rgatishi hamda o'z kuch g'ayratini o'quvchilarda nopoklik, adolatsizlik, kishilarga raxm-shafqatsiz bo'lishga nisbatan salbiy munosabatni tarkib topshtirishga qaratishi kerak.

O'quvchilarni tarbiyalash o'qitishga qaraganda ancha qiyin degan fikrni o'qituvchilar orasida tez-tez eshitish mumkin. Ma'naviy-ahloqiy tarbiya ta'lim berish bilan mustahkam aloqada bo'lgani holda, o'zining xususiyatlariga ega. Ma'naviy-ahloqiy tarbiya o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalashni barcha protsesslarini bilim berish va o'rgatish bilan birga qamrab oladi. Bunday ikkita o'zaro bog'langan tomon: hayotni bilish va unga bo'lgan munosabatni tarkib toptirish protsesslari ajralib turadi. Hayotni bilish ma'lumot olishning asosiy funksiyasi, unga bo'lgan munosabatni tarkib toptirish tarbiyaning asosi, vazifasini tashkil etadi. Sinf rahbari faqat ta'lim-tarbiyaning birligini emas, balki ularning xususiyatlarini ham ko'ra bilishi muhimdir. Maktabdagi tarbiya inson shaxsini tarkib toptirish yuzasidan olib boriladigan ulkan ishining bir qismi xolos, u bolaning ilgarigi tajribalarini hisobga olgan holda tashkil etiladi, undagi barcha yaxshi sifatlarni o'stirib, noto'g'ri tasavvurlar, odatlarni tuzatib borishi va bo'lajak sifatga zamin tayyorlashi kerak. Ma'naviy-ahloqiy tarbiya o'quvchi maktabni tamomlagandan keyin ham tugallanmaydi, u butun umr bo'yi davom etadi.

Ma'naviy-ahloqiy tarbiya-ta'lim berish bilan bog'liq bo'lgani holda, o'z xususiyatlariga, o'ziga xos vazifalari, uni tashkil etishning forma va metodlariga ega bo'lib, maxsus ravishda o'rganilishi lozim. O'quvchilarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashning muhim sharti sifatida ularning o'quv va o'qishdan tashqi xilmal faoliyatlarining birligi to'g'risidagi tushunchalar bilan bog'liqdir. O'quv va ma'naviy-ahloqiy tarbiya faoliyati bir-birlarini to'ldirish lozim: Sinf rahbari tomonidan tarbiyaviy bosqichga rahbarlik qilingan taqdirdagina tarbiyada biror maqsadga qaratilganlik, ma'lum bir sistemaning bo'lishi mumkin. Ma'naviy-ahloqiy tarbiyalash avvalo tarbiyalanuvchi shaxsining tarkib topish protsessiga rahbarlik qilishni takozo etadi. Biror maqsadga qaratilgan tarbiya protsessida tarbiyalanuvchilarning jismoniy hamda ma'naviy-ahloqiy etukligi o'sib borishiga qarab ularning mustaqilligi va ijodiy aktivligi ortib boradi. O'quvchilar kollektivining ongliligi ortib borishi bilan tarbiyachining vazifalari o'zgaradi. Tarbiya davomida tarbiyalanuvchining qarashlari, hayotiy nuqtai nazari asta-sekin tarkib topadi.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va o'tkazishda maktab jamoat tashkilotlarining roli tobora oshirildi. Sinf rahbarining vazifasi hozirgi vaqtda mamlakatda uzluksiz ta'limning yagona tizimini yaratish borasidagi ish uslublarini har tomonlama keng joriy qilish va metodik yordam ko'rsatishdan iboratdir. Shuning uchun maktab direktorlari sinf rahbari vazifasiga tajribali, tashkilotchi, mehnatsevar, mahoratli, yosh avlodni

sevadigan o'qituvchilarni tayinlab, ular bilan muntazam ish olib boradilar. Sinf rahbarining muhim vazifalaridan biri-bu o'quvchining o'qishga bo'lgan havasi, e'tiqodi va bilim, qobiliyatini rivojlantirish, kasb-hunarga bo'lgan layoqatini, yosh va ruhiy xususiyatlar asosida rivojlantirish, har bir o'quvchining bo'lg'usi hayoti rejalarini amalga oshirish, o'quvchilarning salomatligini muhofaza qilishdan iborat. Sinf faollarga ishonish, ularning sinf jamoasi orasida obro'sini ko'tarish, o'z vaqtida ularga tegishli yordam ko'rsatish sinf rahbarining bevosita asosiy vazifasidir. Sinf rahbari o'quv jarayonini samarasini oshirish uchun quyidagi vazifalarni bajaradi:

-O'ziga yuklatilgan sinfdagi tarbiyaviy ishlarni amalga oshiradi. Bu vazifani bajarayotgan u yolg'iz emas, shu sinfdagi dars berayotgan turli fan o'qituvchilari bilan yaqin hamkorlikda va ularga suyaning holda o'quvchilarda milliy dunyoqarash asoslarini shakllantiradi, axloqiy tarbiyasini rivojlantiradi. O'quvchilarning darsdan tashqari tadbirlarini tashkil etadi va sinf jamoasini mustahkamlaydi.

-O'quvchilarning bilimga bo'lgan qiziqishi va qobiliyatini o'stirish, har bir o'quvchining individual ruhiy xususiyatlarini hisobga olgan holda kasbga yo'naltirish va hayotiy maqsadlarini shakllantirish sinf rahbarining alohida vazifasidir. Ayni paytda u har bir o'quvchining sog'ligini mustahkamlashga ham katta e'tibor beradi.

-Sinf rahbarining diqqat markazida o'quvchilarning darsniyuqori o'zlashtirishlarini ta'minlash masalasi turadi. Buning uchun u har bir o'quvchining kundalik o'zlashtirishidan voqif bo'lib turadi. Orqada qolayotganlarga o'z vaqtida, kechiktirmay yordam uyushtiradi.

-Sinfdagi o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish ishlariniyo'naltiradi, ular ishtirokida sinf jamoasining ijtimoiy foydali ishlaridagi ishtirokini ta'min etadi, maktab miqyosida uyushtirilayotgan muhim tadbirlarda o'z sinfining faol qatnashishini ta'minlaydi.

-Sinf o'quvchilarining ota-onalari, o'quv kuni o'zlashtirilgan guruhlarining tarbiyachilari, korxonalar va muassasalardagi, turar joylardagi otaliqqa oluvchilar bilan yaqin aloqa o'rnatadi.

Sinf rahbari shu sinfda dars berayotgan barcha fano'qituvchilari o'rtasida o'quvchilarga nisbatan yagona talablar o'rnatilishiga erishadi, ota-onalarga pedagogik bilim tarqatib, oila bilan maktab o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi.O'quvchilar bilan muomalada kishi o'zini boshqara bilishi nihoyatda zarurdir. Sinf rahbarining darsdagi yomon, noijodiy kayfiyati darhol umuman sinfnig ijodiy kayfiyatiga ta'sir qiladi, faoliyatining samaradorligini pasaytiradi. Sinf rahbarining ijodiy kayfiyatini boshqarish tizimi individual o'zlashtirishni, o'z ustida muntazam ish olib borishni talab qiladi.O'quv faoliyati samaradorligini oshirishdao'quvchilar bilan muomala jarayonida va bevosita undan oldin ijodiy kayfiyatni boshqarish –

pedagog mehnatining eng muhim kasbkorlik talabi bo'lib, u pedagogning sinfdagi, tarbiyalanuvchilar bilan muomalada va shu kabilarda erkin bo'lishni, xulq – atvorning samarli bo'lishni ta'minlaydi.

Sinf rahbarining muomala jarayoni o'zida kechadigan bir qancha shart – sharoitlar bilan murakkablashadi. Muomalaning shart–sharoitlari muomala harakteriga ancha ta'sir qiladi, aslida ular muomalaning kasbiy yo'nalishini ko'p jihatidan belgilab beradi. Muomalaning oshkoraligiturli vaziyatlarda ko'pgina qiyinchiliklar to'g'iradi. Tadqiqotchilar qayd etib o'tganlaridek, kishilar oldida, katta auditoriya oldida muomala qilish auditoriyaning ma'ruzachiga diqqat qilishga muljallangan bo'lib boshlovchilar uchun nihoyatda murakkabdir va maxsus tayyorgarlik ko'rmasdan o'tkazilishi mumkin emas.

O'quv faoliyatidagi samaradorlikni oshirishda muomalada ijodiy kayfiyatni shakllantirish murakkab jarayondir. Sinfrahbari o'quvchilar bilan hamkorlikda ishlar ekan o'qituvchining eteketiga qat'iy rioya qilishi kerak. Sinf rahbarlarda biz albatta opedagoglik hissini tarbiyalashimiz shart.. Bu sinfrahbarida sokinlik, hurmat, mehr, g'urur hislarining qo'shilishidan hosil bo'ladi. Pedagogning o'quvchilarga bo'lgan munosabati mehr, hayri-hohlik va yordamida iborat bo'lishi kerak. Ma'lumki rivojlanish uchun yordam berish murakkab jarayon bo'lib, o'quvchilar olidagaturlivazifalar qo'yib o'zi chetda qarab turishi va faqat shu talablar qanday bajarilayotganligini kuzatib borishi yetarli degan

hulosaga kelgan pedagoglar katta hatoga yo‘l qo‘yadilar.

Savollar:

- 1.O‘quv faoliyati samaradorligini oshirish yullarini ayting.
- 2.O‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarishini tushuntiring

8-mavzu. O‘quvchilar bilim sifatini oshirish va sinfda intizomni mustahkamlash.

Reja:

- 1.Sinf majlislarining bilim sifatini oshirish
- 2.Sinfda intizomni mustahkamlashda ort- ona o‘rni

Sinf rahbari deganda o‘quvchilarni bir xil saviyada, bir xil yoshda, bilimi jihatidan ham teng bo‘lgan jamoani boshqarib turuvchi pedagog sinf rahbari deb ataladi.Sinf rahbarining asosiy maqsadi, o‘quvchilarini to‘g‘ri tarbiyalash jarayonida o‘quvchi va sinf rahbari bilan bir-birini tushuna olishi va sinf rahbari tomonidan o‘quvchilarga e‘tiborliroq bo‘lishi kerak.O‘qituvchilar tomonidan o‘quvchilarga qo‘yiladigan pedagogik talablar berishga erishadi,otanolalar,kuni uzaytirilgan grupp tarbiyachilari jamoatchilik bilan doimo aloqa bog‘lab turadi. Zarur bo‘lgan vaqtda o‘qishda o‘quvchilarga yordam ko‘rsatishni tashkil etadi. Sinf rahbari qiladigan ishlari

xujjatlarini olib boradi va uni maktab ma'muriyatiga taqdim etadi. O'quvchilar sog'lig'ini mustahkamlashga doir ishlarni o'tkazadi va jismoniy hamda aqliy mehnat qilishga o'rgatib boriladi. Sinf jamoasini tashkil etishda, sinf majlisini tashkil etishda sinf rahbarining roli katta hisoblanadi.

O'qituvchining ko'p qirrali va murakkab faoliyati zaminida yosh avlodni odobli, e'tiborli qilib tarbiyalash, ularni ilmiy bilimlar bilan qurollantirish kabi muhim vazifalar yotadi. Bularni amalga oshirish esa o'qituvchining xilma-xil faoliyatiga bog'liq: bolalarni o'qitish, maktabdan va sinfdan tashqari ishlarni tashkil eta bilish, o'tkazish, ota-onalar o'rtasida pedagogik targ'ibot ishlarni olib borish va hakoza. Bularni hammasi o'qituvchilardan chuqur bilimlarga ega bo'lishni, o'z sohasini, bolalarni sevishni talab etadi. Sinf rahbarining asosiy maqsadi, o'quvchilarni to'g'ri tarbiyalash jarayo-nida o'quvchi va sinf rahbari bilan bir-birini tushuna olishi va sinf rahbari tomonidan o'quvchilarga e'tiborliroq bo'lishi kerak. Maktabda o'quvchilarga tarbiya sinf rahbarining ishlari oraqali beriladi. Jumladan, tadbirlar, mushoiralar, har xil kechalar, uchrashuvlar, tanlovlar va boshqa o'yinlar orqali o'quvchilarga ta'lim tarbiya beriladi. Shunga qarab o'quvchilarning fikrlash qobiliyati rivojlanib boradi. Sinf rahbari maktab ma'muriyati bilan birgalikda va mahalla jamoasi, ota-onalar bilan hamklorlikda tarbiyaviy ishlarni olib boradi. Maktab ma'muriyati sinf rahbari va uning olib borayotgan ishlarini doimo qo'llab-quvvatlashlari lozim. Chunki sinf rahbari o'z o'quvchilarini yaxshi biladi va ularni tarbiyalash uchun

nimalar kerakligini hisobga olib ish yuritadi. Sinf rahbari ishini ma'naviyat va ma'rifat ishlari bo'yicha ya'ni tashkilotchi direktor o'rinbosari boshqarib turadi.

Sinf rahbarining ish rejasini maktab direktori va direktor o'rinbosari tuzadi va nazorat qilib boradi. Boshlangich sinf maktab ta'limining dastlabki bosqichi bolalar o'qituvchi rahbarligida ta'limda birinchi qadam qo'yadilar. o'quv faoliyatida bilim, ko'nikma va malaklarni egallaydilar. O'qituvchi sinf bilan ko'pgina yolgiz ishlaydi va tarbiyasi sifatida ish yuritadi. O'qituvchilik bolalarga bo'lgan munosabatda, katta mehribonligini bilan gamxo'rlixi xarakterlanadi. Bular esa katta talabchanlik bilan olib boriladi. o'quvchilar bilan bo'ladigan o'zaro munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish hamda o'quvchilarning o'sishi va rivojlanishiga qarab ularni qayta qurish xususiyati ham sinf rahbari uchun muhim ahamiyatga ega. o'qituvchilar tomonidan o'quvchilarga qo'yiladigan pedagogik talablar berishga erishadi, ota-onalar, kuni uzaytirilgan gruppalar tarbiyachilari jamoatchilik bilan doimo aloqa boglab turadi. Zarur bo'lgan vaqtda o'qishda o'quvchilarga yordam ko'rsatishni tashkil etadi. Sinf rahbari qiladigan ishlari hujjatlarini olib boradi va uni maktab ma'muriyatiga taqdim etadi. O'quvchilar sogligini mustahkamlashga doir ishlarni o'tkazadi va jismoniy hamda aqliy mehnat qilishga o'rgatib boriladi. Sinf jamoasini tashkil etishda, sinf majlisini tashkil etishda sinf rahbarining roli katta hisoblanadi.

Ota-onalarning bolalarni tarbiyalashdagi quyidagi qiyinchiliklarni va xatolarni ajratib ko'rsatish mumkin.

1. Ota-onalarining bolalar bilan muomalasining etishmasligi. Klar o'zlari, ishlari haqida kam so'zlab beradilar. Maktab bolalari jamoasining hayoti, o'z bolasining qiziqishlari. Uning jamoat ishlari bilan ishga munosabati va boshqalar bilan kam qiziqadi.

2. Bolalarni mehnat jarayonlariga jalb etish orqali ularning mehnat tarbiyasini tashkil qila bilmaslik.

3. Ota-onalar turmushda salbiy misollarni mavjudligi maktabning pedagogik

kuch-gayratini yo'qqa chiqaradi.

4. Ota-onalar tarbiyaviy ta'sirini izchil emasligini onda-sonda o'qitishni tekshirish, biror nojo'ya ish uchun tozalash axloqiy immunitet hisol bo'lishiga yordam bermaydi.

5. Oilaviy tarbiyaning asosi sifatida ta'qiqlashlar sistemasi, ijtimoiy namuna asosida tarbiyalay bilmaslik, bola hayotini u har djoim to'g'ri xatti-harakatini mashq qiladigan tarzda tashkil eta olmaslik natijasidir.

6. harakatlarning maktab bilan muvofiqlashtirilmaganligi yoki u bilan kelishmovchiligidadir.

7. Ayrim ota-onalarning bolalar ulgayib borishi bilan tarbiyaviy faolligini susaytirib yuborishlari, bu esa bolalarning ota-onalardan uzoqlashuviga, maktabga qiziqishi pasayishiga olib keladi.

8. Qarorlar qabul qilishda kechikish. Bola katta bo'lgandan keyin aqli kirib, tuzaladi deb o'ylash odatda o'zini oqlamaydi, ko'pincha qayta tarbiyalashni talab etadigan pedagogik jihatdan qarovsizlik holatiga olib keladi.

Sinf rahbari dastavval bolalarning o'qishiga qanday munosabatda ekanliklarini, o'zlarini qanday tutishlari, o'z vazifalarini sidqidildan bajarishlarini yoki bajarmasliklarini aniqlaydi. Sinf rahbari rivojlanishining aniqlangan darajasiga qarab tarbiya usullarini darajasiga qarab tarbiya usullarini tanlaydi. Bundan o'qituvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish qo'shimcha shart hisoblanadi. Pedagog shaxsni har tomonlama yetuk kamol toptirishda katta rol o'ynaydi. Aqliy tarbiya shaxsni har tomonlama taraqqiy ettirishda muhim rol o'ynaydi. o'qituvchi axloqiy tarbiyasining vazifasi va mazmunini o'qituvchilardan ekologik ong va madaniyatni shakllantiradi. Hozirgi zamon o'qituvchisining asosiy fazilatlaridan biri o'z kasbiga sadoqatliligi, goyaviy e'tiqodligiga, o'z kasbini sevishi, bu kasbga bo'lgan cheksiz sadoqat o'qituvchini boshqa kasb egalaridan ajratib turadi. Intizomini yaxshilash uchu sinf rahbari qanday vazifalarini Tarbiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, bunday o'quvchilarga vazmin muomala qilish, ularga nisbatan g'amxo'r va mehribonlik bilan munosabatda bo'lish ko'proq samara beradi. Sinf daintizomni mustahkamlash uchun notionalaryig'ilishida «Bolalarni mehnatga o'rgatish», «Oilada bolalarda madaniy xulq – atvor, ko'nikma va malakalarni tarkib toptirish» kabi masalalarning

qo'yilishi, birinchidan ota-onalarda katta qiziqish uyg'otadi, ikkinchidan, ularda bolani tarbiyalash mumkinligini to'g'risida mustahkam ishonch paydo qiladi.

Axir ota-onalar bu kabi savollarga yetarli ishonchli javoblarni maktabdan olmasa qaerdan oladi? Shuni ham unitmaslik kerakki, yig'ilishlarda intizom bo'yicha yoxud o'zlashtirmaydigan o'quvchilar to'g'risida hisobot ko'rib chiqilmaydi. Agar ko'riladigan bo'lsa, bunday yig'ilishlarning foydadan ham ko'ra zarari ko'proq bo'ladi. Bu ota – onalarda noxush kayfiyat uyg'otadi, uyiga borgan bolani jazolash mumkin bo'ladi, eng yomoni hajmiga kelmaydigan, maktabdan bezadigan bo'lib qoladilar.

Yig'ilishda kamchiliklarni aytib o'tish emas, ularni tugatish yo'llarini izlash, har bir o'quvchi haqida alohida emas, balki umumiy holda gapirish, o'quvchi va ota-onaning hurmatini saqlash zarurdir. Bunda juda ko'p muammolar o'z yechimini topadi. Yosh tajribasiz oilalar katta saboq oladilar. Ota-onalar majlisi bu sinfrahbari qo'lidagi eng muhim qurollardir. Bundan sinf rahbari unumli va yetarlicha foydalanish lozim.

Savollar:

- 1.Sinf rahbarining fano'qituvchilar bilan amkorlikda olib boradigan ishlari
- 2.Sinf rahbarining oldiga o'quvchilarning bilim sifatini oshirish quyilgan talablari

3.Sinf rahbarining o'quvchilarni boshqarishdagi mahorati

9-mavzu. Sinf rahbarining tarbiyaviy faoliyati samaradorligini oshirish usullari.

Rejasi:

1. O'quv faoliyatini tashkil etishga qo'yilgan talablar.
2. O'quv faoliyati samaradorligini oshirishda interfaol usullaridan foydalanish.
3. Sinf rahbarining ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarni o'rganish metodikasi.

Sinf rahbarining faoliyati ko'p qirrali va sermazmundir. u o'zi rahbarlik qilayotgan sinf o'quvchilarini tarbiyalash bilan bir qatorda o'quv yili yoki chorak davomida nimalar qilish kerakligi bolalar hayotini nima bilan band qilish va tanlangan ish turini qanday amalga oshirishni bexato aniqlash kabi ancha murakkab muammoni yechadi. bu borada sinf rahbariga turli xil manbalar yordam beradi. o'quvchilarning ayrim hatti harakatlariga bu hatti-harakatlar nomoyon bo'lishlarining tashkil etishi tajribalarini o'rganish va tahlil qilish asosida o'quvchilarni o'rganishda amal qilishi lozim bo'lgan talablarni shunday ifodalamoq mumkin.sinf rahbarining faoliyati ko'p qirrali va sermazmundir. u o'zi rahbarlik qilayotgan sinf o'quvchilarini tarbiyalash bilan bir qatorda o'quv yili

yoki chorak davomida nimalar qilish kerakligi bolalar hayotini nima bilan band qilish va tanlangan ish turini qanday amalga oshirishni bexato aniqlash kabi ancha murakkab muammoni yechadi. bu borada sinf rahbariga turli xil manbalar yordam beradi. o'quvchilarning ayrim hatti harakatlariga bu hatti-harakatlar nomoyon bo'lishlarining tashkil etishi tajribalarini o'rganish va tahlil qilish asosida o'quvchilarni o'rganishda amal qilishi lozim bo'lgan talablarni shunday ifodalamoq mumkin. o'quv mehnatiga ongli munosabatda va unga ma'lumot bilan yondashish hissini tarbiyalash bilimning sifatli bo'lishi bolaning o'qishga bo'lgan intilishi, qiziqishiga ularning harakatchangligiga, diqqatiga faoliyatiga tashabbuskorligiga, mustaqilligiga bog'liqdir.

Dars - ta'limni tashkil etish asosiy shakli. Dars ta'lim jarayonining yaxlitligi nuqtai nazaridan ta'limning asosiy tashkiliy usuli hisoblanadi. Unda sinf-dars tizimining xususiyatlari aks etadi, unda o'quvchilarni ommaviy qamrab olish, tashkiliy tartib va o'quv ishlarining muntazamligi ta'minlanadi. Dars iqtisodiy jihatdan foydalidir. O'quvchilar hamda sinf jamoasining individual xususiyatlarini bilishi o'qituvchi uchun har bir o'quvchi faoliyatiga rag'batlantiruvchi ta'sir ko'rsatishga imkon beradi. Dars doirasida ommaviy, guruhli va individual ta'lim shakllarini birlashtirish imkoniyati uning rad etib bo'lmaydigan ustunligi hisoblanadi. Dars bevosita o'qituvchi rahbarligida aniq belgilangan vaqt davomida muayyan o'quvchilar guruhi bilan olib boriladigan ta'lim jarayonining asosiy shakli

sanaladi. Darsda har bir o'quvchi xususiyatlarini hisobga olish, barcha o'quvchilarning mashg'ulot jarayonida o'rganilayotgan fan asoslarini egallab olishlari, ularning idrok etish qobiliyatlari va ma'naviy-axloqiy sifatlarini tarbiyalash hamda rivojlantirish uchun qulay sharoitlarni yaratiladi. Dars ta'limning boshqa shakllaridan farq qiluvchi o'ziga xos belgilarga ega, chunki: o'quvchilarning doimiy guruhi, o'quvchilar faoliyatiga ularning har biri xususiyatlarini hisobga olish bilan rahbarlik qilish, o'rganilayotgan fan asoslarini bevosita darsda egallab olish (bu belgilari darsning faqat mazmunini emas, balki o'z xususiyatini ham aks ettiradi). Darsning tuzilishi oddiy va ancha murakkab bo'lishi mumkin. Bu o'quv materialining mazmuni, darsning didaktik maqsadi, o'quvchilar va jamoa sifatida sinfning xususiyatlariga bog'liq.

O'qituvchining darsga tayyorgarligida quyidagi uchta bosqich ko'zga tashlanadi: tashhislash, bashoratlash, loyihalashtirish (rejalashtirish). Shu bilan birga o'qituvchi amaliy materiallarni yaxshi bilishi, o'z fanini erkin olib borishga erishishi lozim. Darsga tayyorgarlik asosini bo'lajak mashg'ultning algoritmlari, samaradorligi bog'liq bo'lgan omillar va holatlarni hisobga olishni ta'minlovchi qadamlarni ketma-ket tartib bilan bajarish tashkil etadi. Algoritmnı amalga oshirish aniq sharoitlarni diagnostika qilish bilan boshlanadi. Tashhis didaktik jarayon kechadigan barcha sharoitlarni oydinlashtirish, uning natijalarini belgilashdir. Unda o'quvchilarning imkoniyatlari, ularning faoliyatlari va xulqlari, motivlari, talab va

layoqatlari, qiziqish va qobiliyatlari, bilimdonlik darajasi, o'quv materialining xususiyati, uning amaliy ahamiyati, dars tuzilishi, yangi axborotni o'zlashtirish, mustahkamlash va tizimlashtirish, bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish hamda tuzatish kabi holatlar namoyon bo'ladi. Bashoratlash bo'lajak darsni tashkil etilishining turli varianlarini baholash va ulardan qabul qilingan mezonlarga muvofiq eng ma'qulini tanlab olish. Loyihalashtirish (rejalashtirish) o'quvchilarning o'quv faoliyatini boshqarish dasturini yaratish bo'lib, u darsga tayyorlanishning yakuniy bosqichi hisoblanadi.

Savollar:

1. Dars qanday asosiy maqsadga erishishga yo'naltiriladi?
2. Zamonaviy darslar qanday talablarga javob bera olishi lozim
3. O'quvchilarning o'quv faoliyati samaradorligini oshirish borasida sinf rahbari qanday ishlarni olib boradi.

10-mavzu. Sinf rahbari ishini rejalashtirish usullari

Reja:

1. Sinf rahbari ishini rejalashtirish tartibi
2. Sinf rahbariga qo'yiladigan pedagogic talablar
3. Sinf rahbaridagi yuksak darajadagi fuqarolik fazilatlar

Sinf rahbari o'z ishlarini maktab ma'muriyati rahbarligi va bolalar tashkilotlari bilan hamkorlikda olib boradi. Shuning uchun uning faoliyatini rejalashtirish umummaktab hamda bolalar va o'smirlar, «Kamolot» jamg'armasi ishining rejalashtirilishi bilan uzviy ravishda bog'langandir. Sinf rahbari ishini rejalashtirishning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, unda o'quvchilarning o'zlari faol ishtirok etadilar, biroq unga sinf rahbari boshchilik qiladi. Sinf rahbarlari oldida juda qiyin vazifa – tarbiyaviy maqsadlarda o'ylangan har bir narsani bolalar o'zlarining shaxsiy fikr va g'oyalari sifatida qabul qilishlariga erishish vazifasi turadi. Reja-o'quvchilarga tarbiya berish jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etishning zaruriy shartidir. Rejasiz ish olib borish sinfdagi tarbiyaviy ishlar mazmuni, shakllari va uslublari o'lda-jo'lda, tarqoq, noaniq, tasodifiy holatlarda bo'ladi va ko'r-ko'rona harakat qilishga olib keladi. Bunday taqdirda tarbiyaning asosiy vazifalarini hal etish qiyinlashadi, ba'zan esa butunlay samarasiz bo'ladi. Reja sinf rahbariining tarbiya berish faoliyatini to'g'ri tashkil etish uchun juda katta imkoniyatlar ochib beradi.

Sinf rahbarining tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirishga qo'yiladigan asosiy uslubiy talablar nimalardan iborat? Sinf rahbarlari o'tkazilayotgan ishlarni hamda ularning o'quvchilar tarbiyasiga ko'rsatgan ta'sirini har kuni tahlil qilishlari, o'zlari erishgan yutuqlari va muvaffaqiyatsizliklari sabablarini tushunishga harakat qilishlari, jamoasining

rivojlanishida ro'y berayotgan o'zgarishlarni qayd qilishlari kerak. SHunday qilib, rejalashtirishning har bir bosqichiga tayyorlanish muntazam olib boriladi. Jamoani va ayrim o'quvchilarni o'rganish yuzasidan olib borilgan barcha ishlar yakunida sinfga pedagogik tavsifnoma yoziladi. Mazkur tavsifioma sinf jamoasiniig o'ziga xos aniq xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi. Har bir sinf rahbari o'z-o'zini boshqarishning saylab qo'yiladigan o'quvchilar qo'mitasi hamda bolalar va yoshlar tashkilotlari bilan birga ishlab, sinf jamoasiga rahbarlik qilish yuzasidan olib boriladigan amaliy ishlarda bu talabni ro'yobga chiqaradi.

Tajribali sinf rahbarlari o'zining kuzatishlari va xulosalarini alohida varaqlarga qisqacha qilib yozib boradi. Bular maxsus jildlarda saqlanadi. To'plangan ma'lumotlar o'quvchilar jamoasi hayotini, uning erishgan yutuqlari va kamchiliklarini keyinchalik tahlil qilish uchun xizmat qiladi.

Sinf rahbari o'quv yili oxirida sinf jamoasi ishini tahlil qilishga alohida e'tibor beradi. Bunda rejada belgilangan vazifalarni qanday hal etilganligini, sinf ijtimoiy hayotida qanday ishtirok etganligini, mamlakatimizdagi va chet ellardagi voqealarga qanday qaraganligini, amalga oshirilgan ishlardan qaysilari muvaffaqiyatli bo'lgan va an'anaga aylanishi kerakligini, o'quvchilar o'rtasida qanday munosabatlar vujudga kelganligini, sinf faollarining tashabbuskorligi, mustaqilligi, obro'-e'tibori va boshqa masalalarni atroflicha tahlil qilish muhimdir. Sinf rahbari tajriba orttirgan sari ancha murakkab masalalar bilan qiziq

boshlaydi. Uni sinfdagi ishlar qanchalik muvaffaqiyatli o'tgani emas, balki ular o'quvchilarga qanday ta'sir ko'rsatgani, sinfning ijtimoiy foydali ishlarda ishtirok etishi emas, balki ishtirok etish sabablari qiziqtiradi.

Shuni nazarda tutish kerakki, sinf rahbari o'z sinf jamoasi oldiga qo'yadigan aniq tarbiyaviy vazifalari dastlabki vaqtlarda uncha murakkab bo'lmashligi mumkin. Masalan, sinf rahbari sinfga kelgandan so'ng deyarli hamma o'quvchilar yaxshi ishlashini, lekin ularning bir-biri bilan aloqasi yo'qligini aniqladi. Bunday sinfda shunday bir ish topish kerakki, bu ish hamma o'quvchilarni yagona maqsadga olib borsin. Boshqa bir sinf rahbari o'z ishlarini tahlil qilib chiqib, shunday xulosaga keldi: sinfda ko'p ishlarni o'zi bajaradi, o'quvchilar esa shaxsiy hayot egalari bo'lib emas, balki ko'pincha ishning ijrochilari bo'lib qoladilar. Shuning uchun u o'quvchilarning tashabbus va mustaqilligini rivojlantirish, barcha o'quvchilarni sinf ijtimoiy faoliyatiga jalb etish va har bir o'quvchida o'ziga yoqadigan ish bo'lishga erishish vazifasini qo'ydi. SHunday vazifa qo'ygach, sinf rahbari o'quvchilarning ko'pchilik qismini zarur malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish uchun o'z diqqat-e'tiborini sinf faollarini tarbiyalashga qaratish kerakligini tushunadi. Ana shu tahlitda izchil ish olib borilsa, tarbiyaviy vazifalar o'quvchilar uchun qiziqarli, istiqbolli vazifalarga aylanadi.

Rejaning yana bir muhim manbai – o'tgan o'quv yilidagi tarbiyaviy tadbirlarning yutuq va kamchiliklari tahlilidir.

Reja quyidagi bir qator talablarga javob berishi kerak:

1. Rejaga Istiqlol g'oyalarini singdirish.
2. Rejaning shakl va yo'nalishlari rang-barang hamda istiqbolli bo'lishi. Reja uzluksiz va izchil bo'lishi.

Rejaning aniqligi. Ushbu talablarning qisqacha mazmuni bilan tanishib chiqamiz. Rejaga mustaqillik g'oyalarining singdirilishi. Barcha tarbiyaviy vazifalar maktab oldiga qo'yilgan asosiy maqsadni – o'quvchilarni har tomonlama, «Sog'lom avlod uchun» dasturi asosida ma'naviy va jismoniy barkamol qilib tarbiyalash, ularni hayotga, mustaqil davlat qurilishiga faol qatnashishga tayyorlash maqsadini amalga oshirishga qaratilmog'i darkor. Sinf rahbari g'oyaviy-siyosiy ishlarni rejalashtirishda bolalarni faqat kitobiy bilimlar bilan emas, balki amaliy, hayotiy tajribalar bilan qurollantirishni nazarda tutishi zarur. Bu ma'ruzachilar, siyosiy maktablar, siyosiy klublar va hokazolarni tashkil qilish mo'ljallanayotgan vaqtda o'quvchilarning o'z g'oyaviy e'tiqodlarini qay darajada ekanligini sinab ko'rishga imkon beradigan vaziyatlarni vujudga keltirishni nazarda tutadi. Bu ishlarni munozaralarda, bahslarda, og'zaki va yozma jurnalarda, mehnat harakatlarida, bayramlarda, bolalar va yoshlar tashkilotlari ishlarida, tabiatni, hayvonot dunyosini, tarixiy yodgorliklarni qo'riqlash kabi rang-barang tadbirlarda amalga oshirish mumkin.

Axloqiy va vatanparvarlik tarbiyalariga istiqlol ruhi tom ma'nosi bilan singib ketgan bo'lishi kerak. Ba'zan

ayrim sinf rahbarlari ish faoliyatida ko'ngilochar o'yinlarni ko'proq o'tkazish an'anasi ko'zga tashlanadi. Rejalashtirishda shuni nazarda tutish kerakki, u o'yinmi, u ishmi biror maqsadga qaratilganligiga, uning tarbiyaviy ahamiyatiga e'tibor berish kerak bo'ladi. Rejaning shakl va yo'nalishlari rang-barang hamda istiqbolli bo'lishi. Tarbiyaviy ishning xilma-xil shakl va uslublari bo'yicha ish olib borish tarbiyaviy ishlarni o'quvchilar uchun yanada rang-barang va qiziqarli tarzda olib borishga yordam beradi. Rejada o'quvchilar bilan faqat umumiy holda emas, balki shu bilan birgalikda bolalarning qiziqishlari va mayllarini hisobga olgan holda ham ish yuritishni nazarda tutish muhimdir. Reja uzluksiz va izchil bo'lishi. Rejada belgilanadigan tarbiyaviy tadbirlar yagona tarbiyaviy jarayonning tadrijiy bo'laklaridan iborat bo'lmog'i kerak. Har bir tadbir o'zidan oldingi tadbirning davomi bo'lishi va erishilgan tarbiya natijalariga asoslanishi lozim. Bu uzluksizlik va izchillikni ta'minlaydi, erishilgan yutuqlar, qimmatli ko'nikmalarni yo'qolib ketishdan saqlaydi.

Rejaning aniqligi. Rejaga bajarib bo'lmaydigan ishlarni kiritmaslik kerak. Ishni rejalashtirishda mahalliy sharoitlardan kelib chiqish lozim. Rejada hamma narsa: ish vaqti, joyi, mas'ullar aniq bo'lsin.

Sinf rahbarining tarbiyaviy ishlar rejasi – bu majburiy pedagogik hujjatdir. Uni amalga oshirish uchun sinf rahbari shaxsan mas'uldir. «Sinf rahbari haqida Nizom»-da: «Sinf rahbarining ishi reja asosida olib borilishi lozim» deb belgilab qo'yilgan.

Sinf rahbari umummaktab ish rejalari, bolalar etakchisi, «Kamolot» jamgʻarmasi kotibi ish rejalari bilap tanishib, direktor oʻrinbosarlari, sinf oʻqituvchilari, sinf faollari, ota-onalar bilan fikrlashib, ularning qimmatli takliflarini hisobga olgan holda ishning istiqbolli rejasini tuzadi.

Ishning istiqbolli rejasi sinf jamoasi tomonidan toʻplangan tajribaga qarab va sinf rahbarining oʻz vazifalariga muvofiq ravishda bir yoki bir necha yilga tuzilishi mumkin. Nizomda «Sinfning yillik ish rejasi tuziladi. Uni tarbiyaviy ishlar boʻyicha direktor oʻrinbosari tasdiqlaydi» deyilgan. Rejaning ifodalash shakli juda oddiy boʻlgani maʼqul: ishning nomi, bajarish muddati, masʼul kishi. Reja qisqa va aniq boʻlishi kerak. Boʻlar-boʻlmas ishlar roʻyxatini qalashtirib, qappaygan reja tuzishga berilib ketmaslik kerak. Rejaga faqat hayot ilgari surgan va oʻquv yili davomida muvaffaqiyatli bajarilishi mumkin boʻlgan tadbirlarnigina kiritmoq lozim. Kiritilgan tadbirlar ham biri bogʻdan, biri togʻdan olib yozilmasligi, balki ular tarbiyaviy ishlar tizimida bir-biri bilan bogʻlangan, bir-birini toʻldiradigan holda boʻlishi zarur. Reja bola shaxsiga taʼsir koʻrsatuvchi turli tarbiyaviy omillarning nafaqat umumiy, balki xususiy aniq tadbirlarni ham oʻz ichiga olishi kerak.

Biz quyida sinf rahbari ish rejasining asosiy boʻlimlari va mazmunini beramiz:

I. Uquvchilar jamoasi bilan ishlash. Uquvchini oʻrganish (oʻquvchi haqida maʼlumot toʻplash, uning

aqliy, jismoniy, ruhiy rivoji, bilim, ko‘nikma va malakalari darajasini, tarbiyalanganlik, jamoatchilikka intilish darajalarini diagnostik dasturlar asosida o‘rganish), sinf jamoasini o‘rganish (o‘quvchilar soni, jinsi, millati, yoshi, rasmiy va norasmiy liderlar, ilg‘orlar, qoloqlar, intizomsiz va tarbiyasi qiyin bolalar, ularning sinfga ta’siri, sinfning jamoatchilik topshiriqlariga munosabati, sinfning tarbiyalanganlik, jipslik, rivojlanganlik darajalarini diagnostik dasturlar asosida o‘rganish), sinf jamoasini tashkil etish va yo‘naltirish (tashkiliy ishlar, sinf faollari bilan ishlash, umumiy ishlar ustidan nazorat, bolalarni o‘z-o‘zini nazorat qilishga o‘rgatish, navbatchilikni, o‘zaro yordamni yo‘lga qo‘yish, gazeta tahririyati bilan ishlash, kasalmand va nogiron bolalarga g‘amxo‘rlik, vaqtli matbuot nashrlariga yozilish, mehnat harakatlarida qatnashish, sinf mulkini saqlash, kundalik rejimga bo‘ysunish va hokazolar).

II. Sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish.

Bunda aqliy, axloqiy, vatanparvarlik, huquqiy va boshqa tarbiyalar bo‘yicha belgilangan ishlar va tadbirlar, kasb gaplash ishlari (kasblar ro‘yxatini tuzib chiqish, kasb haqida burchak tashkil qilish, mehnat ahillari bilan uchrashuvlar, o‘quvchilarga anketalar tarqatish, javoblarni tahlil qilish, qiziqishlar kartasini to‘ldirish, kasb haqida insho yozdirish, o‘quvchilarning texnik ijodiyoti ko‘rgazmasini tashkil qilish, sinfdan tashqari o‘qishni tashkil qilish), fan o‘qituvchilari bilan birgalikda adabiyotlar ro‘yxatini tuzib chiqish, o‘qilgan asarlar yuzasidan suhbat uyushtirish, sinfdan adabiy

ko'rgazma tashkil qilish, kutubxona bilan aloqa bog'lash va hokazolar), sinfda ko'rgazmali tashviqot ishlari olib borish (sinf burchagi, devoriy gazetalar, varaqalar chiqarish, sinfni mazmunli bezash, ekologik burchak tashkil etish va hokazolar).

III. Ota-onalar bilan ishlash. Bu bo'limda oilalarni o'rganish (oilaning ijtimoiy ahvoli, o'quvchiga yaratilgan shart-sharoitlar, oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini o'rganish), ota-onalar faollari bilan ishlash (ular yordamida va ishtirokida bolalar tarbiyasiga oid turli-tuman ishlar rejasini tuzish, ular tomonidan ba'zi oilalarga ko'mak va ta'sir o'tkazish), ota-onalarning tarbiyaga oid bilimlarini oshirish (ota-onalar majlislari, dorilfununlari tashkil qilish, yaxshi oilalar tashviqoti bilan shug'ullanish, o'zaro tajriba almashish).

Keltirilgan reja tartibini majburiy deb qaramaslik kerak. Sinf rahbarlari ish rejasi turlicha tuzilishi va har xil shaklda bo'lishi mumkin. Bu sinf rahbarlarining ish saviyasi, tajribasi, o'z kasbiga qiziqishi, har xil sinflarda ish sharoitlarining turlichaligiga bog'liqdir. Shuni nazarda tutish lozimki, ish rejasi qaysi shaklda bo'lishdan qat'i nazar, tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalari mazkur rejaning muhim bo'limlaridan biri bo'lishi shart. Ish rejasini tuzish va uni hayotga tadbiq qilish ishlariga o'quvchilar va ota-onalar faollarini jalb qilish kerak. Avvalo ular alohida topshiriqlarni, asta-sekin esa rejada ko'rsatilgan keng hajmdagi ishlarni amalga oshiradi. Rejaga kiritiladigan ish va tadbirlar, ularning mazmun-mohiyati, amaliyotga tadbiq qilish

haqida mazkur kitobning tegishli bo'limlarida atroflicha fikr yuritilgan.

Savollar:

- 1.O'quvchilarning o'quv faoliyati samaradorligini oshirish
2. sinf rahbari olib boradigan ishlarni tashkil etish usullarini izohlang.

11-Mavzu.Sinf tarbiyaviy soatlari haqida umumiy tushuncha

Reja :

Ta'lim muassasalari sinf rahbari to'g'risida Nizomi

Tarbiyaviy soatning maqsad va vazifalari

Tarbiya tizimidagi kompetensiyalar

Ma'lumki, sinf rahbari o'z sinfidagi o'quvchilarning bevosita ta'lim-tarbiya jarayoni, ya'ni darslar davomida hamda darsdan keyingi faoliyatini nazorat qilishga mas'ul shaxs hisoblanadi. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida sinf rahbari faoliyati O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim sohasidagi qarorlari, Xalq ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan tegishli me'yoriy hujjatlar va Xalq ta'limi vazirligining 2007 yil 20 yanvardagi 19-

sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "Ta'lim muassasalari sinf rahbari to'g'risida Nizom" asosida tashkil etiladi.

Tarbiyaviy soatning maqsadi — tarbiyaviy soatlarni mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari hamda ilm-fan va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda tashkil etish, zamon talablariga javob beruvchi, ma'naviy barkamol, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxslarni tarbiyalashdan iborat.

Tarbiyaviy soat dasturining vazifalari:

- milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;

- tarbiya jarayoniga pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

- o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlashdan iborat.

Bugungi kunda axborot oqimining tezligi natijasida hayotimizga ommaviy madaniyatni salbiy ta'sirlari ham sezilmoqda. Bu masalani o'quvchilarning ijtimoiy hayotlari misolida ko'rishimiz mumkin. Ba'zida otalarning tomonidan bolalarning beodoblighi, o'z fikrini og'zaki yoki yozma tarzda aniq ifodalay olmasligi, mas'uliyatning yetishmasligi, atrofida gilar bilan kelisha olmasligi, o'ziga tegishli bo'lgan mablag'larni to'g'ri

taqsimlay olmasligi haqidagi fikrlarni eshitib qolamiz. Shuning uchun ham dasturni ishlab chiqishda xaqaro va milliy tajribaga asoslanilganligini alohida ta'kidlab o'tish joizdir.

Tarbiyaviy soatlar tashkil etish talablari:

– Ta'lim jarayoni alohida, mustaqil darslardan tashkil topgani kabi tarbiyaviy soatlar ham yaxlit tarbiyaviy usullar, ta'sirchan vositalar yordamida amalga oshiriladi.

– Sinf rahbari ushbu tadbirlarni o'tkazishga doir aniq ish rejasiga ega bo'lishlari lozim.

Tarbiyaviy soatlar o'quvchilarda shakllangan tayanch kompetensiyalarni amaliyotga tadbiq etish maydoni hisoblanadi. To'g'ri tashkil etilgan tarbiyaviy soatlar o'quvchilarda fanlar orqali shakllangan tayanch kompetensiyalarni ijtimoiy hayotda tadbiq eta olishlari uchun imkoniyat yaratib beradi.

O'quvchilarda hulq-odob madaniyatiga rioya qilish, fikrini erkin ifodalash, notiqlik qobiliyatini yuksaltirish, axborotlardan to'g'ri va samarali foydalanish, shu bilan birga bu boradagi xalqaro hamda milliy qonunchilik qoidalariga rioya qilishni tarbiyalash tarbiyaviy soatlarning asosiy maqsadlaridan birdir. Shuningdek, tarbiyaviy soatlar orqali o'quvchilarda to'g'ri kasb tanlash, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, bo'sh vaqtini to'g'ri taqsimlash, o'z iqtidorini rivojlantirish uchun turli to'garaklarni to'g'ri

tanlash, tayyor ish joylarida ishlash emas, balki o‘zi ish joylarni yaratishi kabi qobiliyatlar shakllantiriladi.

Tarbiyaviy soat dasturlari oddiydan murakkablikka tamoyili asosida shakllantirilgan bo‘lib, quyidagi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi. Vatanparvarlik; axloqiy, huquqiy, jismoniy, gigienik, ekologik hamda estetik tarbiya shuningdek, o‘quvchilarni to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltiradi. Tarbiyaviy soatlarning mazkur yo‘nalishlari O‘zbekiston Respublikasida ta’limning uzluksizligi, uzviyligi, o‘quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularda yosh xususiyatlariga mos ravishda quyidagi tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi.

Kommunikativ kompetensiya — ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida hamda birorta xorijiy tilda o‘zaro muloqotga kirisha olishni, muloqotda muomala madaniyatiga amal qilishni, ijtimoiy moslashuvchanlikni, hamkorlikda jamoada samarali ishlay olish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi — media manbalardan zarur ma’lumotlarni izlab topa olishni, saralashni, qayta ishlashni, saqlashni, ulardan samarali foydalana olishni, ularning xavfsizligini ta’minlashni, media madaniyatga ega bo‘lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi. O‘zini o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi — doimiy ravishda o‘z-o‘zini jismoniy, ma’naviy, ruhiy, intellektual va kreativ rivojlantirish, kamolotga intilish, hayoti davomida mustaqil o‘qib-o‘rganish, kognitivlik ko‘nikmalarini va hayotiy

tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish, o‘z xatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil qaror qabul qila olish ko‘nikmalarini egallashni nazarda tutadi. Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi — jamiyatda bo‘layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va ularda faol ishtirok etish, o‘zining fuqarolik burch va huquqlarini bilish, unga rioya qilish, mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala va huquqiy madaniyatga ega bo‘lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya — vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e‘tiqodli bo‘lish, badiiy va san‘at asarlarini tushunish, orasta kiyinish, madaniy qoidalarga va sog‘lom turmush tarziga amal qilish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi. Umumta’lim maktablari uchun tuzilgan “Tarbiyaviy soatlar uchun namunaviy mavzular rejasi” mazmunan tarbiyaviy-axloqiy hislatlarni shakllantirish bilan bir qatorda yurtimizda nishonlanadigan umumxalq bayramlari va muhim tarixiy sanalar asosida tuzildi. Bundan tashqari mazkur rejada fan oyliklari davomida o‘quvchilar uchun tarbiyaviy dars soatlarini o‘tishda nimalarga e‘tibor berish kerakligi e‘tiborga olingan. Mazkur dastur va qo‘llanmada bugungi kunda sinf rabarlari uchun amaliy va uslubiy yordam sifatida Respublika Ta’lim markazi mutaxassislari va amaliyotchilar hamkorligida “Tarbiyaviy soat”larning mashg‘ulot ishlanmalari tavsiya etiladi.

Tarbiyaviy soatlarni quyidagi tartibda tashkil qilish mumkin:

Kun shiori:

Kirish;

Asosiy qism: hikoya, suhbat, ma'ruza, guruhlarda ishlash;

Yakuniy qism.

Tarbiyaviy soatlarda foydalanish uchun mavzuga doir adabiyotlar ko'rgazmasi tashkil etiladi. Jarayonni ochiq muloqot, davra suhbat, bahs-munozara, treninglar va boshqa har xil noan'anaviy tarzda tashkil etish mumkin.

(Izoh: Taqdim etilayotgan tarbiyaviy soatlar dasturiga Umumta'lim maktablarining sinf rahbarlari metod kengashi qaroriga ko'ra 15 % gacha o'zgartirish kiritilishi mumkin.)

1- mavzu: "Ona yurtim – oltin beshigim!"

I. Kirish:

Tarbiyaviy mashg'ulotning maqsadi: O'quvchilarda mustaqil vatanimiz bilan faxrlanish va milliy g'urur tuyg'ularini uyg'otish. Yurt, ona Vatan haqidagi tushunchalarni o'quvchilar ongiga yetkazish. Vatanga muhabbat tuyg'usini tarbiyalash, nutqini o'stirish.

Tarbiyaviy mashg'ulotning jihozi: DVD, disk, tarqatma material, rasmlar.

Tashkiliy qism: O`quvchilarning darsga tayyorgarligi, navbatchi axboroti.

Ma`naviyat daqiqasi :

Vatan ona,Vatanchamandir,Vatan quyosh, Vatan osmondir.

Vatan she`rdir,Vatan xayoldir,Vatan tuproq, Vatan iymondir.

II.Asosiy qism:

Vatan-bu sen, ota-onang, oilang va do'stalring yashayotgan yer. Vatan–bu sen bilan birga yashayotgan qushlar, daraxtlar. Ko`chadan kelar ekansiz, yuzlab derazalar ichidan o`z uyingiz derazasiga qaraysiz.Nega boshqa derazaga qaramaysiz? Chunki o`sha derazaning ichida sizning vataningiz bor. Z.M.Bobur o`n ikki yoshida podshoh bo`lgan.U katta harbiy yurishlar qilgan.Hindistonda Andijondan olib borilgan qovunni yeb shoh Bobur yig`lab yuborgan ekan.U vatanini qattiq sog`ingan.Qovun olib borganlar vatanini olib borisholmasdi-da. Bizning Vatanimiz O`zbekiston! O`zbekiston –muqaddas Vatan. Aziz bobolarimiz ota-onamiz tug`ilib o`sgan maskan. Biz uchun Vatan bitta! Mamlakat bitta! Bizning go`zal yurtimiz, noyob tabiatimiz, betakror Vatanimiz, bag`ri keng va oliyjanob xalqimiz bor.Men shu diyorda yashayman. Shu yurtda tug`ilib o`sdim. O`zbekiston juda go`zal diyor. O`zbekistonda go`zal bog`lar, yuksak tog`lar, bepayon dalalar, zilol suvlar, zamonaviy qishloqlar va bir-biridan go`zal shaharlar ko`p.

O`zbekistonimizning tabiati xilma-xil bo`lib, go`zallikda tengi yo`q. O`zbekiston jannatmakon diyor.

Bizning yurtimizda yoshlarga juda katta e`tibor qaratilgan. Chunki biz yoshlar O`zbekistonning kelajagimiz. Biz yoshlarning yaxshi yashashimiz, yaxshi ta`lim-tarbiya olishimiz, dam olishimiz uchun barcha shart-sharoitlar yaratilgan. Yurtimizda bizning yaxshi ta`lim-tarbiya olishimiz uchun yangidan-yangi maktablar, akademik litseylar, kollejlari, oliy o`quv yurtlari bunyod etilgan. Biz yoshlarning jismonan baqquvat va sog`lom bo`lishimiz uchun sport inshootlari va maydonlar, suv havzalari qurib bitqazildi.

O`zbekistonning poytaxti -Toshkent shahri. Toshkent juda ko`hna va qadimiy, shu bilan birga zamonaviy shahardir. Toshkent shahri respublikamizning yuragi hisoblanadi. Shu zaminning munosib farzandi bo`lib yashaylik. Qancha diyorlarda sayr etib yurdim, Qancha manzillarda tuzdim oshiyon.

Va buyuk hikmatga axir yuz burdim, Siylangan joyida azizdir inson. Yurtim senda ekan nasibam tugal sen o`zing maskanim, sen o`zing jonim sen onam, sen singlim, yorimsan azal. Ey jonim, jahonim O`zbekistonim.

1991 yil 1-sentabr kuni olamshumul ahamiyatga ega bo`lgan voqea yuz berdi. O`zbekiston Respublikasi

Mustaqil deb eʼlon qilindi. Oʻzbekiston tenglikni, hurlikni qoʻlga kiritdi. Ona diyorimizni jahon tanidi.

Oʻzbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov : “Bizdan ozod va obod Vatan qolishi”, “Shu aziz Vatan barchamizniki. Uning baxt saodati, yorugʻ istiqboli, farovon kelajagi uchun yashash, kurashish kerak boʻlsa, joningni fido qilish, shu muqaddas zaminda yashayotgan har bir inson uchun baxtdir”, -deb aytganlar.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev bejizga “Bolalarimizni birovlarning qoʻliga berib qoʻymasdan, ularni oʻzimiz tarbiyalashimiz lozim” deb aytmaganlar. Shu sababli taʼlimni Oʻzbekiston Respublikasining ijtimoiy taraqqiyoti sohasida ustuvor yoʻnalish, deb eʼlon qilingan.

Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 41-moddasida har kimning bilim olish huquqiga egaligi va bepul umumiy taʼlim olish davlat tomonidan kafolatlanishi belgilab qoʻyilganligi buning isbotidir.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev tashabbusi bilan davlatimizni barqaror va jadal surʼatlar bilan rivojlantirish, olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish maqsadida, 2017-2021 yillarda Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar strategiyasi ishlab chiqilib, hayotga izchil joriy etilmoqda.

I. Davlat va jamiyat qurilish tizimini takomillashtirish

II. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish

III. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirish

IV. Ijtimoiy sohani rivojlantirish

V. Xavfsizlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlik, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat

III.Yakuniy qism:

O'quvchilarning javoblaridan so'ng "BBB" metodi orqali vatan haqidagi ma'lumotlar umumlashtiriladi.

Bilardim	Bilishni xo'layman	Bilib oldim

Muhim muammoning yechimini topishga yordam beradi va sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishning milliy va nazariy asoslarinimadan iborat savoli orqali muammo hal qilinadi.

Savollar:

1.Milliy va umummadaniy kompetensiyalarga izoh bering.

2.O'quvchilarda hulq-odob madaniyatiga rioya qilish, fikrini ifodalang

12-Mavzu.Sinf raxbarining namunaviy yillik ish rejasini tuzish metodikasi.

Reja :

- 1.Sinf raxbarining tashkilotchilik faoliyati
- 2.Sinf raxbarining namunaviy yillik ish rejasini tuzish qoidalari
- 3.Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishning asosiy omillari
- 4.“Tarbiyaviy soat” mashg’uloti o’quv-mavzu rejasidan namunalar

Bugungi shiddatli davr barchamizdan axloqiy va ma’naviy jihatdan tarbiyaviy ishlarni yanada kuchaytirish lozimligini talab etmoqda. Ma’naviyat yo‘q ekan, inson ongli ijtimoiy shaxs bo‘la olmaydi. SHuning uchun ham sinf rahbarlari va butun o‘qituvchilar jamoasi oldida o‘quvchilarga milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida hayot kechirishni o‘rgatishdek muhim vazifa turadi. Hozirgi globallashuv jarayonlari kuchaygan, turli g‘oyalar o‘rtasidagi kurash keskinlashgan, “ommaviy madaniyat” xurujlari butun dunyoga tarqalib borayotgan, internet tarmog‘i orqali uzatilayotgan buzg‘unchi axborotlar inson qalbi va ongini o‘ziga qaram qilishga urinayotgan tahlikali zamonda kelajagimiz bo‘lgan yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini izlash davlat siyosati darajasidagi masalaga aylangan.

Bu borada tashkilotchilar faolligini uchta asosiy tomonini ko'rish mumkin: tashkilotchilik, uslubiy va ma'muriy. Bular ko'pincha o'zaro uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi.

Sinf raxbarining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator ishlarni kiritish mumkin:

- tarbiyaviy ishlar sohasida erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish;
- tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalarini aniqlash;
- tarbiyaviy, ommaviy-siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmuni, shakl va usullarini aniqlash;
- sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni guruhlashtirish, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

Sinf raxbarining namunaviy yillik ish rejasini tuzisho'zigaxosqoidalargaegadir:

1.

Harbirsinfjamoasiningtarbiyalangandarajasinio'rganish.

2.O'quvchilarning oilaviy hayoti, ota-onaning farzand tarbiyalashdagi burchi va vazifasini qanday his etishi.

3.Kundali ko'zgarishlarga o'quvchilarning munosabati.

4.O'quvchilarning sharqona milliy urf-odat, an'analar haqidagi bilim darajasi.

5. Qomusiy ma'rifatparvar, mutafakkirlar hamda hozirgi zamon shoir, yozuvchilarning ijodiy otidan namuna bilishlari.

Yuqoridagilarni aniqlashda suhbat, anketa usullaridan foydalanish o'rinlidir.

Shundagina har bir o'qituvchilarning betakror, bir-biriga o'xshamagan tarbiyaviy tadbir rejalari bunyodga keladi. Bunday rejalar tarbiyaviy ta'sirga ega bo'lib maqsadga erishtira oladi.

Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishning asosiy omillari:

1. Vatanga muhabbat va insonparvarlik.
2. Milliy istiqlol mafkurasini shakllantirish.
3. Ma'naviy tarbiya (axloq va odob).
4. Iqtisodiy tarbiya.
5. Ekologik tarbiya.
6. Go'zallik tarbiyasi.
7. Jismoniy barkamollik (sog'lom avlod uchun).
8. Ota-onalar bilan ishlash.

Yuqoridagi omillarni rejalashtirishda tanlanadigan mavzular quyidagi talablarga javob berishi kerak.

1. Tarbiyaviy tadbirlar rejasi va undagi mavzular davr talabiga javob berishi.

2. Tanlangan mavzular milliy va umuminsoniy qadriyatlar qamrovida bo‘lishi.

3. Tarbiyaviy tadbirlar uzviylik qoidasiga amal qilgan bo‘lishi.

4. Mavzular o‘quvchilarning yoshi va bilim saviyasiga mos bo‘lishi.

Tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirishda «Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoiyllari» dasturi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlarni bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazishga oid 5 ta muhim tashabbusi belgilangan vazifalarga mos qilib olinishi kerak. Quyidagi keltirilgan reja tahminiy bo‘lib, o‘z shart-sharoitingizga qarab ijodiy o‘zgarishlar kiritish mumkin.

“Tarbiyaviy soat” mashg‘uloti o‘quv-mavzu rejasidan namunalar: *1-2 sinf*

№	1-sinf	2-sinf
	O‘tiladigan mavzular	O‘tiladigan mavzular
1.	Ona yurtim – oltin beshigim!	Vatan kelajagi bizning qo‘limizda
2.	Maktabimiz qoidalari.	Yo‘l harakati qoidalaridanim nimalarni bilamiz? (Yo‘l harakati qoidalari)
3.	Mening kun tartibim	Ko‘chada va jamoat joyida

		yurish, o‘zini tutish odobi.
4.	Xavfsizlik nima?	Ona maktab bag‘rida.
5.	Ustozga ta’zim! (Ustozlar va murabbiylar kuni munosabati bilan)	Ustozga hurmat (1 oktyabr – O‘qituvchilar va murabbiylar kuni munosabati bilan).
6.	Tabiatni muhofaza qilish.	Yo‘l belgilari(Yo‘l harakati qoidalarini)
7.	Tejamkorlik haqida	Xavfsizlik qoidalarini bilamizmi?
8.	Ona tilim – jonu dilim (O‘z.Res. “Davlat tili haqida”gi Qonun qabul qilingan kun munosabati bilan).	Ona tilim – jonu dilim (O‘z.Res. “Davlat tili haqida”gi Qonun qabul qilingan kun munosabati bilan).
9.	Oltin kuz ertaklari	Qoidalar qanday paydo bo‘lgan? (Yo‘l harakati qoidalarini)
10.	Ta’til taassurotlari.	Tartibga solish vositalari va ahamiyati. (Yo‘l harakati qoidalarini)
11.	Bayrog‘imiz – faxrimiz (18 noyabr - O‘z.Res. Davlat	O‘zbekiston Respublikasining bayrog‘i (18 noyabr - O‘z.Res. Davlat bayrog‘i qabul qilingan

	bayrog‘i qabul qilingan kun munosabati bilan).	kun munosabati bilan).
12.	Ertaklar yaxshilikka – yetaklar.	Maktab jihozlari kimniki?
13.	Qomusimiz– baxtimiz(8 dekabr – Konstitutsiya kuni munosabati bilan).	Baxtimiz qomusi (8 dekabr – Konstitutsiya kuni munosabati bilan).
14.	Madhiyani kuylaylik (10 dekabr - O‘z.Res. Davlat madhiyasi qabul qilingan kun munosabati bilan).	O‘zbekiston Respublikasi madhiyasi (10 dekabr - O‘z.Res. Davlat madhiyasi qabul qilingan kun munosabati bilan).
15.	Mas’uliyat nima?	Yo‘lni kesib o‘tish. To‘xtash joyi. (Yo‘l harakati qoidalari)
16.	Yangi yil muborak (Yangi yil bayrami yaqinlashishi munosabati bilan).	Yangi yilga munosib sovg‘am (Yangi yil bayrami yaqinlashishi munosabati bilan).
17.	Vatan posbonlari. (14 yanvar – Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan).	Vatanparvar ajdodlarimiz (14 yanvar – Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan).
18.	Mening mahallam.	Jaloliddin Manguberdi kim?

19.	Yaxshi tarbiya - inson ziynati.	Transport vositalari va turlari. (Yo'l harakati qoidalar)
20.	Bobolarimiz deydilar... (Navoiy va Bobur tavallud kunlari oldidan).	Buyuk ajdodlarimiz (Navoiy va Bobur tavallud kunlari oldidan).
21.	Dono bobolar o'g'itlari. (xalq maqollari va matallari haqida)	Do'stlik – bebaho ne'mat. (2 mart O'zbekiston BMTga qabul qilingan kun munosabati bilan)
22.	Bizni dunyo taniydi. (2 mart O'zbekiston BMTga qabul qilingan kun)	Onalar - uyimiz charog'boni (8 mart – Xotin-qizlar kuni munosabati bilan).
23.	Mehribonim onam(8 mart – Xotin-qizlar kuni munosabati bilan).	Oilada mening o'rnim va vazifam.
24.	Odobli bola elga manzur.	Maxsus belgilangan maydonchada qatnov qoidalariga oid o'yin va musobaqalar. (Yo'l harakati qoidalar)
25.	Navro'z – bahor bayrami (21 mart – Navro'z bayrami	Milliy an'analarimiz – g'ururimiz (21 mart – Navro'z do'stlik bayrami munosabati

	munosabati bilan).	bilan).
26.	Mehnat-mehnatning tagi rohat.	Amir Temur bizning ulug' bobomiz.
27.	Ona tabiat qo'ynida.	Qonunlar nima uchun kerak?
28.	Men sevgan ertak qahramoni.	Ogohlantiruvchi belgilar. (Yo'l harakati qoidalar)
29.	Mening qahramonim.	Tabiatni sevish va asrash.
30.	Bobom xotiralari (Xotira va qadrlash kuni oldidan).	Ona Vatan – aziz! (Xotira va qadrlash kuni oldidan).
31.	Kitobim - oftobim.	Biz kimlardan o'rnak olamiz?
32.	Yoz – o'tadi soz!	Kitob bizning do'stimiz.
33.	Men 1-sinfni tugatdim (Maktab haqida taassurotlarim)	Yozgi ta'til – bir yilga tatir.

3-4 sinf

№	3-sinf O'tiladigan mavzular	4-sinf O'tiladigan mavzular
1.	Serquyosh O'zbekiston!	O'zbekiston – Vatanim manim!
2.	Yo'llarda piyodalar	O'quvchilarning tashkiliy

	harakati (yo‘l harakati qoidalari)	jamlanmasi va guruhining harakatlanishi. (yo‘l harakati qoidalari)
3.	Birinchi tibbiy yordam qanday ko‘rsatiladi?	Odob-axloq qoidalari
4.	Yo‘l xavfsizlik belgilari (yo‘l harakati qoidalari)	Favqulodda vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilish
5.	Ustoz mehri (1 oktyabr – O‘qituvchilar va murabbiylar kuni munosabati bilan).	Sizni sharaflaymiz, aziz ustozlar (1 oktyabr – O‘qituvchilar va murabbiylar kuni munosabati bilan).
6.	Shahar tashqarisidagi yo‘llarda harakat. (yo‘l harakati qoidalari)	Yo‘lning qatnov qismidagi belgilar. (yo‘l harakati qoidalari)
7.	Bo‘lay desang baquvvat, bardam, sport bilan shug‘ullan hardam.	Notanish odamlar bilan muloqot qanday bo‘lishi kerak?
8.	Ona tiliga ehtirom (O‘z.Res. “Davlat tili haqida”gi Qonun qabul qilingan kun	Til – dil ko‘zgusi (O‘z.Res. “Davlat tili haqida”gi Qonun qabul qilingan kun munosabati bilan).

	munosabati bilan).	
9.	Oilada tejamkorlik.	Transport vositalaridagi raqam, ogohlantiruvchi belgilar va yozuvlar. (yo‘l harakati qoidalari)
10.	SHahar tashqarisida xavfsizlik qoidalari (yo‘l harakati qoidalari).	Kuz ne‘matlari.
11.	Bayrog‘imiz – faxrimiz (18 noyabr - O‘z.Res. Davlat bayrog‘i qabul qilingan kun munosabati bilan).	Bayrog‘imizni baland tutaylik (18 noyabr - O‘z.Res. Davlat bayrog‘i qabul qilingan kun munosabati bilan).
12.	Yo‘llardan o‘tish qoidalari (yo‘l harakati qoidalari).	Bola huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya
13.	Bizning huquqlarimiz (8 dekabr – Konstitutsiya kuni munosabati bilan).	Konstitutsiyamiz –baxtimiz poydevori (8 dekabr – Konstitutsiya kuni munosabati bilan).
14.	Davlatimiz madhiyasi (10 dekabr - O‘z.Res. Davlat madhiyasi qabul qilingan kun	Madhiyam, yangrayver! (10 dekabr - O‘z.Res. Davlat madhiyasi qabul qilingan kun munosabati bilan).

	munosabati bilan).	
15.	Mening huquqim	Yo'l harakati qoidalariga oid savol-javoblar. (yo'l harakati qoidalari)
16.	Yangi yil rejalari (Yangi yil bayrami yaqinlashishi munosabati bilan).	Yangi yilga yangi rejalari (Yangi yil bayrami yaqinlashishi munosabati bilan).
17.	Vatanimiz himoyachilari (14 yanvar – Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan).	Ona yurtni mard o'g'lonlar qo'riqlaydi (14 yanvar – Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan).
18.	Transportdan tushgan yo'lovchilarning yo'ldan o'tish qoidalari (yo'l harakati qoidalari)	Barcha fuqarolar tengdirlar.
19.	Ko'hna obidalar-tarix guvohi.	Tejamkorlik. Gaz va elektr, ichimlik suvini tejash burchimiz
20.	Bobolarimiz me'rosi (A.Navoiy va Z.M. Bobur tavallud kunlari oldidan).	Donolar bisotidan. (Navoiy va Bobur tavallud kunlari oldidan).
21.	Jamoat joylarida	Birlashgan Millatlar Tashkiloti

	o‘zini tuta bilish. Did bilan kiyinish odobi.	haqida.
22.	Jahonga tinchlik kerak.	Piyodalarning yakka, guruh bo‘lib va jamlanma harakatlanishi. (yo‘l harakati qoidalari)
23.	Qush uyasida ko‘rganini qiladi.	Oila - muqaddas dargoh.
24.	Onajonlar, sizga ta‘zim! (8 mart – Xotin-qizlar kuni munosabati bilan).	Onalar, sizni qutlaymiz! (8 mart – Xotin-qizlar kuni munosabati bilan).
25.	Kim bo‘lsam ekan?	Sog‘ tanda-sog‘lom aql.
26.	O‘zbek milliy o‘yinlari (21 mart – Navro‘z bayrami munosabati bilan).	Milliy an‘analarimiz faxrimizdir (21 mart – Navro‘z bayrami munosabati bilan).
27.	Amir Temur avlodlarimiz.	Ta‘magirlik - yomon illat
28.	Imtiyozli belgilar (yo‘l harakati qoidalari)	Yo‘l transport hodisalarining sabablari. (yo‘l harakati qoidalari)
29.	Ilm – baxt kaliti.	Yurtimizdagi muzeylar.
30.	Vatan – muqaddas (9 may – Xotira va	Ta‘qiqlovchi belgilar. (yo‘l

	qadrlash kuni oldidan).	harakati qoidalar)
31.	Yaxshi-yomon odatlar.	Vatan madhi dillarda (Xotira va qadrlash kuni oldidan).
32.	Kitobim –oftobim.	Bilimlilik – tengsiz xazina.
33.	Yaxshi dam – o‘qishga hamdam.	Kitob – bilim manbayi.
34		Yozgi ta’til rejalari.

Inson shaxsining kamol topishi esa juda murakkab va uzluksiz jarayon davomida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-onasi, maktab, mahalla, do‘stlari, jamoat tashkilotlari, atrof-muhit, internet, ommaviy axborot vositalari, san’at, adabiyot, tabiat va hokazolar bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun ham barcha sinf rahbarlari o‘z tarbiyaviy faoliyatlarida ana shu mezonlarni hisobga olishlari shart.

Savollar:

- 1.“Tarbiyaviy soat” mashg‘uloti o‘quv-mavzu rejasidan namunalardan misollar keltiring.
- 2.Tarbiyaviy tadbirlar va undagi mavzularni tahlil qiling.

13-mavzu.Sinfidan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning maqsadi va vazifalari.

Reja:

1. Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda hamkorlikdagi ishlar
2. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning tuzishda qo'yiladigan asosiy talablar
3. O'quvchilarni tizimli tarbiyalashini ta'minlash

O'zbekiston Respublikasining istiqbolga erishuvi hamda o'z mustaqil siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy yo'lga ega bo'lishi, xalq xo'jaligining turli sohalarida, jumladan xalq ta'limi tizimida ham o'sib kelayotgan yosh avlod ta'lim-tarbiyasi bilan borliq jarayonini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmokda.

Hozirgi paytda, fan va madaniyatning eng so'nggi yutuqlari asosida kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini izlash nihoyatda zarurdir. «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida»gi farmonda ko'rsatilganidek, jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yoshlarni boy madaniy merosimiz, tarixiy an'alarimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqbol g'oyalariга sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir.

Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo‘nalishlarini topib joriy etishga bog‘liq. Ushbu Konsepsiya ham xuddi shu maqsadda, shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga yo‘naltirilgan.

Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo‘lgan barcha g‘oyalar qaytadan ko‘rib chiqilishi, asosiy e‘tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to‘plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. Tarbiyaviy ishlar huquq-tartibot organlari, ijodiy uyushmalar, Davlat va nodavlat jamg‘armalar, qo‘mitalar va tashkilotlar bilan hamkorlikda olib boriladi. Inson shaxsining kamol topishi juda murakkab va uzluksiz jarayon davomida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-onasi, maktab, mahalla, do‘stlari, jamoat tashkilotlari, atrof-muhit, ommaviy axborot vositalari, san‘at, adabiyot, tabiat va hokazolar bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Yuqoridagi barcha hayotiy ehtiyojlarni vujudga keltirishda o‘zaro hamkorlikning ta’sir doirasi orqali shaxsni tarbiyalash va tarbiyaning birligini ta’minlagan holda, uni shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadigan muhitdan himoya qilish.

Tarbiyaning bosh maqsadi – yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma’naviy-tarixiy an‘analarga, urf-odatlarini hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etishdir. Tarbiyaning asosiy vazifasi – shaxsning aqliy,

axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir.

Buning uchun: – yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishiga ko‘maklashish, o‘z-o‘zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, o‘z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg‘otish;

– o‘quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, Vatanimizning boy ma‘naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo‘lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o‘stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarini shakllantirish;

– har bir o‘smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish. Inson faoliyatini turli sohalarda joriy qilib ko‘rish. Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo‘llab-quvvatlash uchun shart-sharoit hozirlash;

– insonparvarlik odobi me‘yorlarini shakllantirish (bir-birini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitishlarga toqatsizlik), muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolg‘onchilik, tuhmat, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo‘lanishi lozim.

– vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yashayotgan odamlar bilan o‘zaro munosabat-muloqotni o‘rganish, o‘z xalqiga, davlatiga, uning himoyasi uchun hamisha shay bo‘lib turish, O‘zbekiston Respublikasi va

boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni O‘zbekiston Konstitutsiyasiga, Bayrog‘iga, Gerbiga, Madhiyasiga, Prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash;

– qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas’uliyat hislarini rivojlantirish, o‘zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, Insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta’lim-tarbiya;

– mustaqil davlatimiz – O‘zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatiga to‘g‘ri va xolisona baho berishga o‘rgatish. Uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, oshkora-ochiq tashqi siyosatiga va o‘z xalqining turmush darajasini oshirishga yo‘naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to‘g‘ri tushuntirmoq kerak;

– turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondoshish fazilatlarini shakllantirish;

– sog‘lom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi bo‘lish istagini shakllantirish;

– yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o‘rgatish.

Tarbiyaning asosiy tizimi quyidagicha bo‘lishi lozim :

– tarbiya – tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o‘smir va yosh yigit-qizning betakror va o‘ziga xosligini hurmatlash, uning ijtimoiy huquqi va erkinligini e‘tiborga olish;

– yoshlarda istak va imkoniyat muvofiqligi tuyg‘usini qaror toptirish;

– milliylikning o‘ziga xos an‘analari va vositalariga tayanish;

– shaxslararo munosabatlarda insonparvarlik, pedagoglar va o‘quvchilar o‘rtasidagi bir-biriga hurmat munosabatlari, bolalar fikriga e‘tibor qilish, ularga mehribonlarcha munosabatda bo‘lish,

Amalda tarbiyaviy jarayon yaxlit va uzluksiz ishiga va turli yoshdagi, bolalarni qamrab olishga alohida ahamiyat berish lozim.

O‘smir yigit va qizlar nafaqat bo‘lg‘usi katta hayotga tayyorgarlik ko‘radilar, balki ana shu haqiqiy hayot bilan yashaydilar.

Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar o‘quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyanan holda ularning darsdan bo‘sh vaqtlarida o‘quv-tarbiya jarayonini to‘ldiradi. U o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligani oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari ishlarning o‘ziga xosligi shundaki, to‘garak, klub dasturlarining rang-barangligi, ular mazmunidagi yangiliklar o‘smir yigit-qizlarning shaxs

sifatida shakllanishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

14-mavzu.Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishning nazariy asoslari.

Reja:

- 1.Sinf dan va maktabdan tashqari ishlarning mazmuni
- 2.Maktab va maktabdan tashqari muassasalarning tashkiliy ishlari
- 3.Sinf dan tashqari ishlarning forma va metodlari

Maktabning o'quvchilar bilan olib boradigan o'quv mashg'ulotlaridan tashqari xilmag'xil ta'lim-tarbiya ishlari sinf dan tashqari ishlar nomini olgan. Sinf dan tashqari ishlar maktab ta'lim-tarbiya jarayonining tarkibiy qismi o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini yo'lga qo'yish formalaridan biridir.Sinf dan va maktabdan tashqari ishlar shaxsni har tomonlama kamol toptirish va uni hayotga aktiv faoliyatga tayyorlash uchun keng imkoniyatga ega. Bu ishlar bolalarning qiziqishlariga muvofiq tarzda ko'ngillilik asosida tashkil qilinadi. O'quvchilar sinf dan va maktabdan tashqari ishlarda o'zlarini qiziqtiradigan mashg'ulotlarni tanlab olishadi a ulard mustaqil tashabbuskorona ishtirok etishadi.

Maktab va maktabdan tashqari muassasalarning tashkiliy ishlarini, mazmuni va maqsadini belgilash bugungi kunimizning barcha qirralarini hisobga olishni talab etmoqda. Sinf va maktabdan tashqari mazkur

tarbiyaviy ishlar shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga qaratilganligi bilan tavsiflanadi. Mazkur muammoni ijobiy hal etish uchun sinfdan va maktabdan tashqari, tarbiyaviy ishlar tizimida quyidagilar bo'lishi lozim:

– pedagoglar va o'quvchilar o'rtasida o'zaro xurmat munosabatlarini shakllanganlikning o'ziga xos an'ana vositalariga tayanish;

ulg'atgan inson shaxsini tarbiyada oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o'smir va yosh yigitning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, ijtimoiy huquqini e'tiborda tutish zarur.

Sinfdan tashqari ishlarni to'la qamrab olgan to'garaklar bir necha xilda bo'lishi mumkin:

- a) fan to'garaklari;
- b) mohir qo'llar to'garaklari;
- v) duradgorlik to'garaklari;
- g) sport to'garagi;
- d) badiiy xavaskorlik to'garagi.

O'rta umumta'lim maktablarida bu ishlarni sinf rahbari va tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi uyushtiradi. Sinf rahbari to'garak rahbarlarig yaqindan yordam beradi. Qiziqishlari, intilishlari bir xil bo'lgan o'z o'quvchilarini biror to'garakka a'zo bo'lishga chorlaydi.

Sinfdan va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularni dunyo qarashini to'g'ri shakllanishiga, axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot, ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'lanishiga zamin yaratadi. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchilarning vazifalari ham ko'p qirralidir. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi:

- darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish;
- o'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqari ko'p qirrali ishlarni pedagogik jamoa, o'quvchilar tashkilotlari sinf faollari yordamida yo'lga qo'yish;
- sinfdan va maktabdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda, o'qituvchilar, sinf rahbarlari, ota-onalar, o'quvchilar tashkilotlari, sinf faollariga uslubiy yordam ko'rsatish;
- umummaktab va maktablararo o'tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish;
- o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish;

Bu borada tashkilotchilar faolligini uchta asosiy tomonini ko'rish mumkin: tashkilotchilik, uslubiy va ma'muriy.

Bular ko‘pincha o‘zaro uzviy bog‘langan holda namoyon bo‘ladi.

Tashkilotchining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator ishlarni kiritish mumkin:

- tarbiyaviy ishlar sohasida erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish;
- tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalarini aniqlash;
- tarbiyaviy, ommaviy-siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmuni, shakl va usullarini aniqlash;
- sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni guruhlashtirish, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

Maktabda tarbiyaviy ishlarni aniq rejalashtirmasdan uning mazmuni, shakl va usullarini aniqlamasdan, ma’lum bir tizimga solmasdan turib ko‘zda tutilgan maqsadga erishish qiyin.

Sinfdan tashqari ishlarning tarbiyaviy ta’siri ko‘p darajada o‘quv jarayonini tashkil etish saviyasiga hamda o‘quvchilar jamoachining xilma-xil ishlarni qanday yo‘lga qo‘yishga bog‘liqdir. Sinfdan tashqari faoliyat majburiy dastur bilan chegaralanmaydi, balki yoshlari har xil o‘quvchilarni ixtiyoriy ravishda birlashtiradi. Ularning tashabbusi asosida ishlarni amalga oshiradi, fanga qiziqtiradi, ularni xalqning madaniy hayoti muhitiga olib kiradi.

Sinfdan tashqari ishlar shaxsdagi ijtimoiy faollik, ijtimoiy ong hamda axloqiy odatlarni tarkib

toptirishning eng muhim omilidir. Bu faoliyat ilmiy jamoa, adabiy va maktab teatrlarining ishlari, turli mavzularda o'tkaziladigan kitobxonlar konferensiyasi va munozaralar, siyosiy, axloqiy, ilmiy-ommabop va mehnat mavzularidagi ma'ruza va suhbatlar, ijtimoiy-foydali mehnat, siyosiy axborot, bayoram kechlari va ertaliklari, to'garak mashg'ulotlarini o'z ichiga oladi.

O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlari o'z mazmuniga ko'ra tafakkur faoliyati va munosabat vositasi hisoblanadi. Chunki sinfdan tashqari ishlarda olingan axborot idrok etiladi, qayta ishlanadi va shu asosda yangi bilimlar hosil qilinadi.

O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib, turli kishilar bilan muayyan munosabatga kirishadi, turli vazifatlarga duch keladilar. Shuning uchun ham o'quvchilarning maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilmag'xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik boy, munosabat doirasi keng va ma'naviy o'sishi samarali bo'ladi. Maktabdan tashqaridagi tarbiyaviy ishlarda o'quvchilar jamoada ishlashni o'rganadilar ijtimoiy mehnat quvonchini his qiladilar, ishlab chiqarish mehnatiga qo'shiladilar, jamoatchilik fikriga bo'ysunishga, jamoa sharafi uchun kurashishga odatlanadilar. Maktabdan tashqari faoliyat unda qatnashuvchilarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi hamda yosh xususiyatlariga ko'ra belgilanadi. Bu jarayonga ular ta'lim olayotgan maktabning sharoiti ham ta'sir etadi. Garchand mamlakatimizdagi barcha maktablarning vazifalari bir bo'lsa-da, o'sha maktablarning o'ziga xos xususiyatlari bor va bu

xususiyatlr madaniy va milliy sharoitlarda yaqqol ko‘rinadi. Tarbiyachilar, sinf rahbarlarining sinfdan va maktabdan tashqari olib boradigan tarbiyaviy ishlarida quyidagi ish usullaridan foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

1. Og‘zaki ish usullari. Turli axborotlar, majlislr, ertalabki yig‘inlar, maoruzalar, kitobxonlar konferensiyalari, munozaralar, uchrashuvlar, og‘zaki gazetalar, radiojurnallar.

2. Amaliy ish olib borish usullari, turli joylarga sayyohtlar, sport musobaqalari, olimpiada, iztoparlar ish foaliyati, yosh tabiatshunoslar to‘garaklari, shanbaliklar.

3. Ko‘rgazmali ish usullari. Maktab muzeylari, urush va mehnat qahramonlari xonasi, yangi kitoblar ko‘rgazmalari.

Tarbiyaviy ish pedagogdan butun qolibiliyatini ishga solishni, tinmay izlanishni taqozo etadi. Chunki kelajak avlod tarbiyalangan, uyushgan, axil, jonajon Vatanimizning haqiqiy fuqarolari bo‘lishlari lozim. Jamoat tashkilotlari o‘quvchilar bilan darsdan tashqari vaqtlarda olib boriladigan xilmag‘xil mashg‘ulotlarni o‘qituvchilar yordamida tashkil qiladilar. Sinfdan tashqari ishlar o‘z mazmuniga ko‘ra juda xilma-xil: ijtimoiy-siyosiy, ilmiy, ijtimoiy foydali, badan tarbiya-sog‘lomlashtirish ishlari bo‘ladi. Sinfdan tashqari ishlar uch xil formada: ommaviy, to‘garak va individual formalarda tashkil qilinadi.

Ommaviy formalar: Ertaliklar, maktab kechalari, bolalar bayramlari, ko'riklar, quvnoqlar va topqirlar to'garagi, sayr, sinf ki maktab muzeylari, bolalar ishlarining ko'rgazmalari v hokazolar.

To'garak ishlari: maktabdagi har bir to'garak o'zining doimiy ish kunlari va soatlarig ega bo'lishi lozim. To'garakda qat'iy intizom bo'lishi: to'garak a'zolari mashg'ulotlariga kechikmasdan kelishlari, to'garak topshiriqlarini batrtib bajarishlari, to'garakning moddiy boyliklarini ehtiyot qilishlari kerak.

Sinfdan tashqari individual ish: har bir o'quvchi mayl va qobiliyatlarining rivojlanishiga rdm beradi. Bu ishd sinfdan tashqari o'qish katt ahamiyatga ega. Maktabda har bir sinf uchun sinfdan tashqari o'qish dsturi bor. O'quvchining nima o'qiyotgani va o'qigan nrsalarini qanday idrok qilayotganini o'qituvchi bilishi juda muhim. SHuning uchun o'qituvchining sinfdan tashqari o'qishga rahbarligi eng yaxshi kitoblarni targ'ib qilish va o'quvchilarda o'qilgan darsliklarni to'g'ri, chuqur idrok etishni rivojlantirishdan iborat. Individual topshiriqlarning turlari juda ko'p bo'lib, o'simliklar o'stirish, gullar, svzvotlar etishtirish ham ana shunday topshiriqlar jumlasiga kiradi. Individual topshiriqlarda har bir o'quvchining imkoniyat va qiziqishlari hisobga olinsa, ular bolalarning qobiliyatlari, iste'dodlarini o'stirishga yordam beradi.

O'qituvchi ta'lim jarayonida bolalarning madaniy ehtiyojlari va kamolot darajalarini aniqlash bilan shug'ullanadi. Ularga muvofiq tarzda ayrim

o'qituvchilar, gruppaga yoki butun sinf bilan olib boriladigan sinfdan tashqari ishlarni rejalashtirish.

Maktabdan tashqari ishlar

Maktabdan tashqari ishlar bolalarning yoshi va qiziqishlarini hisobga olgan holda, ularni ihtiyoriy ravishda, aktiv va mustaqil qatnashishlari sharoitida tashkil qilinadi.

Maktabdan tashqari muassasa bolalar kutubxonasining ishi diqqatga sazovor. Bolalar kutubxonalari maktablarning I-VIII sinflari o'quvchilariga, shuningdek, maktabgacha tarbiya yoshidagi kitob o'qiy oladigan bolalarga xizmat ko'rsatadi. Kutubxonaning butun ishi bolalarga yaxshi tarbiya berishga, fan asoslarini o'rganishda o'quvchilarga yordamlashishga, bolalarda o'qish madaniyatini tarbiyalashga, mustaqil ravishda bilim olish malakalarini hosil qilish va mustahkamlashga qaratilgan. Ko'pgina maktabdan tashqari muassasalarning ishlari misolida, maktabdan tashqari muassasalar o'quvchilar bilan olib boriladigan t'lim-tarbiya ishida maktab va oilaga jiddiy yordam bermoqdalar degan xulosaga kelish mumkin. O'qituvchi muayyan aholi yashaydigan joyda maktabda qanday muassasalar borligini bilib, ular bilan hamkorlikda qilinadigan ishni yo'lga qo'yadi, o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olgan holda, ularni to'garaklarga yo'llaydi.

Maktab bolalalari bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishni rejalashtirishda maktabdan tashqari muassasalardan olishi mumkin bo'lgan yordamni ham nazarda tutadi. Maktabning tarbiyaviy ish rejasini bolalar muassasalarining rejasiga moslashtirish zarur. Maktab tarbiyaviy ish rejasini o'quvchilar bilan sinfdan va maktabdan tashqarida olib boriladigan ishlarning forma va metodlarini, ularni oqilona yo'lga qo'yishni o'z ichiga oladi. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar tashkilotchisi, maktab tarbiyaviy ishining umumiy rejasini tuzadi hamda o'quvchilarga har tomonlama tarbiya berishda maktab o'qituvchilari, maktabdan tashqari muassasalar hamda maktabni otaliqqa olgan tashkilotlarning ishlarini bir-biriga muvofiqlashtiradi.

Savollar.

1. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning mazmuni nimadan iborat?
2. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tizimini qanday tashkil etilgan?

15-mavzu. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni amalga oshirishda direktor

Reja:

1. O'quvchilarni har tomonlama etuk, barkamol qilib tarbiyalash masalalari
2. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy faoliyatini to'g'ri tashkil etish masalasi.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchilarning vazifalari ham ko‘p qirralidir. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi:

-Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish.

-O‘quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqari ko‘p qirrali ishlarni o‘quvchilar tashkilotlari sinf faollari yordamida yo‘lga qo‘yish.

-Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar yo‘nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda o‘qituvchilar, sinf rahbarlari, ota-onalari, sinf faollariga uslubiy yordam ko‘rsatish.

-Umummaktab va maktablararo o‘tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish.

O‘quvchilarning bo‘sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish. Bu borada tashkilotchilar faolligini uchta asosiy tomonini ko‘rish mumkin:

-Bular ko‘pincha o‘zaro uzviy bog‘langan holda namoyon bo‘ladi. Tashkilotchining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator kishilarni kiritish mumkin:

-Tarbiyaviy ishlar sohasida erishgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish.

-Tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalarini aniqlash.

-Tarbiyaviy, ommaviy, siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmunini, shakl va usullarini aniqlash.

Sinfdan, maktabdan tashqari ishlarni rejalashtirish, guruhlashtirish va ularning mazmunini, shakl va usullarini aniqlash, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlari o'z mazmuniga ko'ra tafakkur faoliyati va munosabat vositasi hisoblanadi. Chunki sinfdan tashqari ishlarda olingan axborot idrok etiladi, qayta ishlanadi. Shu asosda yangi bilimlar hosil qilinadi. O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib turli kishilar bilan muayan munosabatga kirishadilar. Turli vaziyatga duch keladilar. Shuning uchun ham o'quvchilarning maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik munosabat doirasi keng va ma'naviy o'sishi samarali bo'ladi. Maktabdan tashqaridagi tarbiyaviy ishlarda o'quvchilar jamoadagi ishlarni o'rganadilar. Ijtimoiy mehnat quvonchini his qiladilar. Ishlab chiqarish mehnatiga qo'shiladilar. Jamoatchilik fikriga bo'ysunishga, jamoa sharafi uchun kurashishga o'tlanadilar. Maktabdan tashqari faoliyatga quyidagilar kiradi:

-Og'zaki ish usullari: majlislar, yig'inlar, ma'ruzalar, kutubxonalar, konferensiyalar, munozaralar, uchrashuvlar, gazetalar, radio va jurnallar.

-Amaliy ish olib borish usullari turli joylarga sayyohatlarga, sport musobaqalari, tabiatshunoslar to'garaklari, shanbaliklar, yangikitoblar ko'rgazmalari.

Tarbiyaviy ish pedagogikadan butun qobiliyatlarni ishga solishga taqozo etadi. Sinf rahbarligi kursi bilan maktabdan va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar metodikasi kursi bir-biriga bog'liq va uning davomiyligidir. Yuqoridagi qayd etilgan topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilar turli qo'llanmalar, asboblari, apparatlar, didaktik materiallardan foydalanishni o'rganadilar, o'z-o'zini tekshirish uchun turli ma'lumot va tayanch materiallarini jalb etish ko'nikmalarini egallaydilar. Sinfdan va maktabdan tashqari ishni rejalashtirish bolalarning yosh xususiyatlariga, maktabning joylashgan shart-sharoitlariga, ijodiy birlashmalariga, ilmiy markazlar bilan o'zaro aloqasi kabi ishlarni inobatga oladi. Direktor o'rinbosarining faoliyati, o'z ifodasini topgan xujjatlar ro'yxati, xalq ta'limi tomonidan doimiy ravishda berilib boriladi. Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ishlab chiqiladi. Sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda o'qituvchining yo'naltiruvchi ta'siri ostidagi o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish asosiga qurilgan va fan kabinetlarida, kutubxonada va uyda yakka tartibdagi reja asosida o'tkaziladigan mustaqil mashg'ulotlar etakchi shaklga aylanishi kerak. Bunda sinfdan tashqari ishda ta'limning moddiy bazasi: qo'shimcha va ma'lumotnoma adabiyotlari laboratoriya

uskunalari, ko'rgazmali qo'llanmalar, didaktik materiallar, texnika vositalaridan oqilona foydalanish ko'zda tutiladi. Ular o'z ichiga quyidagilarni oladi:

-darslik va qo'shimcha adabiyotlar bilan ishlashning xilma-xil shakllarini olgan, nazariy bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlovchi;

-tajribalar, ijodiy tushdagi ishlarni bajarishni, asboblarni loyihalashni, maketlar, modellar vahokazolarni tayyorlashni olgan mustaqil ishlash uchun topshiriqlar sistemasi maqsadga muvofiqdir.

Sinf dan va maktabdan tashqari ishlar metodikasi fani va bo'limiga sinf rahbarlarining ishlari, maktab ma'muriyatining tarbiyaviy ishlari kiritiladi. Bunda o'qituvchilarning o'quvchilar bilan muomilasi, adolatli bo'lishi, ta'sir ko'rsata olishi kerak. O'quvchi yoshlarni hozirgi zamon ma'naviyati bilan ongini sug'orish, ya'ni singdirish kerak. O'quvchilarni qadriyatlarimiz asosida urf-an'alarimiz asosida tarbiyalash har bir o'qituvchining vazifasi. O'quvchi atrofini o'rab turgan vositalar, yaxshi-yomon odatlar, o'kituvchilar, maktabning muhiti, o'quvchilar tarbiyasini to'g'ri, ongli ravishda o'rganish va qabul qilish. Sinf dan tashqari ishlarni to'la qamrab olgan to'garaklar bir necha xilda bo'lishi mumkin:

To'garak turlari:

Fan to'garaklari.

Mohir qo'llar.

Duradgorlik.

Sport musobaqalari.

Badiiy havaskorlik.

Ko‘rib chiqilishi, asosiy e‘tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to‘plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. Tarbiyaning bosh maqsadi yosh avlodni ma‘naviy, axloqiy tarbiyalashda xalqning boy, milliy ma‘naviy an‘analarga, urf-odatlariga hamda qadriyatlariga asoslangan samarali tashkiliy ishlarni amalda ishlab chiqishdir.

Tarbiyaning asosiy vazifasi- shaxsning aqliy-axloqiy tarbiyalashda erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir. Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda quyidagi pedagogik talablar mavjud:

-Maktabdan tashqari ta‘lim muassasalarining to‘garak qatnashchilari ongida yuksak ma‘naviy axloqiy fazilatlar mujassamlashgan bo‘lishi kerak.

-To‘garak qatnashchilarini doimiy ravishda fan va madaniyatning so‘nggi yutuqlaridan xabardor qilib turish, ular ongini ijodiy ishlar va tarbiyaviy tadbirlar bilan band qilish o‘rin tutadi.

- To‘garak qatnashchilarida mustaqillik tushunchasi shakllangan bo‘lishi, ular davlatimiz ramzlarini, madhiyasini, urf-odatlarimizni yaxshi bilish kerak.

O'quvchilarning mustaqilligi turli darajada bo'lganida mustaqil tayyorgarlik amalga oshirilish mumkinligini hisobga olish muhimdir, albatta bu esa ular shaxsining shakllanishiga shubhasiz ta'sir ko'rsatadi. Ayrim o'quvchilarning ishdagi faol va mustaqil holati tarbiyachining aralashuvini talab etmaydi, chunki o'quvchilarning o'zlari oldilarida turgan vazifalarini va ularni hal etish yo'llarini ancha yaxshi tushunadilar.

Bolalar iarbiiyachi yordamisiz ishlaydilar. Bu erda tarbiyachining aralashuvi maqbul emas. CHunki bunday holat bolalarning mehnatsevarligini, bilish ehtiyojlarini shakllantirishda eng kata imkoniyatga egadir.

O'quvchi mustaqil harakat qilib, lekin o'z ishini tarbiyalashning fikri va bahosiga bog'liq qilib qo'ygan paytda tobe mustaqil holat vujudga keladi. Ish qiziqish va ishtiyoq bilan bajarilsa ham mustaqil ishni bajarayotgan harakatlarida ishonchsizlik jihatlar mavjud bo'ladi.

Sinf rahbarining rahbarligi va nazorati ostida harakat qiladigan o'quvchilar toifasida majburiy ijro etish holati paydo bo'ladi. Bunda o'quvchilar ishga unchalik qiziqish bildirmaydilar. Ular ko'pincha sinf rahbarining yordamini so'rab murojaat qiladilar, kuchli o'quvchilarning qo'llab-quvvatlashidan foydalanishga intiladilar, agar bunday qo'llab-quvvatlash bo'lmasa, ishni davom ettirishga irodalarini ishga solmaydilar. Bunday o'quvchilarda tashqaridan majbur qilish vaqtida harakat qilish odati mustahkamlanadi. Agar bunday

holat barqaror bo‘lib qolsa, u o‘quvchining faqat aqli emas, shu bilan birga ma’naviy rivojlanishiga ham to‘sqinlik qilishi mumkin.

Maktabda va sinfdan tashqari ishlar o‘quvchilarni bir-biriga hurmati, axloqiy sifatleri jamoa orasida shakllanib boradi. Bunda o‘quvchilarning bir-biriga bo‘lgan muomala madaniyati ham shakllanadi. O‘quvchi o‘qituvchiga taqlid asosida yoki do‘stlari orasida o‘rgangan tarbiyasi muomilasiga ta’sir qilish mumkin. Uqituvchi o‘quvchilar orasida muomala-madaniyatni shakllantirish uchun avvalambor o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan muomalasini etiborini o‘rganishi kerak.

O‘quvchi maktab qoidalariga rioya qilish bilan birga, o‘qituvchi talabiga ham javob berishi lozim. O‘qituvchi talablariga:

Darslarga to‘liq qatnashish.

O‘quv qurollari bilan ta’minlanganligi.

O‘qituvchini diqqat bilan eshitish.

Topshiriqlarni o‘z vaqtida bajarish.

Tashkiliy ishlarga faol qatnashish.

Sinf intizomiga rioya qilish.

Tozalikka rioya qilish.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni nazoratsiz ijro etish holati rasmiy ijrochilik, ishtiyoq va havas bilan

mehnat qilishni istamasligini yashirishga intilayotgan o'quvchilarda kuzatiladi. Bunday holatning uzoq vaqt mavjud bo'lishiga yo'l qo'yib bo'lmaydi, aks holda o'quvchilarda ishiga nisbatan rasmiy munosabat jihatlarida paydo bo'ladi, bu esa ularni mehnatdagi tashqi faollikni yo'qqa chiqaradi. Sinfdan va maktabdan tashqaridagi ishlarda o'quvchilarning hatti-harakatlari oldindan juda qattiq tartibga solib qo'yilganligi xususida e'tirozlar bildirilmoqda.

Mustaqillikni tarbiyalash vazifasi qo'yilmagan, bolaning har bir qadami pedagogning irodasiga bo'ysungan joylarida ana shunday holat mavjuddir. Xudi shuning uchun mustaqil tayyorgarlik samaradorligi, o'quvchilarning mustaqilligini rivojlantirish to'g'risida g'amxo'rlik qiladigan o'qituvchi, sinf rahbari o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish vositalarini puxta o'ylab tanlaydilar, ularning ishlashi uchun oqilona shart-sharoit yaratishga intiladilar.

Maktab o'quvchilarining mustaqil tayyorgarligiga pedagogik rahbarlik shunday qurilish kerakki, u o'quvchilarni charchatib qo'ymasini, doim bir xil tusda bo'lmasin, yoki haddan tashqari oson, aqliy va irodaviy kuch-g'ayratini sarflashni talab qilmaydigan bo'lmasin.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil etishda o'tkazishda tarbiyachi eng muhim vazifa o'quvchilarni o'quv vazifalarini hal etishga o'rgatishdan, buning uchun harakat usullarini to'g'ri tanlashdan, o'z hatti-harakatlariga rahbarlikni faoliyatini nazorat qilishdan, mustaqil ish ko'nikmalarini boshqa

muhim xayotiy vaziyatlarga o'tkazishdan kelib chiqishdan lozim ekanligini nazarda tutish lozim. Bunda mustaqillik mazmuniga fikrlash faoliyatining mustaqilligi, intizom, uyushqoqlik va o'z-o'zini nazorat qilish kabi to'rt tarkibiy qismi kirishini hisobga olish muhimdir.

Mazkur jihatlarni shakllantirish ustidan nazoratni amalga oshirish sinfdan tashqari ishlarga rahbarlik qilayotgan o'qituvchining muhim va murakkab vazifalaridan biridir. Buning uchun o'quvchi faoliyati natijalarini hisobga olishni va bu jarayonni tahlil etishni uyushtirish zarur. O'qituvchi sinf-dars faoliyati uchun xos bo'lgan shakllarni istisno etib, nazorat qilishning bir qancha usullarini qo'llashi mumkin. Eng kuchli va qobiliyatli o'quvchilarga homaki yozuv bilan ishlash xuquqi beriladi. Unda qoida ko'rsatiladi, bu qoidani tasdiqlovchi misollar keltiriladi, o'quv vazifasi qayd etiladi. YOzuv juda qisqa bo'ladi, lekin u o'quvchining fikrlashi qanday borganligini ko'rsatadi.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarda o'quvchilarni ayrim ko'nikmalarga o'rgatishni nazorat vositasi deb hisoblash kerak. O'z-o'zini tekshirish, o'zaro tekshirish usullariga o'rgatish o'qituvchining o'quvchilar bilan shunday aloqasini talab etadiki, bunda ularning fikrlash ishi jarayoni ravshan bo'ladi. O'quvchilarning o'zlari harakatni taklif etadilar vash u bilan pedagogga muayan ma'lumot beradilar. Sinf rahbari ishida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi, chunki jamoada shaxsni tarbiyalash tarbiyaning etakchi

tamoyilidir. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi yangi pedagogikada to'la ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kurslarida bayon etilgan jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi. Jamoa nazariyasi qoidalariga muvofiq uni yaratish metodikasi ishlab chiqilgan. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni tarbiyalash, o'quv-mehnat, ijtimoiy-siyosiy va ommaviy-madaniy faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish, sog'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish va ko'paytirish.

Sinfda va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar xayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularning dunyoqarashi to'g'ri shakllanishiga va axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot ishlab chiqarish bilan bog'lanishag zamin yaratadi. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari ham ko'p qirralidir. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi: Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar ni rejalashtirish va amalga oshirish.

O'quvchilarni maktabdan va sinfdan tashqari ko'p qirrali ishlarni pedagogik jamoa, o'quvchilar, tashkilotlar, sinf faollari yordamida yo'lga ko'yish. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda o'qituvchilar, sinf rahbarlari, ota-onalar o'quvchilar, tashkilotchilar sinf faollariga yordam ko'rsatish. Umummaktab va maktablararo tarbiyaviy tadbirlarga qatnashish.

O'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish. Bu borada tashkilotchilar faolligini 4 ta asosiy tomonini ko'rish mumkin:

1. Tarbiyaviy ishlar sohasida erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish;

2. Tarbiyaviy ishlarni maqsad va vazifalarini aniqlash.

3. Tarbiyaviy, ommaviy-siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmuni hamda shakl usullarini aniqlash.

4. Sinf dan va maktabdan tashqari ishlarni guruhlashtirish boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

Shular asosida yangi bilimlarni hosil qiladi. O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib, turli kishilar bilan muayan munosabatga kirishadilar. Turli vaziyatlarga duch keladilar. SHuning uchun ham maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik boy bo'ladi. Maktab tashqaridagi ishlarda o'quvchilar jamoadagi ishlarini o'rganadilar.

Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni maktabning ma'naviy-ma'rifiy ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari o'z ishini reja asosida olib boradi va uning bajarilishini ham nazorat qilib boradi. Sinf dan tashqari tarbiyaviy ishlarni maktabning umumiy rejasi, o'qituvchilar, sinf rahbarlari, etakchi ota-onalar qo'mitasi, ish rejalari ishini ham e'tiborga olishi

kerak. Ish reja maktab direktorii tomonidan tasdiqlangan. Ish rejasida boalarning yosh xususiyatlariga maktabning joylashgan shart-sharoitiga, ijodiy birlashmalariga ilmiy markazlar bilan o'zaro tarqalgan aloqasi kabi ishlarni inobatga oladi. Direktor o'rinbosarining faoliyati o'z ifodasini topgan xujjatlar ro'yxati xalq ta'limi vazirligi tomonidan doimiy ravishda beri boriladi. A. Jo'raevning «Tarbiyaviy darslarni o'tish» risolasida mustaqillik g'oyasi bilan bog'langan tarbiyaviy tadbirlardan qoidalarga asoslangan qonunlar belgilangan. Ijodkor rahbar hamda ilg'or o'qituvchi tarbiyachilar o'z faoliyatlar ijarayonida tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda quyidagi tamoyillarni asos qilib oladilar:

-tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazish;

-ma'naviyatni yosh avlod ongiga singdirish e'tiqodga aylantirishdan iborat ekanligi;

-tarbiya jarayoni milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan bog'lab bola qalbiga va ongiga ta'sir ko'rsatish;

-tarbiyaviy ishlarni o'quvchilar jamoasi jipslashtiruvchi omillar bilan boyitib tarbiyaning ta'lim bilan uzviylikini ta'minlash;

-tarbiyaviy jarayonda bolalarni tarbiyalash darajasini aniqlash va ijobiy tomonlarini o'stirish;

-bola shaxsiga xurmat va talabchanlik;

-bolalarning yosh va ruhiy holatini hisobga olish;

-tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish tomonlari barkamol insonni tarbiyalashda keng imkoniyatlarga ega bo‘lib, uni qay darajada olib borish sinf rahbari va tarbiyachining pedagogik mohiyatiga bog‘liq.

Savollar:

1.Maktabning ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari vazifalari nimalardan iborat?

2.Maktabning ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari ma‘naviyati shakllanganlik darajasini izohlab bering.

16-mavzu. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish metodikasi.

Savollar:

1.Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining dars va darsdan tashqari tarbiyaviy faoliyati

2. Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishning asosiy omillari

Tarbiya jarayonining mazmuni bolalarga beriladigan ma‘naviy axloqiy bilimlar tizimi, ishonch, e‘tiqod, intizom, xulq-atvorni bir butun holatini tashkil etadi. Mustaqil O‘zbekistoning, istiqlol va istiqboli uchun fidoiylilik ko‘rsatuvchi avlodni tarbiyalash mazmuni tamoman o‘zgacha xarakter kasb etmoqda:

-fuqarolik demokratik jamiyatni barpo etish mohiyatini anglab oluvchi;

-vatanini har doim turli oqimlardan himoya etuvchi;

- diniy bag‘rikenglik va mehr-muravvatli bo‘lish;
- davlat siyosatini tushunish unga fidoiy bo‘lish;
- o‘zligini anglash, ajdodlar merosini qadrlash;
- yuqoridagi komil insonga xos sifatlarni tarbiyalashda;
- maqsadni aniqligi va uni to‘g‘ri yo‘naltirish madaniyati;
- tarbiyachi-o‘qituvchi va tarbiyalanuvchini hamkorlik faoliyati;
- o‘zini anglash, mustaqil fikrlovchi e’tiqodligi va ixtiyorlik.

Maktabgacha ta’lim muassasa tarbiyachilarini tarbiyachilik faoliyati va uni amalga oshirish metodikasini «Uchinchi ming yillikning bolasi» qo‘llanmasidan foydalanishni tavsiya etamiz. Tarbiyaviy ishlarning mazmunida bir butun yondashishdan bosh maqsad, “Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoiyllari dasturi”dagi g‘oyalarni bolalarning ongida o‘ziga xos va mos ravishda singdiradi.

- Xalqimizning boy ma’naviy, an’ana, udum, urf-odatlar va ajdodlarimiz merosidan foydalanish.
- O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, adolat, haqiqat va erkinlikni, ishonch-e’tiqodni tarbiyalash.
- Yurt tinchligi, Vatan ravnaqi, xalq farovonligi mohiyatini izohlash.

- Mehrli-muruvvatli va bag'ri kenglik.

Ayniqsa bog'cha va kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning ta'limiy- tarbiyaviy faoliyatlari o'ziga xos xususiyatga ega: o'quvchilarda hayotiy tajribalarning kamligi, o'quv-tarbiya jarayonida hodisalarga qiziqish, «yaxshi», «yomon» harakatlarga chuqur munosabat bildirsa olmasligi kabilar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining dars va darsdan tashqari tarbiyaviy faoliyatini rejalashtirish o'ziga xos qoidalarga egadir:

-Har bir sinf jamoasining tarbiyalangan darajasini o'rganish.

-O'quvchilarning oilaviy hayoti, ota-onaning farzand tarbiyalashdagi burchi va vazifasini qanday his etishi.

-Kundalik o'zgarishlarga o'quvchilarning munosabati.

-O'quvchilarning sharqona milliy urf-odat, an'analar haqidagi bilim darajasi.

Qomusiy ma'rifatparvar, mutafakkirlar hamda hozirgi zamon shoir, yozuvchilarning ijodiyotidan namuna bilishlari. Mazkur qoidalar bog'chada sodda holda qo'llaniladi. Yuqoridagilarni aniqlashda suhbat, anketa usullaridan foydalanish o'rinlidir. SHundagina har bir o'qituvchi-tarbiyachilarning betakror, bir-biriga o'xshamagan tarbiyaviy tadbir rejalari bunyodga keladi. Bunday rejalar tarbiyaviy ta'sirga ega bo'lib maqsadga erishtira oladi.

Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishning asosiy omillari:

- Vatanga muhabbat va insonparvarlik.
- Milliy istiqlol mafkurasini shakllantirish.
- Ma'naviy tarbiya (axloq va odob).
- Iqtisodiy tarbiya.
- Ekologik tarbiya.
- Go'zallik tarbiyasi.
- Jismoniy barkamollik (sog'lom avlod uchun).
- Ota-onalar bilan ishlash.

Yuqoridagi omillarni rejalashtirishda tanlanadigan mavzular quyidagi talablarga javob berishi kerak. Tarbiyaviy tadbirlar rejasi va undagi mavzular davr talabiga javob berishi. Tanlangan mavzular milshy va umuminsoniy qadriyatlar qamrovida bo'lishi. Tarbiyaviy tadbirlar uzviylik qoidasiga amal qilgan bo'lishi. Mavzular o'quvchilarning yoshi va bilim saviyasiga mos bo'lishi. Dastlabki rejaga O'zbekiston Respublikasi Xalq Ta'limi Vazirligi «Madaniy merosga - ixlos» yuzasidan tuzilgan Nizom asos qilib olindi, u quyidagi mazmunga ega:

1. Vatan g'ururi – kamolot mulkining asosi (I-II sinflar uchun).

a) tug'ilgan uy, ko'cha, shahar va o'lkalarining tarixi.

b) bir bolaga etti qo‘shni ota-ona ekanligi.

v) atrof tabiatidagi o‘simliklarning nomi va uni muhofaza qilish.

g) o‘lka tarixiga oid (tarixiy, obidalar, kimlar yashagan, iqtisodiy boyligi, san’ati va kelajak rejalar) ma’lumotlar.

e) kindik qoni to‘kilgan joyning tuprog‘i aziz hissini singdirish.

2. Turmush madaniyati

a) sharqona oila.

b) ota-ona mehri, ularning borligidan fahrlanish.

v) oilada sharqona urf-odatlar, an’analar qonun va qoialarga amal qilish.

g) qariyalar tarixini o‘rganish, ularning yaxshi fazilatlarini bilan chuqurlashish va g‘amxo‘rlik qilish.

d) turmush va bozor iqtisodiga sharqona munosabat uyg‘otish.

e) jismoniy barkamollik va sport.

3. O‘zbek tilining sofliqi – xalq iftixori

a) har bir millatni ona tili va unga mehrli milliy g‘ururini gul tojisi ekanligi (xalqning maqol, rivoyat, hikoyatlaridan foydalanish).

b) o‘zbek tilning tarixi, rivoji.

v) o‘zbek tilining istiqboli.

g) «Til bilgani elni biladi» (dunyo tillarining mohiyati haqida).

d) millatlararo totuvlik.

4. O‘zbek milliy urf odat, rasm-rusumlar va marosimlar

a) oilaviy urf-odatlar.

b) rasm-rusmlar va ularning tarixi.

v) marosimlar ularning turlari, tarixi va mazmuni.

III-IV-sinf o‘quvchilari uchun Vatan g‘ururi kamolot mulkini asosi:

a) O‘zbekiston hududi va uning tarixi haqida ma’lumot.

b) O‘zbekiston o‘tmishdagi podshox va xonlar, ulardagi sifatlar.

v) O‘zbekiston tabiati, hayvonoti va o‘simlik olami.

g) o‘tmish va mustaqil O‘zbekiston.

d) butun dunyo o‘zbeklari nima bilan faxrlanishlari.

e) O‘zbekiston madhiyasida milliy g‘urur.

Turmush madaniyati:

a) oilaning iqtisodi ildizi, uni boshqarishda oila a'zolarining hamjihatligi. Byudjet taqsimoti.

b) oilaviy an'analar va unga nisbatan sadoqat hissi.

v) oilaviy marosimlar. Oilaning har bir a'zosining o'rni va burchi.

g) oila istiqboliga hiyonat qilmaslik.

d) oila a'zolarining burchi.

e) zamonaviy oilaning shakli, ma'naviy go'zalligi. Sharqona oila jihozi. Sog'lom tan. Sport xonadon ko'rki.

O'zbek tili sofliqi xalq iftixori:

a) tilning tarixini o'rganish. Dastlabki turkiy tilda yozilgan asarlarni o'rganish (Mahmud Qoshg'ariy, Alisher Navoiy).

b) tilshunos olimlar bilan uchrashuv.

v) sof o'zbek tili sirlari, til o'rganish haqida donolar hikmatlari.

g) Sharqona o'qishning ohangdorligi haqida ma'lumot berish.

d) Sharqshunoslik va til-adabiyotlar ilm maskanlariga tashrif buyurish.

Milliy urf-odatlar, rasm-rusmlar va marosimlar:

a) milliy urf-odatlar kelib chiqish tarixi, unga amal qilishning ijobiy tomonlari.

b) xalq folklor va yodgorliklarida rasm-rusum, irim-sirimslarni asoslab berilishi.

v) turli millat xalqlarining urf-odatlar va ularga munosabat.

g) ajdodlarimizning kiyinishi, yurish-turishiga o'zbekona munosabat bildirish. Hozirgi zamon talablari-chi? To'g'rimi?.

San'at va madaniyati me'morchiligi:

a) san'atning sharqona ko'rinishlari. Ajdodlarimiz san'ati tarixi.

b) san'at ustalari (o'tmish va hozir).

v) san'at maskanlari va uning turlari. san'atga munosabat.

d) milliy san'atning kelajagi.

e) me'morchilik tarixi. Madaniy me'morchilik koshonalariga sayohat va uni o'rganish.

yo) qo'li gul ustoz va shogirdlar hayoti va kelajagi.

z) me'morchilik ko'rinishlari (tanlab o'rganish).

Bobolardan bolalarga nasihat va pandlar:

a) o'zbek xalqining qadimiy yodgorliklari.

b) A.YAssaviy, Bahovuddin Naqshbandiy, G‘azzoliy, Haziniylar ijodiyotida odob-axloq masalalari.

v) o‘zbek shoirlarining pandlari. Zebiniso, Zavqiy, Nodira, Anbar Otin...

g) Zamonaviy shoir va shoirlar. Uchrashuv va kechalar tashkil qilish. Ularning ijodiyotiga tashabbus qilishga undash.

O‘zbekona insoniy, yuksak axloqiy sifatlar:

a) allomalarning o‘g‘il va qizlarga aytgan nasihatlar.

b) qizlik iffati, hayosi, g‘ururi.

v) oila va jamoat mehnatiga to‘g‘ri munosabatda bo‘lish.

g) inson go‘zalligini anglatuvchi belgilar.

d) «YAxshilik» va «yomonlik»ni keltiruvchi hasob, uning sabablari, obro‘ qozonish oson ish-mi?

e) sayoq yurgan tayoq er.

yo) bozor qilish odobi.

j) tabiat go‘zalligini saqlash.

Tarbiyaviy tadbirlarni rejalashtirishda «Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoiyllari» dasturi. O‘zbekiston Respublikasi «Kamolot ijtimoiy harakati» dasturi mos qilib olindi. Quyidagi keltirilgan

reja tahminiy bo'lib, o'z shart-sharoitingizga qarab ijodiy o'zgarishlar kiritish mumkin.

Savollar:

- 1.Qanday masalalar asosidasinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtiriladi?
- 2.Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni rejalashtirish tartibi nimalarni o'z ichiga oladi?
- 3.To'garaklarni rejalashtirishda pedagogik talablarni o'rni qanday?

3-Modul.“Jamoat va uni tashkil etish”

17-mavzu. Jamoa haqida umumiy tushuncha.Jamoani tashkil etish metodikasi.

Reja:

- 1.Jamoa xaqida tushuncha
- 2.Jamoani shakllantirish qonuniyatlari
- 3.Sinf rahbarining jamoani tashkil qilishning o'ziga xos yullari

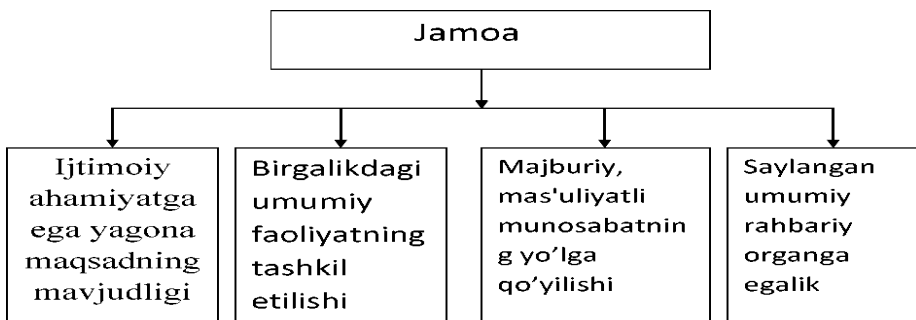
Jamoa (lotincha «kollektivus» so'zining tarjimasi bo'lib, yig'ilma, omma, birgalikdagi majlis, birlashma, guruh) bir necha a'zo (kishi)lardan iborat bo'lib, ijtimoiy ahamiyatga ega umumiy maqsad asosida tashkil topgan guruh demakdir. Zamonaviy talqinda «jamoat» tushunchasi ikki xil ma'noda ishlatiladi. Birinchidan, jamoa deganda bir necha kishilarning muayyan maqsad

yo'lida birlashgan tashkiliy guruhi tushuniladi (masalan ishlab chiqarish jamoasi, zavod jamoasi, o'quv yurti jamoasi, xo'jalik jamosi va hokazo).

Jamoada va jamoa yordamida tarbiyalash - tarbiya tizimida muhim ahamiyatga ega bo'lgan tamoyillardan biridir. Shaxsni shakllanishida jamoaning yetakchi rol o'ynashi to'g'risidagi fikrlar pedagogika fanining ilk rivojlanish davrlaridayoq bildirilgan. Jamoada uning a'zolari o'rtasidagi munosabatning alohida shakli yuzaga keladi, bu esa shaxsning jamoa bilan birgalikda rivojlanishini ta'minlaydi. Lekin har qanday guruhni ham jamoa deb hisoblab bo'lmaydi. Jamoa bir qator belgilarga egadirki, mazkur belgilar jamoani kishilarning yetarli darajada uyushgan har qanday guruhdan ajratib turadi.

O'quvchilar jamoasi o'ziga xoslik kasb etuvchi muhim belgilarga egadir. quyida jamoa va uning xususiyatlari (belgilari) borasida so'z yuritamiz. Ijtimoiy jamiyat ehtiyojini qondirishga yo'naltirilgan birgalikdagi faoliyat jamoaning muhim xususiyatidir. Jamoa faoliyatining ijtimoiy-g'oyaviy yo'nalishi ham jamoaning faoliyati mazmunida o'z aksini topishi muhim ahamiyatga egadir. Jamoa xususiyatini aniqlashda kishilar guruhining yagona ijtimoiy tizimini o'rnatishdagi usuli, ya'ni, jamoani tashkil qilish usuli ham muhim hisoblandi. Har tomonlama pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq tashkil etilgan jamoa, xususan, uning a'zolari o'rtasida o'zaro ruhiy yaqinlik, ishchanlik, bir-biri uchun g'amxo'rlik, o'zaro yordam, jamoa manfaati uchun qayg'urish, mazkur yo'lda amaliy

harakatlarni tashkil etish hamda javobgarlik hissi qaror topadi. Demak, jamoa o'zida quyidagi xususiyatlarni namoyon etadi:

Jamoa ijtimoiy jamiyatning bir qismi hisoblanadi, unda ijtimoiy hayot va kishilik munosabatlarining barcha me'yorlari o'z ifodasini topadi. Zero, jamoa jamiyatdagi mavjud munosabatlar tizimida namoyon bo'lar ekan, jamoa va ijtimoiy jamiyat maqsadi, intilishida o'zaro birlik uzviy maqsadga muvofiq tashkil etadi. Shu bois jamoa hayotining bir yagona maqsadga qaratilganligi va ijtimoiy g'oyaviy yo'nalganligi uning yetakchi belgisi hisoblanadi. Har bir jamoa boshqa bir jamoa bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Uning har bir a'zosi jamiyat ijtimoiy faoliyatini tashkil etish jarayonida o'z jamoasi bilan birgalikda ishtirok etadi. Jamoani tushunish, uni his etish hamda shaxsni shakllantirishdagi o'rni va rolini to'g'ri baholay olish umumiy va xususiy maqsadning qiziqishi, ehtiyoj va faoliyatning birligini namoyon etadi hamda bo'linishiga yo'l qo'ymaydi. Har bir jamoa o'z-o'zini boshqarish xuquqiga ega va umummilliy jamoaning uzviy qismi sanaladi.

Shuningdek, u maqsadning birligi va tashkil qilish xususiyatlari orqali umummilliy jamoa bilan bog'lanadi.

Birgalikdagi faoliyat umumjamiyat ishi uchun mas'uliyat hissini uyg'ota borib, jamoa a'zolarini bir-biriga yaqinlashtiradi, jamoaga mansublik hissini paydo bo'lishini uyg'otadi, jamoa bilan munosabatda bo'lish ehtiyojini oshiradi. Jamoa a'zolari o'rtasida o'zaro guruhiiy yaqinlik, hissiy birlik yuzaga keladi. Ushbu munosabat ko'pincha o'z-o'zidan paydo bo'ladi hamda ular pedagogik ta'sir ko'rsatish uchun qo'l keladi. Ruhiy va hissiy birlik jamoa a'zolarining birgalikdagi faoliyati mazmuniga ular orasidagi hosil bo'lgan ishchilik faoliyatining xarakteriga bevosita bog'liqdir.

Jamoaning rasmiy (ishchanlik) va norasmiy (hissiy) tuzilishini bir-biridan farqlash lozim. Jamoaning rasmiy tuzilishi deganda jamoa faoliyatining turli ko'rinishlarini amalga oshirish uchun zarur bo'ladigan tashkiliy jihatlari ko'zda tutiladi. Mazkur tuzilma bir tomondan jamoa a'zolari qo'shilgan ishchanlik munosabatlarini ifoda etsa, ikkinchi tomondan rahbarlik vazifasini bajaruvchi tarbiyachilar hamda jamoa a'zolari o'rtasidagi mavjud boshqarish munosabatlari mazmunini ifoda etadi. Norasmiy tuzilma jamoaning barcha a'zolari o'rtasidagi shaxslararo ma'naviy psixologik munosabatlarning umumiy tizimi va mikroguruhini tashkil etuvchi ayrim a'zolar o'rtasidagi tanlash munosabatlari mazmunini ifodalaydi. Jamoaning har bir a'zosi mavjud munosabatlar tizimida u yoki bu o'rinni egallaydi. Tarbiyalanuvchi shaxsning jamoadagi o'rni uning shakllanish jarayoniga ta'sir

ko'rsatadi. Maktab yoki sinfdagi rasmiy va norasmiy tuzilmalar bir-biriga muvofiq bo'lganda, jamoaning rasmiy va norasmiy yetakchilari norasmiy munosabatlari tizimda ko'zga ko'ringan o'rnini egallagan holdagina chinakam jamoa bo'la oladi. Shuningdek, norasmiy guruhlar (ijroguruhlar) umumjamoa ijtimoiy manfaatlari uchun kurashuvchi guruhlar bo'lgandagina jamoa o'zini chinakam jamoa tarzida namoyon etishi mumkin.

Yashash joylarida o'zaro birikkan bolalar guruhlari qanchalik ahil va inoq munosabatlar zaminidan tashkil topgan bo'lmasin haqiqiy jamoa bo'la olmaydi. Chinakam jamoa ijtimoiy ahamiyatga moyillik faoliyatini tashkil eta olish, jamoa a'zolari o'rtasida ijtimoiy ahamiyatli faoliyat, maqsad, ishchanlik xarakteridagi aloqa va munosabatlarini o'rnata olishi lozim. Jamoaning majburiylik belgisi unga pedagogik rahbarlikning bo'lishidir.

Shunday qilib, jamoa - kishilarning shunday muayyan guruhi bo'lib, u ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan maqsad hamda mazkur maqsadni amalga oshirish uchun yo'naltirilgan kuchni tashkil etadi. Ushbu guruh a'zolari o'zaro birlik, a'zolarning munosabatlar jarayonidagi tengligi asosida unga rahbarlik qilish va bir- biriga bo'ysunishi, shuningdek, jamoa oldidagi javobgarligi asosida muayyan faoliyatni olib boradilar.

Sinf rahbari ishida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi, chunki

jamoada shaxsni tarbiyalash tarbiyaning yetakchi tamoyilidir. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi yangi pedagogikada to'la ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kurslarida bayon etilgan jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi.

Jamoa nazariyasi qoidalariga muvofiq uni yaratish metodikasi ishlab chiqilgan. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni tarbiyalash, o'quv-mehnat, ijtimoiy-siyosiy va ommaviy-madaniy faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish, sog'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish va ko'paytirish. Ta'riflangan bu qoidalar har qanday jamoani shakllantirish va rivojlantirish uchun qo'llanma hisoblanadi.

Jamoa va uni shakllantirish pedagogik faoliyatning maqsadi hisoblanadi. Ayni ko'rsatish, uni ko'rsatish vositasi bo'lib, uning yordamida jamoaning barcha yoki har bir a'zosining tarbiyalash yaxshi samaralar beradi.

Jamoaning yetakchi tarbiyaviy vazifasi shaxsni har tomonlama tarbiyalash, unda ijobiy sifatlarni hosil qilish, mustahkam hayotiy pozisiyani qaror taptirishdan iboratdir.

O'quvchilar jamoasi pedagogik - tarbiyachilar va bolalardan iborat jamoaning murakkab birlashmasi, o'z-o'zini nazorat, o'z-o'zini boshqarish jarayonini tashkil etuvchi mustaqil tizim, shuningdek, o'zining psixologik

muhitiga, an'analariga ega guruh hisoblanadi. Demak, yuksak darajada uyushtirilgan jamoa o'zida bir necha xususiyatlarni namoyon etadi. Ular quyidagilardir:

-Ijtimoiy ahamiyatga ega yagona maqsadning mavjudligi.

-Birgalikdagi umumiy faoliyatning tashkil etilishi.

-Majburiy mas'uliyatli munosabatning yo'lga qo'yilishi.

-Saylangan umumiy rahbar organga egalik.

Jamoani shakllantirish muayyan qonuniyatlarga bo'ysunadigan uzoq muddatli, murakkab jarayondir. Jamoaning vujudga kelishi uchun 4 bosqich zarur.

Jamoaning shakllanish bosqichlari dastlab pedagog butun guruhga talab qo'yadi, so'ngra jamoa faollari jamoa a'zolariga talab qo'yadi, so'ngra butun jamoa alohida shaxsdan muayyan tartibda olib borishni talab qiladi va nihoyat, shaxs o'z-o'ziga talab qo'yadi. Ushbu jarayonni sxema tarzda quyidagicha bayon etish mumkin.

Savollar:

1. Jamoa deb qanday birlashmaga aytiladi aytiladi?
2. Jamoani tashkil etishda qanday talablar qo'yiladi?
3. Jamoaning rasmiy va norasmiy tuzilishini izohlab bering?
4. Jamoani shakllantirish qonuniyatlarga nimalar kiradi?

18-mavzu. Sinf jamoasini tashkil etish va tarbiyalash

Reja:

1.Jamoa va uni shakllantirish tartibi

2.Jamoani uyushtirish va jinslashtirish

3.Jamoani shakllantirish muayyan qonuniyatlari

Jamoa ijtimoiy ahamiyatga moyillik faoliyatini tashkil eta olishi, jamoa a'zolari o'rtasida o'zaro hamkorlik va ishchanlik xarakteridagi aloqa va munosabalarni qaror toptirishi lozim. Jamoaning majburiylik belgisi unga o'qituvchilik rahbarlikningyo'lg'a qo'yishdir.Shunday qilib, jamoa bir necha (a'zo) kishidan iborat guruh bo'lib, u ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan umumiy maqsad asosida tashkil topadi. Jamoa tomonidan amalga oshirilayotgan faoliyat uning oldiga qo'yilgan maqsad mazmunini ifoda etadi. Jamoa a'zolari o'rtasida qaror topgan o'zaro birlik, shuningdek, ular o'rtasida tashkil etiluvchi munosabat jarayonidagi tenglik jamoaga rahbarlik qilish, jamoa a'zolarining guruh etakchilariga bo'ysunishlari, shuningdek, ular tomonidan jamoa oldidagi javobgarlik hissini anglashlariuchunzaminyaratadi.

Sinf jamoa va uni shakllantirish o'qituvchiik faoliyatining asosiy maqsadi hisoblanidi. Jamoada muhim tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega bo'lgan sub'ektlarning alohida namuna ko'rsatishlari jamoani shakllantirishning muhim vositasi bo'lib, ushbu vosita

yordamida jamoaning barcha yoki muayyan a'zosini tarbiyalash ijobiysamaralar beradi

Sinf jamoa tomonidan hal etilishi ko'zda tutilgan yetakchi tarbiyaviy vazifa shaxsni har tomonlama tarbiyalash, unda ijobiy sifatlarni va xususiyatlarni tarbiyalash hamda mustahkam hayotiy tajribalarni qaror toptirishdan iboratdir

Jamoa a'zolari o'rtasida o'zaro bog'liqlik, o'zaro nazorat, o'zaro ma'suliyatdan iborat muayyan munosabatlar tarkib topadi. Sinf rahbari o'z sinfidagi o'quvchilarning bevosita ta'lim tarbiya jarayoni, ya'ni darslar davomida hamda darsdan keyingi faoliyatini nazorat qilishga mas'uldirlar. Jamoahayotidagiharbirbosqichlarniajratibko'rsatishyuqoridabayon etilganfikrlargazidemas, balki shaxsning rivojlanishidajamoning yetakchiahamiyatinita'kidlaydi.

O'qituvchi tomonidan qo'yilayotgan talablar hajmi, tizimini bilibgina qolmasdan, talab qo'yish metodikasini ham o'zlashtira olgan bo'lishi kerak. O'quvchilarga talablar qo'yish metodikasi bolalarni talablar mazmuni bilan tanishtirib ularning ahamiyatini tushuntirish, tajriba orttirish hamda ularning muntazam suratda nazorat qilib borishdan iborat. Sinf rahbarinig vazifalari:

1.O'quvchilarning anatomik, fiziologik va psixologik xususiyatlarini o'rganish;

2.O'quvchilarning kundalik davomati, odob xulqi va jamoat ishlariga qatnashishini tekshirib borish;

3. O'quvchilarning rejiga rioya qilishlari va uyga berilgan vazifalarni tayyorlab borishlarini kuzatish;
4. Sinfda ishlaydigan fan o'qituvchilari bilan majlislar o'tkazish
5. Darsda o'quvchilar davomatini ta'minlash, sinfdagi va maktabda navbatchilikni tashkil etish, xonani jihozlash, xonadagi o'quv asboblari saqlashga o'rgatish, o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkazish;
6. Sinf majlislarini tizimli o'tkazish;
7. "Kamolot" tashkiloti bilan ish rejalariga muvofiq darsdan tashqari ishlarni tashkil etish;
8. O'quvchilar bilan darsdan tashqari o'qishlari va anjumanlarini o'tkazish;
9. Sinf o'quvchilari bilan sport, harbiy vatanparvarlik tarbiyasi borasida tadbiriy choralar ko'rish, muntazam nazorat qilish, jismoniy tarbiya o'qituvchilari vaboshqafano'qituvchilari bilan doimiy aloqada bo'lish;
10. O'quvchilarni rag'batlantirish va zarur vaqtlarda ularga nisbatan chora ko'rish;
11. O'quvchilarning ota-onalari bilan tarbiya borasida doimiy aloqada bo'lish va ular bilan alohida suhbatlar o'tkazish;
12. O'quvchilarning shaxsiy va sinf rahbariga oid hujjatlarini tartibli olib borish.

Jamoani uyushtirish vajinlashtirish. Har bir pedagogning jamoanishakllantirish borasidagi harakat jamoani shakllantirish maqsadini aniqlashdan boshlanadi. Jamoanishakllantirish jamoaning uyokib faoliyatganisbatanehtiyojimazmunidankelibchiqadi. Ishonchli, ishchan jamoani yaratish uchun o'qituvchi o'quvchilar faoliyatini, ularning jamoashlaridagi ishtiroki, xulq-atvorini kuzatib borish harbiro'quvchining ijtimoiy faoliyatni tashkilotishlayoqatini aniqlash zarur.

Jamoanishakllantirishda o'quvchilarni tjamoadagi obro'sini ham inobatga olish lozim.

Jamoafaoliyatitarkibinibolalarning o'zlari, albatta, pedagogishtiroidavarahbarligidan lasa, maqsad gamuvofiqbo'ladi.

Pedagog jamoabilan maslahatlashishni tashkilotadi.

Jamoaning har bira'zosizim masigamu ayyan vazifayuklash

, ma'lum davrda anashuvazifalari yuzasidan hisobot berib borishlariga erishish lozim.

Pedagog aynan shu jamoaga oshirilgan talabqo'yadi.

O'quvchilar jamoasida yetakchi rahbarligida o'z-o'ziniboshqarish jamoaa'zolaridan ayrimlarining boshqasi ustidan ustun kelishiga olib kelmasligi kerak.

Shuboi pedagog jamoani maqsad gamuvofiq faoliyat yuriti shinin azzoratqilib borish lozim. O'quvchilar o'z-o'ziniboshqarish,

bupedagoglartomonidan tashkil qilinadigan jamoashini uyushtirish va boshqarishda o'quvchilarning faolishtiroidetishidir. O'z-

o‘ziniboshqarishningshakllariorasidajamoaan‘zolariningy
ig‘ilishi,
konferensiyasihamdaturlitadbirlarfaoliyatiorintutadi.

O‘quvchilarjamoaasinishakllantirishdaan‘analarmuhimo‘
rintutadi. Jamoaan‘analaribubarqarorlashganodatbo‘lib,
ularnijamoaan‘zolaribirdekqo‘llab-qo‘vvatlaydilar.
Jamoaan‘analarimazmunidamunosabatlarxususiyatiam
dajamoaningijtimoiyfikriyorqinifodalanadi.

Jamoa an‘analari shartli ravishda ikkiga bo‘linadi:

a) kundalik faoliyat an‘analari;

b) bayram an‘analari.

Kundalik faoliyat an‘analari o‘quvchilarning o‘quv
faoliyati (o‘zaro yordam turlari) ni mehnat faoliyati
(ko‘chatlar o‘tkazish, hasharlar uyushtirish va
boshqalar)ni o‘z ichiga oladi.

Bayram an‘analariga turli voqea va hodisalar bilan
bog‘liq sanalarni nishonlash xususan, «Alifbe bayrami»,
Mustaqillik, Navro‘z bayrami, Xotira va qadrlash kuni
va boshqalar kiradi. An‘anaviy bayramlar o‘quv
muassasalarida turlicha o‘tkaziladi.

O‘quvchilar an‘analar mohiyatini anglasalar, ularga
nisbatan ongli munosabatda bo‘lsalargina uning ta’sir
kuchi yuqori bo‘ladi. An‘analarning yuzaga kelishida
o‘quvchilarning unga nisbatan munosabati katta
ahamiyatga ega.

Maktab rahbariyati va o'qituvchilar o'quvchilar jamoasiga u yoki bu ortiqcha an'anani yuklamasliklari kerak. Ularning vazifasi oshkor bo'lmagan holda hamda o'quvchilar yaratish zarurligini tushuntirish tadbirlarni uyushtirish va o'tkazishda birgalikda ish olib borish, o'quvchilarni an'analarni davom ettirishga o'rgatishdan iborat.

Jamoanishakllantirishmuayyanqonuniyatlargaasosidatas hkiletiladiganuzoqmuddatlimurakkabjarayondir.

Maktablardaturliko'rinshdagitadbirlarodatdaommaviy, jamoaviy, guruhlivaindividualshakllardatashkiletiladi. Jamoafaoliyatnitashkiletishningommaviyshakllarida (ya'niulardao'quvchilarningmuayyanguruhlariishtiroketa di)

o'zmohiyatigako'rauniamalgaoshirishjarayonidatadbirlar faoliyatmaqsadiga (masalan, ma'ruza, konsertvahokazo) erishishuchunqatnashchilarningo'zarobir-

birigamunosabatninazardatutmaydi. Biroq,

bundanoldingiholdabo'lganikabi,

bushakllardabevositatengdoshlarbilanbirgalikdaqatnashi shba'zihollardaularningfaoliyatidagiishtirokinifaollashtir adi,

boshqahollardaaksinchabo'ladi.

Buko'pjihatdano'quvchilarningfaoliyatmazmuniga, munosabatiga (ijobiy, passivyokisalbiy) bog'liqbo'ladi.

Jamoadafaoliyatniamalgaoshirishjarayonidauningmaqsadigaerishishuchuno'quvchilarningo'zaromunosabatio'quvchilarninazardatutuvchifaoliyatshakllarijamoashakllari deyiladi,

bundaymunosabatjarayonidao'quvchilaro'rtasidajamoatc hilikaloqalarvujudgakeladi.

O'quvchilarning o'zaro munosabatitashkiliyishning muvaf faqiyatli amalga oshirish uchun vazifalarni o'zaro taqsimlab chiqishimkonini beradi, qatnashchilarning o'rtasida aloqata'sirining paydobo'lishiga olib keladi. Misol tariqasida, o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishning jamoa shakllaridan biri-bilimlarning nazoratini qarab chiqamiz. U biror fan bo'yicha o'tkaziladi. Ko'rik tanlovda ikkita parallel sinf yoki bir sinfdan ikkita guruh ishtirok etishi mumkin. Ko'rik-tanlovning dasturi ishlarining har-xil turlaridan (yozma, og'zaki, grafik masalalar yechish, topshiriq uchun topshiriqlarni bajarish va shu kabilar) tashkil topadi, ularni bajarish umuman olganda 40-60 daqiqadan oshmaydi. Ko'rik oxirida hay'at a'zolari har bir qatnashchiga va umuman komandadagi o'rtacha bahoni e'lon qiladi.

Bu jarayonda bilish faoliyati bilan bog'liq bo'lgan muomala ko'rik-tanloviga hozirlik ko'rish vaqtidayoq boshlanadi va uni o'tkazish jarayonida juda samarali davom etadi. Bunga sabab shuki, ko'rik-tanlovning dastlabki topshiriqlar jamoadan tayyorgarlik rejasini muhokama etishni, vazifalarni yoki guruh bo'lib ishlashni talab qiladi. Ko'rik-tanlov jarayonida o'zaro munosabat uning hamma qatnashchilar o'rtasida sodir bo'ladi, chunki ulardan har biri muayyan vazifaga ega bo'lib, o'z harakatlarini boshqa qatnashchilar bilan muvofiqlashtirgandagina vazifani muvaffaqiyatli bajarishi mumkin.

Savollar:

1. Jamoani tashkil etishda qanda ytashkiliy shakllardan foydalaniladi?
2. Bolalar jamoasi rivojlantirish bosqichlari qanday va ular nimalarni o‘z ichiga oladi?
3. Jamoani uyushtirish va jinslashtirish talablarini aytib bering?

19-mavzu. Maktabning o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarining vazifalari.

Reja:

1. O‘quvishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarining vazifalari
2. O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosariga quyiladigan talablar?
3. Direktor o‘rinbosarlarining ish faoliyati yo‘nalishlari

Maktab – beg‘ubor orzularga qanot bag‘ishlovchi dargoh. Ushbu bilim, tarbiya, ma‘naviyat maskanida o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari lavozimi alohida o‘rin tutadi. Davlat umum ta‘lim maktabi o‘quvishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarining vazifalari quyidagilardan iborat:

Direktor o‘rinbosari maktabdagi o‘quv jarayonini tashkil qilish bo‘yicha bir qancha ishlarni amalga oshirish kerak, davlat ta‘lim standartlariga muvofiq o‘quv-tarbiyaviy rejalar va dasturlarning bajarilishini nazorat qilish va ta‘minlash, pedagogik xodimlarni har tomonlama talabga javob beradiganlarini tanlash va joy-

joyiga qo'yishda maktab direktoriga yordam berish, o'qituvchilarning o'quv-metodik ishlariga rahbarlik qilish va

ularning ilg'or tajribalarini o'rganish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni asosida darslarni tashkil etishga yordam beradi. Undan tashqari direktor o'rinbosari o'qituvchilarga metodik yordam ko'rsatadi maktab jamoasining

o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini tahlil qilishni, o'qituvchilarning faoliyatining yillik, choraklik va oylik rejalarini tasdiqlash va bajarilishini nazorat qiladi,

o'qituvchilarning faoliyatining tasdiqlangan rejalariga mos ravishda ish vaqtini hisobini olib borish, darslar, imtihonlar jadvalini va boshqa o'quv tadbirlarini ishlab chiqish, maktabdan nazorat ishlarini tashkilotish, ta'lim standartlarini talablariga bajarilishini,

o'quvchilarning o'zlashtirish va xulqining monitoringini amalga oshirish,

fakultativ mashg'ulotlar va fano garaklarining ishlashini tashkil qiladi va amalga oshirishini nazorat qiladi.

Shu bilan birgalikda o'quv xonalari texnika ta'lim vositalari bilan, kutubxonalarni esa – kitoblar, jurnallar, gazetalari va boshqa axborot manbalarini jihozlanishiga rahbarlik qiladi, turli

o'quv fanlari bo'yicha metodik materiallar ishlab chiqish borasida yosh mutaxassislariga metodik yordam beradi, o'qituvchilarning malakasini, kasbiy mahoratini oshirish ishlarini olib borish bilan birga o'quvchilarning o'quv

yuklamasini takomillashtirish,
sinfjurnallariningyuritilishivasaqlanishinita'minlaydi,
sinfrahbarlarifaoliyatigarahbarlikqiladi,
o'quvishlariholativanatijalarito'g'risidahisobotlarnituzis
h, ota-onalarbilanhamkorlik ishlarinitashkiletadi.

Direktor o'rinbosari o'qituvchilarning va o'uvchlarni
texnikaxavfsizligiqoidalariga, sanitariya-
gigienatartibiga,
pedagogikxodimlarmehnatinivao'quvchilarnimuhofazaq
ilishqoidalaritalablarigarioyaqilishnita'minlaydi, ta'lim
muassasasifaoliyatigaqo'yilgansanitariya-
gigienatalablarini, mehnatnimuhofazaqilishni,
texnikavayong'inxavfsizligiqoidalariga rioya qilishni
ta'minlaydi, o'quvchilarniichimliksuviibilanta'minlashva
bolalaruchunqo'yilgansanitariya-gigiena talablariga
rioya qilishni nazorat qiladi va maktab
direktoriyo'qligidauninglavozimga
doirvazifalarinibajaradi.

**Maktabning o'quv ishlari bo'yicha direktor
o'rinbosariga quyidagilarni bilishi lozim:**

amaldagiumumiyo'rtata'limsohasidagi,
bolalarhuquqlarinitartibgasoluvchinormativ-
huquqiyhujjatlarni;

xalqta'limivazirliginingmaktabfaoliyatinitashkiletishvay
axshilashgaoidbo'lganbuyruqlari, farmoyishlari,
nizomlarivayo'riqnomalarini;

jahonvavatanpedagogikfanlarivaamaliyoti,
boshqarishpsixologiyasiyutuqlarini;

maktabfaoliyativaunirivojlantirishningpedagogikvaiqtisodiyasoslarini;

davlatda'tlimstandartlaritalablarivauningmazmunini, ilg'orpedagogiktexnologiyalarvaularnitatbiqetishmetodlarini;

jamoaniboshqarishningsamaraliusullarini, xodimlarnima'naviyvamoddiyrag'batlantirishtizimlarivametodlarini;

pedagogxodimlarnitanlashvajoy-joyigaqo'yishusullari, ularningmalakasinioshirishvaqaytatayyorlashtartibini;

sanitariya-gigienatalablari, mehnatnimuhofazaqilish, texnikavayong'inxavfsizligiqoidalaritalablarigarioyaqilishnita'minlashqoidalarini;

ta'limmuassasasivao'qituvchilarfaoliyatinitahlilqilaolishni, muammolarinianiqlashivaularnihalqilishningsamaraliyo'llarinitopishni;

maktabnirivojlantirishdasturiniishlabchiqishni, ta'limmuassasasiniboshqarishningtashkiliytarkibinituzishni;

metodiktavsiyalar, o'quvrejalarivadasturlar, qoidalar, nizomlar, lavozimyo'riqnomalariniishlabchiqishni, ishlabchiqarishmajlislarivasuhbatlarotkazishi;

ta'limmuassasasifaoliyatinizamonaviytexnologiyalarasosidamonitoringqilishni,

o‘quvjarayonidailg‘orpedagogikvaaxborottexnologiyalarni qo‘llashni;

pedagogik jamoada qulay psixologik muhit yaratishni.

Maktabning o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosariga quyiladigan malaka va talablari:

Pedagogik yo‘nalish bo‘yicha kamida bakalavrdarajasida g‘oi liyma‘lumot;

Xorijiy tillardan birining boshlang‘ich bosqichini va xborot-

kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni bilishi;

Besh yildan kam bo‘lmagan pedagogik ish staji;

Malakato ifasi – kamida ikkinchi toifali o‘qituvchi.

Maktabning o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari ham rahbar kabi ta‘lim-

tarbiya ishlariga to‘g‘ri rahbarlik qilish uchun zarur bo‘lgan malaka va ko‘nikmalar bilan qurollangan siyosiy bilimdon kishi bo‘lishi kerak.

O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarining o‘qituvchi va o‘quvchilarning didaktika bo‘yicha siyosiy zishini qanchalik bilishiga bog‘liq.

O‘quvchilarning o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosariga faqat jadvalarni tuzuvchi va maktabning ichki tartib-qoidalarini nazorat qiluvchi kishi debgina qaramasdan, balki ta‘lim-tarbiya ishlarini sohasidagi bilimdon rahbar, qimmatli va foydalik o‘rsatmalar bera oladigan metodist va inhoiat mohir pedagog deb qarashlar ilozim.

Savollar:

1. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda sinf rahbarining ishini izohlang.
2. Maktabda o'quv faoliyati samaradorligini oshirishga qo'yilgantalablar nimalardan iborat?

20-mavzu. Ota onalar bilan ishlash

Reja:

1. Ota-onalar bilan ishlashning shakl va metodlari.
2. Sinf rahbarining ota-onalar bilan olib boradigan ishlari ko'p qirrali
3. Sinf rahbarlari ota-onalar bilan tarbiyaviy ishlarini tashkil etish

Ota-onalar bilan ishlashning shakl va metodlari. Sinf rahbari ota-onalar bilan ish olib borishda ishlashning xilma-xil shakl va metodlaridan foydalanishi lozim. Ota-onalar bilan ishlashga shaxsiy ishlar jamoa bilan birgalikda olib borilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Q'uyida ota-onalar bilan ishlashning asosiy shakllari berilgan.

1. O'quvchilarning uylariga borish – bu oila bilan aloqa qilishning eng samarali shakllaridan biridir. Bunda sinf rahbari o'quvchining ota-onasi, uning yashash sharoiti, moddiy imkoniyatlari bilan tanishishga imkon topadi.

2. Ota-onalarni maktabga chaqirish. Bundan maqsad, faqatgina o‘quvchilarning xulqi, savodliligi va boshqa xususiyatlari bilan ota-onani tanishtirish emas, balki shu bilan birgalikda ota-onalarga pedagogik va ruhiy maslahatlar berib, ularga o‘quvchini oilada tarbiyalashlariga yordam ham qilishdir.

3. Ota-onalar bilan ishlash. Bu esa o‘quvchiga chaqiriqlar yoki maxsus ma’lumotlar orqali amalga oshiriladi.

4. Ota-onalar sinf majlisini o‘tkazish. Bu shakldagi aloqa maxsus ish rejasi orqali amalga oshiriladi.

5. Ota-onalarni maxsus pedagogik va psixologik bilimlar bilan qurollantirish maqsadida ular bilan suhbat va yig‘ilishlar o‘tkaziladi.

6. Savol-javoblar kechasi. Ishning bu shakli sinf o‘quvchilarning xususiyati, harakterini yaxshiroq o‘zlashtirish imkonini beradi.

7. Ota-onalarning tarbiya borasidagi ilg‘or tajribalar bilan fikr almashish, o‘rtoqlashish. Bu narsa quyidagi mavzuda bo‘lishi mumkin:

a) yoshlarni qanday qilib mehnatga tayyorlash mumkin?

b) o‘quvchining kundalik rejimi haqida.

v) “Ota-onalarning obro‘si” haqida, “Oilada yoshlarga axloqiy

tarbiya berish” va hokazolar to‘g‘risida anjumanlar o‘tkazish.

8. Maktab qoshida ota-onalar maktablarini tashkil etish va bu universitetlardan tizimli ish olib borish:

a) Ota-onalarni tarbiya sohasidagi adabiyotlar bilan tanishtirish.

b) “Ota-onalar, sizlar uchun” degan mavzuda og‘zaki jurnal.

v) Faol ota-onalarning tarbiyaviy ish tajribalari bilan boshqa sinf rahbarlarini tanishtirish kabi ishlar olib borilishi lozim. Sinf rahbarining ota-onalar bilan olib boradigan ishlari g‘oyat keng, ko‘p qirrali bo‘lib, bu ishlar faqat sinf va maktab miqyosi bilan cheklanmaydi, aksincha turar joylardagi va o‘quvchining ota-onasi ishlab turgan korxonadagi jamoatchilik bilan ham yaqin aloqada bo‘lishni taqozo etadi. Bizning yosh avlod xalqimizniig milliyva mehnat an‘analarini o‘zlashtirib, o‘zidan katta avlodning eng yaxshi fazilatlarini — g‘oyaviy e’tiqod va matonatni, Vatanga muhabbatni, uning iqtisodiy, siyosiy va jangovar qudratini mustahkamlashda ishtirok etishga intilishni singdiribgina o‘z bobolari va otalari ishini davom ettira oladi. Bu ishda ota-onalar yordami ayniqsa muhim o‘rin tutishi kerak. Buni barcha sinf rahbarlari bilishlari muhimdir, bunda shaxsning huquqiy yetukligi shaxs ijtimoiylashuvining mahsuli ekanligini har bir oilaga vaota-onalarga tushuntirish g‘oyat muhimdir.

Oila boshqa tarbiyaviy muassasalardan farqli pavishda odamning butun hayoti davomida uning barcha tomonlariga, qirralariga ta'sir kursatadigan maskan hisoblanadi.

Oilaning yuksak tarbiyaviy imkoniyati oila a'zolari va ota-onalarning o'ziga hos xususiyatlari: qon-qarindoshligi, muhabbati, yaqinligi, ishonchi, burch hissi, mehribonligi va boshqajihatlar bilan ta'siretadi. Uz farzandining barcha zaif va kuchli tomonlarini yoshligidan biladigan, uning qalbidagi eng kichik harakatni ham sezadigan va tushunadigan, unga ta'sir etishni biladigan ota-onadir. Shubilanbirga ularni ezgulikka, mehnatsevarlikka, dustlikka, muhabbatga o'rgata oladi. Ma'lumki, oiladapsh turlifaoliyatjarayonlaridabola shaxsining qobiliyatlari samarali rivojlanadi, uning ijodiy imkoniyatlari ochiladi, bola shaxsni oiladan boshqa qaerda ham faoliyatning hilma-hil turlariga jalb etish mumkin. Oilaviy tarbiyaning zarurivaahamiyati yana shundaki, bolayoshligida oilada o'rgangan narsalar bir umr yodda saqlanib qoladi. Xuddi shuning uchun ota-onalarning bolalarni har tomonlama tarbiyalash majburiyati qonuniy tarzda belgilab quyilgan.

Sinf rahbarlari ota-onalar bilan birgalikda turli tarbiyaviy ishni tashkil etishida pedagogik tavsiyalarva ma'lumotlarini e'tiborga olishlari ham muhimdir, shubilanbirgao'sibkelyotganyoshavlodnitarbiyalashdaoil aningvazifalarijudako'pvama'suliyatlidir.

Ota-onalarning bolatarbiyasidagivazifalarini taniqli pedagog va psixolog K. D. Ushinskiy shunday ta'kidlagan edi. «Tarbiya san'ati, — shunday hususiyatga egaki,deyarli u barchaga tanish va tushunarli, ba'zilarga esa juda oson ish bo'lib tuyuladi — odam bu ish bilan nazariy va amaliy jihatdan qanchalik kam tanish bo'lsa, unga bu shunchalik tushunarli va oson bo'lib ko'rinadi. Deyarli barcha tarbiya turlari sabr-toqatni talab etadi, ayrimlar buning uchun tug'ma qobiliyat va malaka, ya'ni ko'nikma kerak, deb uylaydilar; lekin sabr-toqat, tug'ma qobiliyat va malakadan tashqari yana maxsus bilimlar .kerakligi, bunday bilimlarniig yuqligi oilaviy tarbiyada ko'plab xatolarga yo'lqo'yishga olib keladi, guruh rahbari ota-onalar bilan ishlashda buni hisobga olmay iloji yo'q. Bu jihatdan ota-onalarning shaxslarni tarbiyalashdagi quydagi qiyinchiliklari va xatolarini ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Ota-onalarda muomala madaniyatini yetishmasligi. Ular o'zlari, ishlari haqida kam so'zlab berishi, maktab o'quvchilari jamoasining hayoti, o'z shaxsiyqiziqishlari, uning jamoat ishlariga munosabati va hokazolar bilan yetarliqiziqmasliklari. Oilaviymunosabatlarning yetishmasligi o'quvchilarning ota-onadan uzoqlashishiga olib keladi, kattalarni bola shaxsiga yanada faolroq ta'sir ko'rsatish imkoniyatidan ma hrum etadi.

2. Bolalarni mehnat jarayonlariga jalb etish orqali ularning mehnat tarbiyasini tashkil qila bilmaslik Ota-onalarningshaxsiyishlariko'payiv ketgan paytda

bolalarning oilaviy ishlarni, turar joylardagi ishlarni va boshqa ishlarni bajarish jarayonida o'qitilgan qoladi.

Buning natijasida bolalarning mehnatga moslashish va munosabatda bulishlari vujudga keladi.

3. Ota-onalar hayotidagi salbiy jihatlarning borligi o'quv muassasasidagi pedagogik o'qituvchilarning kuch-g'ayratini, mehnatini yuqqa chiqaradi.

4. Ota-onalardagi tarbiyaviy ta'sirining kuchayishiga — ularning o'zida bolalarning o'qishni tekshirish, biror noma'niy o'qish uchun jazolash, ahloqiy tarbiya olishiga yordam bermaydi.

5. Oilada tarbiyaning asosiy sifatida ta'qiblashlar tizimi — ijobiy namuna asosida emas ota-onaning hohishi istagi orqali tashkil etish, boshqa shaxsning g'usasi hayotida mustaqil o'zi qaror qila olmaslik, o'z hayotini va hatti-harakatini mustaqil boshqara olmaslikka olib keladi. Bu ko'rinishdagi tarbiya kattalarga nisbatan hurmatsizlik va salbiy munosabatni yuzaga keltiradi.

6. Oila tarbiyasini maktab tarbiyasi bilan uyg'un holda tashkil etmaslik maktab va pedagog o'qituvchilar bilan o'zaro tushunmovchiliklar va kelishmovchiliklarni o'ziga

Ota-onaning farzand oldidagi burchi, o'zbekona ta'bir bilan aytganda, farzandga yaxshi nom qo'yish, yaxshi muallim qo'lga topshirib savodini chiqarish,

ilimli, kasb-hunarli qilish, oilali va uyli-joyli qilishdan iboratdir.

Sinfrahbarlario‘quvchilarningota-onalaribilanhamxilma-xil
mashg‘ulotlarni birga
qo‘shibolibborishsayanadamaqsadgamuvofiq
bo‘ladi.

O‘qituvchiningko‘pqirralivamurakkabfaoliyatizaminida
yoshavlodniodobli, e‘tiborliqilibtarbiyalash,
ularniilmiybilimlarbilanqurollantirishkabimuhimvazifal
aryotadi. Bularniamalgaoshirishesao‘qituvchiningxilma-
xilfaoliyatigabog‘liq: bolalarnio‘qitish,
maktabdanvasinfantashqariishlarnitashkiletabilish,
o‘tkazish, ota-
onalaro‘rtasidapedagogiktarg‘ibotishlarniolibborishvaha
koso.

Bularnihammasio‘qituvchilardanchuqurbilimlargaegabo
‘lishni, o‘zsohasini, bolalarnisevishnitalabetadi.

Savollar:

- 1.Sinf rahbarining ota-onalar bilan hamkorlik ishlari qanday tashkil etiladi?
- 2.Sinfrahbarining hamkorlik ishlarini qanday qirralari mavjud?

SEMINAR MASHG‘ULOTLAR BO‘YIHA KO‘RSATMA VA TAVSIYALAR.

Fan bo'yicha rejalashtirilgan seminar mashg'ulotlar davomida nazariy bilimlar mustahkamlanadi. Seminar mashg'ulotlarda tadbirlar keng qo'llanilayotgan asosiy usullarni o'rgatishga e'tiborni kuchaytirish lozim. Ma'lum sababalarga ko'ra ma'ruzaga kirmagan va murakkab bo'lgan tushunchalarni seminar mashg'ulotlarda ko'rib o'tish maqsadga muvofiqdir. Seminar mashg'ulotlarni o'tkazishda quyidagi didaktik taomiyllarga amal qilinadi:

-seminar mashg'ulotlarining maqsadini aniq belgilab olish;

-o'qituvchining innovatsion pedagogik faoliyati bo'yicha bilimlarni -chuqurlashtirish imkoniyatlariga talabalarda qiziqish uyg'otish;

-talabada natijani mustaqil ravishda qo'lga kiritish imkoniyatni ta'minlash;

talabani nazariy-metodik jihatdan tayyorlash;

-seminar mashg'ulotlarda nafaqat aniq mavzu bo'yicha bilimlarni yakunlash, balki talabalarni tarbiyalash manbai hamdir.

TARBIYAVIY TADBIRLAR VA ULARNING TASHKIL ETISH

«Sehirli boqqa sayohat» mavzusida musobaqa darsi.

Bu musobaqa darsida o'quvchlar uchta guruxga bo'linadi va gurux boshliqlari tayinlanadi. Ifodalar tuzish va yechish. Bu o'yinda uchala guruxdagi hamma

o'quvchilar ishtirok etadilar. Ularning har biri 10 ichida qo'shish va ayirishga doir ifodalar tuzib yechishadi. Masalan :

$$3+1=4$$

$$6-1=5$$

$$4+2=6$$

$$8+2=10$$

$$10-3=7$$

$$5+2=7 \text{ va hakazo}$$

Ifoda tuzib, ishlab bo'lgan o'quvchilar ikkitalab to'g'ri va teskari sanashadi. O'quvchilar tuzgan ifodalarning yechimi tekshirilib, yutuq va kamchiliklari ko'rsatiladi. Ifodalarni to'g'ri hisoblangan guruhga qizil yulduzcha, bitta hatto qilgan guruhga kok yulduzcha ikki va undan ortiq xato qilgan guruhga sariq yulduzcha beriladi.

O'quvchilarga «Tun» so'zi aytilishi bilan bolalarni parta ustiga qo'yadilar. O'qituvchi ertak aytadi.

Bir-bor ekan, bir yo'q ekan, qadim zamonda bir sehrli bog' bo'gan ekan. bog'da daraxtlar qishin –yozin ko'm-ko'k bo'lib, mevalari pishib yotarkan. Ko'llarida oltin baliqlar suzib yurarka,- deb sinf taxtasiga uzum, nok va olmalari pishib turgan daraxtlar hamda uning yoniga ko'l qoyadi.

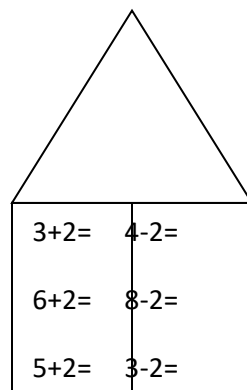
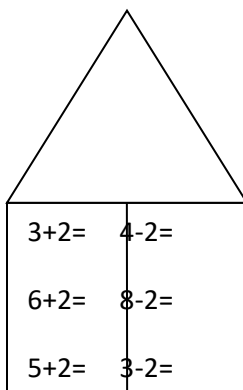
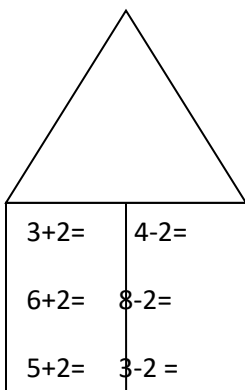
Bolalarga «Kun» deyilishi bilan ular uyg'onishadi.

O'quvchi sinfdagi ayrim «Bilmasvoy» o'quvchilarga ishora qilib:

Bolalar, ularga yordam beramiz?

Ha, yordam beramiz!

Ehdi har bir guruh uchun sehrli boqqa bittadan uycha qurib olamiz. O'qituvchi uychaga misollarni yozib qo'gan bo'ladi. O'quvchlar misollarning javobini qalam bilan yozadilar.

Uychadagi misollarning tez va to'g'ri yechilganligiga qarab, guruhlariga yulduzchalar beriladi.

2.Daraxt bargi uzilib uning orqasiga yozilgan topshiriqlarni o'zaki bajaramiz.

Topshiriqlarni to'g'ri bajargan o'quvchi daraxtdagi olma va nokdan olib o'tiradi. Barg orqasiga noma'lum sonni topishga doir misollar yozilgan bo'lishi ham mumkin. Bunda navbati bilan har bir guruhdan bittadan o'quvchi chqadi. Qaysi guruh o'quvchilari olma va nokdan ko'p olgan bo'lsa, o'sha guruh qizil yulduzcha, qolganlari sariq va ko'k yulduzcha olishadi.

Dam olish daqiqasi o'tkaziladi.

Ikki bizga do'st emas,

Uchni yomon ko'ramiz,

«4» bo'lsa ham mayliga,

«5» dir bizning do'stimiz.

Guruh boshliqlarining musobaqasi.

Bunda guruh boshliqlari rasmi varaqlardan tanlab olib, rasmdagi sonlar ishtirokida 5 tadan misol tuzib yechishadi.

$$6+3=9$$

$$4+3=7$$

$$4+2=6$$

$$3+6=9$$

$$3+4=7$$

$$2+4=6$$

$$9-3=6$$

$$7-3=4$$

$$6-$$

$$2=4$$

$$9-6=3$$

$$7-4=3$$

$$6-$$

$$4=2$$

$$6-3=3$$

$$4-2=2$$

$$4-3=1$$

Misollar tekshirib baholanadi. Dars yakunida guruhning olgan yulduzchalari va mevalariga qarab yutuq va kamchiliklari aytiladi. Darsda faol qatnashgan har-bir guruh o'quvchilariga «5» ball beriladi.

Vazifa: 2 qo'shish vs syrish jadvalini yod olish. Bunday darslar o'quvchlarning faolligini oshiradi. O'quvchilar

o'z guruhlarini g'olib bo'lishi uchun harakat va navbatdagi darsni orziqib kutadilar.

Mavzu: 50 dan 59 gacha bo'lgan sonlar.

Donolarimiz: «Yoshlikda o'rgangan bilim toshga bitilgan naqish kabi o'chmasdir», - deb bejiz aytishmagan. Umumiy o'rta ta'limning poydevori boshlang'ich ta'lim hisoblanadi. Boshlang'ich sinif o'quvchlariga matematika mavzularini singdirishda eng qulay usullardan biri qiziqarli didaktik o'yinlar o'tkazishdir. O'yin jarayonida o'quvchilarda matematika faniga qiziqish, ijodiy fikrlash ortib boradi. Bunday o'quvchlardan kelajakda yaxshi xisobchi, ishbilarmon, hayotni to'g'ri tasavvur qiluvchilar etishib chiqishi mumkin. Dalil sifatida quyidagi 1 soatlik darsni namuna tarzida bayon etmoqchiman:

Darning mavzusi: 50 dan 59 gacha bo'lgan sonlar.

darsning ta'limiy maqsadi:

ikki xonali sonlar haqida egallagan bilimlarni puxtalash;

50 dan 59 gacha bo'lgan sonlar ustida amallar bajarish haqida bilim berish;

50 dan 59 gacha bo'lgan sonlar ketma-ketligi, tarkibi haqida egallagan bilimlarni boyitib boorish.

Darsning tarbiyaviy maqsadi:

O'quvchlarning matemati faniga qiziqishini shakllantirish;

Matematika fani orqalihatayotni to'g'ri tasavvur eta olish malakasini o'stirish;

Kasb hunarga mehr ko'zi bilan qarashga o'rgatish.

Darsning tipi: aralash.

Darsning metodi: savol-javob, o'yin-musobaqa.

Dasning jihozlanishi:

Darsning borishi:

O'quvchlarning diqqatini darsga jalb qilish.

Uyga vazifani tekshirish. 113-betdagi 2- misol.

$$20+4=24$$

$$40+2=42$$

$$10+7=17$$

$$20+9=29$$

$$28-8=20$$

$$30+5=35$$

$$20+7=27$$

$$33-3=30$$

$$40-20=20$$

Og'zaki savol-javab uyushtirish.

29, 39, 49, 59, 69, 79, 89, 99, sonlardan keyin keladigan sonlarni aytib bering.

Javob: 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100 ekanligini o'quvchlar aytib beradilar.

Har bir sonning birliklar, o'nliklar xonasini aytib bering.

O'tilgan mavzuni mustaxkamlash matematik diktant yozdirish.

40 dan 49 gacha bo'lgan sonlarni tartib bilan yozing:

41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48.

b) 48 bilan 8ning ayirmasini yozing -40.

c) 40 bilan 9 ning eig'ndisini yozing – 49.

Yangi mavzuni bayon etish:

Bolajonlar 49 sonidan so'ng 50 soni kelishi va 50 dan 59 gacha bo'lgan sonlarni tartib bilan sanay olishni hamda toliq bilim berish maqsadida “Qurilishga sayohat” didaktik o'yindan foydalaniladi. U quyidagicha bajariladi: magnit taxtachasiga uyning poydevoridan tortib to uy tayyor bo'gunga qadar bo'lgan jarayonni aks ettiruvchi tasvir yopishtirib qo'yiladi. Uy yonidan o'quvchi yo'lga yengil mashina qo'yiladi. Uyning poydevori qurilishdan tomi yopilguncha bo'lgan 5 ta bosqichning har-biriga bittadan jami 5 ta kartochkaga bilan yozilgan topshiriq bilan tanishtiriladi. Eng avvalo doskaga chqqan o'quvchi 1- rasm ostidagi kartochkani olib o'qiydi va uni sinf o'quvchilari bilan bigalikda yechadi, 1- vazifa darslikning 114-betdagi 50 dan to 59 gacha bo'lgan sonlarini to'g'ri va teskari o'qish, uning ketma-ket joylashuvini bilib olish, daftarga to'g'ri yoza bilishni nazorat qilish. So'ng 1- misolni yozma va og'zaki ravishda bajarish.

$$50+1=51$$

$$51-1=51$$

$$50+4=54$$

$$54-4=50$$

$$50+2=52$$

$$52-2=50$$

$$50+5=55$$

$$55+5=50$$

Ana, bolajonlar uyimizning poydevorini ham qurib oldik.

2- o'quvchi doskaga chiqib, mashinani 2- boqich tagiga tagiga surib qo'yidi, unda 1 – misolning yon tomonidan jadval asosida berilgan misolni, ya'ni o'nliklar, birliklar o'qib izohlab berish yozilgan bo'ladi. O'quvchilar 51-ellik bir, 52- ellik ikki, 53-ellik uch, 54-ellik to'rt, 55-ellik besh, 56- ellik olti, 57- ellik yetti, 58-ellik sakkiz, 59- ellik to'qqiz deb xonalari bilan aytib berishlari darkor. 51-bu 5 ta o'nlik va birdan iborat. 52- bu 5 ta o'nlik va ikkita birdan iborat. Demak, uyimizning devoir bitdi, yana bir o'quvchi doskaga chiqib, mashinani 3-bosqich tagiga surib qo'yadi. Unda 3-masalani yechish kerakligi yozilgan bo'ladi. Masala o'quvchilarga o'qitiladi Shartli, yechishi javob topiladi.

Sharti: Keltirildi – 50 qop shaker. Sotildi - 20 qop shaker. Qoldi-?

Yechish: $50-20=30$ (qop) Javob: Do'konda 30 qop shaker qoldi. Ana bolajonlar, uyimizning tomi ham yopildi. Endi dam olish daqiqasini o'tkazib olamiz, so'ng yana davom ettiramiz.

Bir, ikki, uch – bu hisob,

Raqaamlarni o'ylab top!

Hisob darsi – aqi darsi,

Savolga top to'g'ri javob!

Yana bir o'quvchi doskaga chiqib, mashinani 4-bosqichga surib qo'yadi. Unda 4- masalani og'zaki bajarish kerakligi yozilgan bo'ladi. O'quvchlar masalani o'qib javobini topadilar.Sharti:Keltirildi 59 ta idishda sut.Sotildi – 50 ta idishdagi sut.Qoldi - ? sut.Yechish: $59-50=9$ Javob: 9 ta idishda sut.Na bolajonlar uyimizni bitishga yana bir bosqich qoldi, uni ham bajarsak, uyimiz bitgan bo'ladi. So'ng bir o'quvch doskaga chiqib, magnit taxtadagi mashnani oxiriga 5 – bosqichga surib qo'yadi. Unda kartochkadagi “5 – misoldagi bo'sh kataklarni to'ldiring” degan topshiriqni bajarish bo'ladi.

5 1			5 4

Bo'sh kataklarga 52, 53, 55, 56, 57, 58 sonlari qo'yiladi, deb javob berganlaridan so'ng, uyimiz tayyor bo'ldi, uy tayyor bo'lguniga qadar 5 bosqichni bosib o'tdik. Ularning hammasini yaxshi bajardik, endi quyidagi savollarga javob bering:

Biz qayerga sayohat qildik?

Biz qurilishga sayohat qildik.

Quruvchilarning mexnatini kim izoxlab beradi?

Quruvchilarning mehnati-beqiyos, davlatimiz kundankunga gullab – yashnab bormoqda.

Kim quruvchi bo'lmoqchi?

Kimning otasi yok qarindoshi quruvchi bo'lib ishlaydi?

Qurilishga qanday materiallar ishlatilar ekan?

Darsni yakunlash

O'qituvchi mavzuga yakun yasab, yoshlarni kelajakda o'z o'rinlarini topa bilish adashmasliklarini, o'zlariga munosib kasb tanlab yurtimizga xizmat qilishlariga da'vat etadi.Uyga vazifa.

Sinf: 2- sinf. Fan:

Odobnoma

Mavzu: Insoniy fazilatlar. Halollik.

Maqsad: O'quvchilarda halollikni tarbiyalash.

Rostgo'y va halol odam chin inson hisoblanishini rivoyat va ertaklar yordamida uqtirish. O'quvchilarda chin inson bo'lishga intilishlarini rivojlantirish.

Dars tipi: noan'anaviy

Dars turi: aralashgan

Dars uslubi: tushuntirish, savol- javob, aqliy xujum, suhbat.

Dars jihozi: Mavzuga oid syujetli rasmlar, rivoyatlar, vatman, marker, testlar.

Darsning borishi:

t/r	Darsning bosqishlari	Vahti
1.	Tashkiliy qism	3
2.	Uy vazifani so'rash va mustahkamlash	12
3	Yangi mavzu bayoni	15
4	Yangi mavzuni mustahkamlash	13
5	Uyga vazifa berish va darsni yakunlash	2

I. Tashkiliy qism:

- a) Salomlashish;
- b) Davomatni aniqlash
- d) Fasl haqida suhbat
- c) Ma'naviyat daqiqasi
- e) O'quvchilarni ndarasga hozirlash

II. O'tgan mavzuni so'rash va mustahkamlash:

Uyga berilgan “Ariq va suv” she'rini so'rash. She'r yuzasidan o'quvchilar qanday o'zlashtirganini bilish maqsadida aqliy xujum o'tkazaman.

“Ariq va suv” she'rida shoir barchani nimaga chaqiradi?

Suv nima qildi?

Kamtar ariq suvga nima uchun tanbeh berdi?

Kamtarlik qanday odat?

Siz o'zingizni kamtar deb bilasizmi?

Dugonalarangiz va do'stlaringiz orasida o'zingizni qanday tutasiz?

Savollarga javob olish orqali o'tilgan mavzuni mustahkamlayman.

Dam olish daqiqasi:

O'quvchilarga "Men sotuvchi" mashqi o'tkaziladi. Bunda mavzuga bog'langan holatda o'quvchilar o'zlariga yoqmagan va voz kechishni hoxlagan fazilatlarini "Sotuvchi" ga topshirib, o'rniga yangi fazilatlarini olib ketadilar. Bu mashq orqali o'qituvchi ularning bilmaghan taraflarini bilib oladi, ularga qanday muomala qilish kerakligini ham bilib oladi.

III. Yangi mavzu bayoni:

Rostgo'ylik va halollik haqidagi matn bilan o'quvchilar tanishtiriladi, o'qituvchi so'zlab beradi.matnda keltirilgan hikmatlarning ma'nosi yoritilib, o'quvchilarga halol odam chin inson hisoblanadi deb uqtiriladi.Matnga qo'shimcha ravishda "Zokir va Tohir" voqeasi

Sahna ko'rinish sifatida syujetli rasmlar asosida namoish etiladi.

Zokir va Tohir aka- uka.Ular bir kuni sayr qilib yurib, bir hamyon topib olibdilar. Ular hamyonni egasini qidiribdilar, ammo topa olmabdilar.shunda ular charchab, bir daraxt soyasi tagida dam olishibdi. Zokir

charchab uxlab qolibdi. Tohir esa hamyonni asta ochib, ichidan bitta yuz so'mni olib, hamyonni yana yopib qo'yibdi. Ular yo'llarini davom ettirayotganlarida oldilaridan bir kekxa kishi chiqib qolibdi.

U kishi: "Hamyonimni tushurib qo'ydim, uni ko'rmadinglarmi?" - deb, so'rabdi.

Zokir shunda:

Mana- bu hamyon emasmi? - debdi.

Ha, meniki, rahmat sizlarga, - debdi.

Kekxa kishi hamyonini ochib pullarini sanasa yuz so'm kamligini aytibdi.

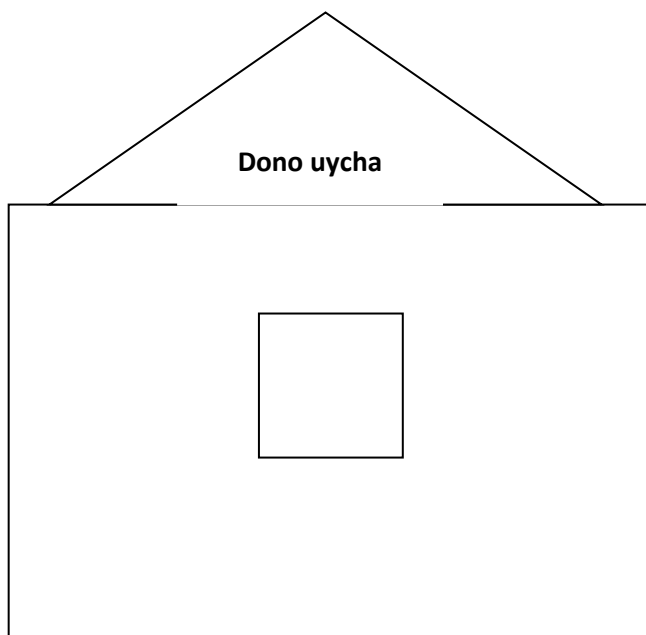
Aka- uka bir- birlariga qarabdi. Shunda Tohir qilgan ishidan pushymon bo'lib kissasidan yuz so'm chiqarib, boboga uzatibdi....

O'quvchilardan ushbu mavzu yuzasidan yana yangi ma'lumotlar so'ralib, bu mavzu yuzasidan tushunganlari aniqlanadi.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash:

Yangi mavzuni mustahkamlash uchun savollardan foydalanmay, balki ulardan bilganlarini yozib berishlari so'raladi.

Bunda "Dono uychaga" murojaat qilinadi.

O'qituvchi savollarni o'qiydi, o'quvchilar javobini yozib, dono uychaga topshiradi, uycha javoblarnining e'ng to'liq va to'g'ri yozilganlarini aniqlab beradi.

Test asosida ishlash:

Aka- uka nima topib olishdi?

a) behi b) hamyon d) tilla

2. Bolalarning ismi nima edi?

a) Tohir va Zokir b) Tohir va Zuhra d) Zokir va Vali

3. Kamtarlik qanday odat?

a) yomon odat b) yaxshi odat d) bunday odat har bir insonda bo'lishi kerak bo'lga yaxshi odat.

4. Siz o'rindiqlarda o'tiribsiz. Katta yoshli kishi avtobusga chiqdi, nima qilar edingiz?

a) O'tiravetrardim b) Qaramas edim d) Turib joy berar edim.

5. Qanday ishlar yomon odatga kiradi?

a) Kamtarlik b) Maqtanchoqlik d) Mehribonlik

Shu kabi test savollari orqali murojaat qilinib o'quvchilar yordamida qissadan hissa chiqariladi, hamda mavzu yuzasidan olgan bilimlari mustahkamlanadi.

V. Darsni yakunlash va uyga vazifa berish :

Dars songida o'quvchilar faol guruh, faol o'quvchi, dono fikrlar aytuvchi kabi nominatsiyalar bilan "Dono uycha" tomonidan taqdirlanadi, o'qituvchi tomonidan baholanadi. Uyga vazifa: mavzu asosida rasm chiz

Mustaqillikning 20 yilligiga bag'ishlangan "Buyuk va muqaddassan Mustaqil Vatan !" nomli tadbir stenariysi. (Tarbiyaviy soat ertaligi)

Tadbir oldidan sahna bayramona bezatiladi, Vatanga bag'ishlangan "Vatan"

qo'shig'i qo'yiladi. Devoriy gazeta va plakatlar osiladi.

Barcha o'quvchilar "Buyuk va muqaddasan mustaqil Vatan"deya ta'zim qilishadi.

Ustoz: Assalomu alaykum aziz o'quvchilar va ustozlar, Vatanimizning 20-yilligiga bag'ishlangan "Buyuk va Muqaddasan mustaqil Vatan! nomli tadbirimizga xush kelibsiz.

Bu dunyoda yurt ko'p, chaman ko'p ,bizlar uchun o'z diyorimizdan-da go'zallroq

,xushhavoroq ,yagonaroq bog'u-bo'ston yoq,
O'zbekiston o'zbek xalqining

Vatani muqaddas sajdagohidir .

Vatanni sevish ardoqlash, uni ko'klarga ko'tarish barchamiz uchun sharaftir.

Dovrug'i tilga doston bo'lgan yurt
Shavkati ham shoni osmon bo'lgan
yurt.

Mehr-muhabbati ummon bo'lgan
yurt

Har yo'g'i chamanzor bog'u
bo'stonim

Dunyoda –yagonam O'zbekistonim.

1-boshlovchi; Salom -kalamning boshi

Hamda odob quyoshi

Salom bo'g'lar qalblarni

U barchaning yo'ldoshi.

2-boshlovchi ; Go'zal yurt, do'stu yoshlar.

Sizga mehrimni berdim.

Ta'zim ila degaymiz,

Barcha o'quvchilar : Assalomu- alaykum.

1-o'quvchi : Assalom ,20 yoshga to'lgan Vatanim , tug'ilgan kuning muborak!

Aziz vatanim !Har bir kishi tug'ilib o'sgan shahri va mamlakati shu kishining

Vatani deyiladi. Har kim tug'ilgan , o'sgan yerini jonidan ortiq suyadi.

2-o'quvchi : Biz Turkistonliklar, o'z vatanimizni jonimizdan ortiq ko'rganimizdek, arablar Arabistonlarini , qumliklar issiq cho'llarini , eskimoslar shimol taraflarini, eng sovuq qor muzlik yerlarini boshqa yerlardan ziyoda

suyarlar. Agar suymasalar edi, havosi yahshi, tiriklik oson yerlarga o'z vatanlarini tashlab hijrat qilar edilar.

Ustoz : Bolajonlar Vatanga oid, vatan ravnaqi aks etgan qanday maqollardan bilasiz?

-“Bulbul-chamanni sevar, odam vatanni”,

“Eldan ayrilguncha, jondan ayril,”

“O’zga yurtda sulton bo’lguncha ,o’z yurtida gado bo’l”

Yo’ridan ayrilgan yeti yil yig’lar, yeridan ayrilgan o’lguncha yig’lar.

Ustoz: Barakalla, aziz o’quvchilar, shunday tinch ,osuda,faravon Vatanimiz

qadriga yetish bizning vazifamiz.

3-o’quvchi: Urush ko’rmasin bolam
 Tinch bo’lsin,deydi,olam
 Yurtin sevgan har odam
 Tinchlikni istar mudom
 Har qarich tuproq aziz,
 Tinchlik siridir laziz.
 Shod yashasin o’g’il-qiz
 Ezgulikka to’lib iz.

Magnitafondan (Tinchlik qo’shig’i yangraydi, sahnalashtirilgan raqs ijro etiladi)

Ustoz: Aziz o’quvchilar, sizlar Vatan deganda nimani tushunasiz ? (O’quvchilar she’rlarda Vatanga ta’rif berishadi.)

4-o’quvchi: Vatan o’zi ne ekan.

Xayolga toldim bir zum.
Unda gulmi yo tikan
Bariga qilay ta'zim
Siqim tuproq bir Vatan
Ayro tushmagayman bir zum
Bog'lari chaman –chaman.

5-o'quvchi; Mehribon ota-ona,
Parvona bo'lay o'zim
Bosh qo'yganim ostona
Unga ham qilay ta'zim
Kumush qishli dalalar
Qor-la qiladi bazm

6-o'quvchi O'ynar tengdosh bolalar
Ularga qilay ta'zim.
Kelsa bahor chog'lari
To'g'lar yanada azim.
Kelinchakdek bog'lari
Bariga qilay ta'zim.

Ustoz;-Barakalla, Vatan so'zi ona so'zi bilan hamisha
yonma-yon keladi: Bu bejiz emas, chunki necha ming

yillardan buyon ne-ne ulug' farzandlarni o'z quchog'iga olgan ona-yer ajdodlarimizga ,buyuk allomalar ,shoirlar va sarkardalarga onalik qilgan. Vatan bizning millatimiz va kelajak avlodimiz, aziz va mo'tabar onasidir.Shuning uchun ham dunyoda onamizdan yaqin va qadrli zot bo'lmaganidek , Vatan so'zidan ortiq muqaddas va qimmatli kalima yo'q.(qo'shiq ijro etiladi.) Maktabni bitirgach kollejlarda bilim olish bilan birga kasb-hunar egalari ham bo'lasiz.

Bu maqsad yo'lida “Yoshlarni boshlang'ich sinfdanoq kasbga yo'naltirish “

Chora-tadbirlari yo'lga qo'yilmoqda' kasbli, hunarli, insonlarni qo'llab –quvvatlash maqsadida Prezidentimiz 2011-yilni “Kichik biznes va hususiy tadbirkorlik yili” deb e'lon qildilar.

Yoshlikda qaynar kuch-u shijoat

Bu kuchni behuda ishlatma faqat.

Yoshlikda olgan ilm-u ma'rifat.

Kun kelib o'zingga asqotar albat.

“Yoshlikda olgan bilim toshga o'yilgan naqsh kabiidir”

Bolalar , Vatanimizda yashab o'tgan ulug' ajdodlarimiz,taniqli sport ustalarini ibratli bolaliklaridan misollar keltiring .

1-o'quvchi “ To'rt yoshida Navoiy .”

-Ulug' mutaffakir bobomiz Alisher Navoiy to'rt yoshida o'qish –yozishni o'rgangan va ko'p she'r, g'azal va hatto ,dostonlarni yoddan bilgan . U zot o'ziga

Ustoz bilgan Fariddidin Attorning “Mantiqut-Tayr” asarini shu yoshida yoddan aytib bera olgan.

2-o'quvchi “Abu Ali ibn Sino bobomiz.”

Ibn Sino bobomiz olti yoshdan boshlab matematika, mantiq, falsafa kabi ilmlarni o'rgana boshlagan. U noyob xotira egasi bo'lgan.: 10 yoshida Qur'onni yoddan bilgan . 13 yoshida u aristotel, Ptolomey , Evklid, galen , Gippokrat, Pifagor , Porfiriylar asarlarini o'rganib chiqib ,16-17 yoshida mashhur tabib –hakim bo'lib

tanilgan.

3-oquvchi “Zahiriddin Muhammad Bobur “

Farg'ona viloyatining podshohi bo'lgan . U o'shanda tarix, adabiyot , kalom ilmini puxta egallagan, jang sa'natidan boxabar , arab va fors tillarini mukammal bilar edi.

4-o'quvchi “Cho'lpon”

O'n besh yoshida Cho'lpon o'z davrining taniqli shoiri , publististi bo'lgan .

Uning mashhur “Adabiyot nadur ?” maqolasi ham shu yoshida yozilgan . U o'shanda beshta tilni bilgan : O'zbek , rus , arab , fors va turk tillarni bilgan.

5-o'quvchi “ Mirjalol Qosimov “

O'n to'rt yoshida futbol bo'yicha mamlakat o' smirlar terma jamosi sardori sifatida jahon chempioni bo'lgan . Keyinchalik , o'n besh va o'n olti yoshlarida yana bir martadan jahon va Evropa chempioni bo'lgan .

6-o'quvchi “Rustam Qosimjonov”

Xalqaro grosmeyster, jahon chempioni , shaxmatni besh yoshida o'rgangan . O'n besh yoshiga qadar u mamlakatnihg eng kuchli shaxmatchisi bo'lishga ulgurgan .

Ustoz : Qarang bolalar , mana ko'rib turganingizdek ulug' bobolarimiz va sportchilarimiz bolalikdan iste'dodini shakllantirib borishganiga guvoh bo'ldingiz.

Sizlarni ham vatanimiz ravnaqiga ulkan xissa qo'shgadigan ,yetuk insonlar bo'lib yetishishingizni astoydil xohlaymiz.

7-o'quvchi ; “ Baxtiyor avlodmiz” she'ri.

Ey ona zamin ,jon O'zbekiston,

Dildagi jonu jahonim o'zing.

G'ururim sensan , menga buyuk shon,

Boshim uzra osmonim o'zing .

Hovuch tuprog'ing men uchun gavhar,

Tavof etaman, ey ona yerim.

Shoira emasman ,shoir bo'lsam gar,

Senga atalardi birinchi she'rim.

Odim tashlaymiz shod bo'lib behad,

Pok tuprog'ingni ko'zlardga surta.

Biz Hech kimdan kam bo'lmaymiz
albat, Chunki yashayapmiz mustaqil yurtda.

(Sahna ko'rinishi Sayyoh kiyimidagi chet ellik mehmonlar,Angliyalik tadbirkor-ishbilarmon , Yaponiyalik o'qituvchi , Amerikalik arxitektor, Fransiyalik bastakor musiqachi , Korealik katta yer egalaridan fermer mehmon bo'lib O'zbekistonni mustaqillikka erishib ,20 yil ichida bo'lgan katta o'zgarishlarini ko'rish uchun ,

Tashrif buyurgan.Tarjimon ularni savollariga javob bermoqda .)

Amerikalik arxitektor :---- O'zbekistonga bundan 19 – yil oldin mehmonga ish yuzasidan kelgandim ,hozirda men O'zbekistonni taniyolmay qoldim , buyuk o'zgarishlar bo'lib o'tibdi . manavi binolar qanday binolar ?

“Tashabbus “ ko'rik tanlovlari tashkil etilgan. Xalq banklaridan eng yahshi loyihalari uchun kreditlar berish yo'lga qo'yilgan . Har tomondan tadbirkorlar ishi qo'llab quvvatlanilayapti.

Angliyalik tadbirkor-ishbilarmon ; -Juda yaxshi ishlar olib borilayotkan ekan ,Jahonda O'zbekiston iqtisodi va tadbirkorlik ,biznes ishlari bilan ham ko'zga tashlanib namoyon bo'lishi bejiz emas ekan.

Korealik fermer mehmon – ukangizga kirib kelganimda juda ko'zim quvondi ,hamma joylar toza, gullar daraxtlar ko'pligi ,O'zbekistonni yashil o'lka ekanligi yaqqol ko'zga tashlanmoqda.

Tarjimon ; -Ha, to'g'ri, aytdingiz ,Bizda mustaqilligimizning 20 yilligiga bag'ishlab ,har bir tashkilot, jamoa va xattoki maktab va bog'chalar ham 20- tupdan har bir fuqaro mevali daraht ekib obodonchilik ishlarida faol qatnashib keldi. O'zbeklarda xo'jalik ishlari ,imorat qurish ,ariq-kanallar ochib kelish kabi ishlar ko'pchilik bilan bajariladi. Bu-hashar deyiladi va uning bosh xususiyati beminnat, bepul be'tama , har bir O'zbekiston fuqarosi bajarishi e'tiborga loyiqdir.

Korealik fermer mexmon; Juda ham yahshi ekan bu hashar degani . Demak har bir fuqaro O'zbekistonni gullab yashnashi uchun o'z hissasini qo'shayapgan ekan-da .-Ha, to'g'ri .

Fransialik bastakor musiqachi; Musiqa sohasida ,san'at sohasida ham o'sishlar ko'zga tashlanayapti.

Tarjimon ; -Ha, to'g'ri, aytdingiz , mamlakatimizda musiqa umuman san'at sohasiga alohida e'tibor berilmoqda. Musiqa maktablari va litseylar qaytadan

rekonstruksiya qilindi, hamda yangi musiqa maktablari qurilmoqda.

Yangi serqirra ijodkorlarni toppish maqsadida “Nihol”, “Kelajak ovozi”, “Fond forum”, “MNTVY” kabi San’atni sevadigan, she’r yozishga qiziqadigan qizlar uchun “Zulfiyaxonim” mukofoti, kabi ko’rik – tanlovlaro’tkazilmoqda.

Farzandlarimiz esa bunday imkoniyatlardan oqilona foydalanib, o’z iqtidorlarini namoyish etishmoqda. hi :

Yaponiyalik o’qituvchi: - Ilm –fan sohasiga qanday e’tibor qaratilyapti?

Tarjimon : Respublikamizda eng katta e’tibor Ilm-fan sohasiga qaratilgan .

O’quvchilarning yahshi bilim olishi uchun zamonaviy maktablar, litsey va kollejlari

qad rostladi. Ilm maskanlari, zamonaviy laboratoriya jihozlari, texnik vositalar, kompyuterlar bilan ta’minlandi.

Vatanimizdagi barcha maktablar kapital rekonstruksiya qilindi, O’qituvchilar

uchun qo’shimcha ustama haqlar ajratildi, oylik maoshlari ko’tarildi. Ta’lim sohasida katta islohatlar bosqichma-bosqich olib borilayapti, o’quvchilar uchun turli ko’rik –tanlovlar tashkil qilingan, Ta’lim bepul, 12-yillik ta’lim majburiy. barcha kasbli –hunarli bo’lishga haqli. Olimpiadalar, “Bilimlar sinovi”

o'quvchilar ichidan bilimli ,zehnlilarni tanlab olib ,ularni rag'batlantirilyapti. "Xalqaro Mendeleyev olimpiadasi" ham O'zbekistonda o'tkazilganingizdan xabaringiz bor.Iqtidorli o'quvchilar chet mamlakatlarga borib o'zlari tanlagan mutahassislik bo'yicha o'qish baxtiga muyassar bo'lyapti.

An'anaga aylangan maktab o'quvchilarining "Umid nihollari" sport musobaqasi va unga bardavom bo'lgan ,bosqichma –bosqich o'tkazilib kelinayotgan "Barkamol Avlod", "Universiada" kabi nufuzli bellashuvlarda Vatanimizning umidli yulduzlari ,yosh sportchilari ulkan yutuqlarni qo'lga kiritmoqda. Quvonarlisi ,O'zbekiston yoshlari sportning barcha turlari bo'yicha jahon miqyosida ham g'alaba qozonmoqda.

Yaponiyalik o'qituvchi -Okey,a'lo, very good.

(Sayyohlarga tushuntirilayotganda monitorda har bir ta'rifga rasmlar ko'rsatib boriladi.)Qo'shiq ijro etiladi, barcha jo'r bo'ladi.

O'quvchi;- Dunyo xaritasin naqshi turfa rang,
Davralarda o'rni to'rda ,muhtaram.
Navqiron va azim,go'zal mukarram.
Hur o'zbekistoni bordur o'zbekning.

Ustoz : Chuchuk tillarida ozod
Vatan madxi jaranglaydi

Bari shodon ,ko'zlarida
Qalblarida nur porlaydi.
O'zbekiston bag'ri kengdir,
Farzandlari xor bo'lmagay hech,
Har O'g'il –qiz bu makonda
Mehrga zor bo'lmagay hech.
Cho'qilarni zabt etursan
Bag'ri butun, bolajonim.
Dadil bo'lgin va ishonchli
Baxtga to'la kelajaging!

Sizlar kelajak vorislarsiz,O'zbekistonning yanada ravnaq topishi, gullab-yashnashi bizning ,yoshlarning ,kelajak avlodlarimiz zimmasida. Shunday ekan ota-onamiz ,Vatanimiz , yurtboshimiz ishonchini oqlash uchun faqat a'lo baholarga o'qishimiz, odob-ahloq bobida tengdoshlaringizga namuna bo'lishingiz kerak. Vatanimiz qudrati kelajak avlodlarga bog'liq.Ha,bolajonlar! Yurt haqida qo'shiq kuylayotganingiz bejiz emas, chunki sizlarga ko'rsatilayotgan mehr sizlarni yayratadi,Vatan mehri vujudingizga quvvat,qalbingizga harorat va ruhingizga madadkordir.Farzandlarini avaylab asrayotgan yurtning qudrati tuganmasdir, bunday yurtda yashayotgan har bir bola esa baxtlidir. (Hech kimga bermaymiz seni O'zbekiston qo'shigi yangraydi.).

Seminar mashg'ulotlariga tavsiya etiladigan mavzular:

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi shaxsiga bo'lgan talablar Sinf rahbari va bolalar etakchisi sinf faollarini aniqlash, Ota-onalar sinf majlisini tashkil qilish metodikasi, tarbiyada muomala mahorati o'quvchiga pedagogik ta'sir ko'rsatish mahorati, Sharq mutafakkirlarining merosida oilada bolalarni ahloqiy tarbiyalash, sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkil qilish, o'quvchilar jamoasi bilan ishlash, o'quvchini rag'batlantirish usuli, ota-onalarga tarbiyaga oid bilimlar berish, Iqtisodiy tarbiya berish usullari, ajdodlarimiz madaniy merosi, tarbiya jarayonida iqtisodiy tushunchalarni singdirish, tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishda pedagogik mahorat, O'quvchilar jamoasini shakllantirish, Sinf rahbarining ma'naviy va tarbiya ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari bilan olib borilgan ishlari Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tizimi, Tarbiyaviy ishlarning o'quvchi tarbiyasiga ta'siri, Oilada bola tarbiyasi, Oiladagi bola tarbiyasida milliy an'analardan foydalanish, Tarbiyaviy ishlar orqali inson'arvarlikni tarbiyalash, Sinf rahbarining yuksak ma'naviy kamoloti, O'quvchi va o'qituvchi munosabati kabi mavzularda olib boorish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. F.Qurbonova. —Ommaviy bayramlarda xalq o'yinlaril.- Toshkent, —O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyatil. 2009 yil.
2. M.Sattor. —O'zbek udumlaril.- Toshkent, —Cho'lponl. 2007 yil.
3. M.Kalonxonov. —Qadriyatnomal.-Toshkent, —Niholl. 2006 yil.
4. J. Yo'ldoshev. O'quvchi ma'naviyatini shakllantirish. — Toshkent, —Cho'lponl. 2000 yil.
5. Z.M. Bobur. —Boburnomal. —Toshkent, —Ma'naviyatl. 1998 yil.
6. B. Qo'chqorov. Sinfidan tashqari ishlarning ahamiyati. —Boshlang'ich ta'liml jurnali, 2006 yil, 7-son.
7. —Boshlang'ich ta'liml jurnali, 2011 yil 3-son.
8. O'qish kitobi / Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik. Muallif-tuzuvchilar: T.G'offorova, E.Shodmonov, C.Eshdurdiev. — Toshkent: —Sharql nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati, 2007. — 128 b.
9. Hasanboyeva O. Odobnoma / Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik. — Toshkent: —O'zbekiston milliy ensiklopediyasil Davlat ilmiy nashriyoti, 2007. — 64 b.
10. <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
12. http://www.goup32441.narod.ru/files/ogp/001opor_konspekt/2010-08-1.html).
13. <http://www.7ya.ru/article/Pravila-dorozhnogo-dvizheniya-dlya-malyshej>.
14. <http://de.3dn.ru/publ/43-1-0-1> 14.
15. <http://www.propaganda-bdd.m/index.php?act=pages&id=1> 87.
16. <http://www.rusedu.info/CMpro-v-74.html>.

GLOSSARIY

Adolat (arabcha —adolat — odillik, toʻgʻrilik) – axloq va huquqning maʼyoriy kategoriyalaridan biri boʻlib, mavjud ijtimoiy voqelik inson mohiyatiga va huquqlariga mos yoki mos emasligini ajratishda mezon boʻlib xizmat qiladi.

Al-Buxoriy (810-870 yy) – —Hadis ilmida amir al-moʻminiyn (Hadis ilmida musulmonlarning yetakchisi) degan sharaflı nomga sazovor boʻlgan, hayoti va ijodi alohida eʼtiborga molik buyuk olim, muhaddis, yaʼni hadisshunos mutafakkir.

Anʼanalar – jamiyat hayoti turli sohalarining, moddiy va maʼnaviy faoliyat shakllarining, kishilar oʻrtasidagi aloqalar va munosabatlarning avloddan-avlodga oʻtishi, ajdodlar hayoti, belgilari va xususiyatlarining takrorlanish tarsi.

Baynalmilalchilik (arabcha —baynalmilal — millatlararo) – jahondagi barcha millat va elatlarning tengligi, hamjihatligi nazariyasi va amaliyoti.

Vatanparvarlik – kishining oʻzi tugʻilib oʻsgan, kamol topgan joy, zamin, oʻlkaga boʻlgan mehr-muhabbatini, munosabatlarini ifoda etadigan ijtimoiy va maʼnaviy-axloqiy xislatlari, fazilatlaridir.

Davlat mustaqilligi ramzlari – davlatning timsollari, yaʼni uning suverenitetini, milliy va iqtisodiy koʻrsatkichlarini, siyosiy-ijtimoiy tuzumini, asosiymafkura va hayot qoidalarini koʻrsatuvchi belgilar, eng muhim hujjatlar, gʻoyalar va tushunchalar.

Davlat ramzi – bu mustaqil davlat belgisidir. U davlat bayrog_i, davlat gimni, davlat gerbi, mamlakat milliy valyutasi va mamlakat konstitutsiyasida o_z ifodasini topadi.

Demokratiya (qadimgi yunon tilida —demos|| – xalq va —kratos|| – hokimiyat) – —xalq hokimiyat|| ma‘nosini anglatadi.

Insonparvarlik (—inson|| – arabcha; —parvar|| – fors-tojikcha; —lik|| - o_zbekcha – kishiga g_amxo_rlik, gumanizm) – odamzodning qadri, uning erkinligi, qobiliyatlari har tomonlama namoyon bo_lishi uchun kurashish, insonning baxt-saodati, teng huquqliligi, adolatli hayotini tamin etishga intilish, insonoylikning barcha tamoyillari yuzaga chiqishiga shart-sharoitlar yaratish ma‘nosini anglatadi.

Istiqlol (arabcha —istiqlol|| – ko_tarilish, qaddini rostdlash, o_sish, yuqori joyga erishish) – har bir inson, jamoa, davlat, millatning rivojlanishi uchun zarur erkinlik sharoiti.

Konstitutsiya (lotincha —constitutio|| – tuzilish, tartib) – davlatning asosiy qonuni.

Madaniy meros – avlodlar tomonidan yaratilgan amaliy tajriba, axloqiy, ilmiy, tafakkuriy, diniy va ruhiy qarashlar, xalq madaniyati va ijodi kabi moddiy hamda ma‘naviy boyliklar majmui.

Madaniyat (arabcha —madaniyat — madinalik, shaharlik; ta'lim-tarbiya ko'rganlik) – kishilarning tabiatni, borliqni o'zlashtirish va o'zgartirish jarayonida yaratgan moddiy, ma'naviy boyliklar hamda bu boyliklarni qayta tiklash va bunyod etish yo'llari va uslublari majmui.

Mahalla (arabcha —mahalla – joy, o'rin, makon) - O'zbekistonning muayyan tarixiy sharoitlarida, asrlar davomida shakllanib, faoliyat ko'rsatayotgan, aholi yashaydigan ma'muriy-hududiy birlik, uyushma.

Ma'naviyat (arabcha —ma'naviyat — ma'nolar majmui) – kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlari va tushunchalari majmui.

Ma'rifat (arabcha —arafa — —bilmoq so'zidan) – ta'lim-tarbiya, iqtisodiy, siyosiy, falsafiy, diniy g'oyalar majmui asosida kishilarning ong-bilimini, madaniyatini o'qitishga qaratilgan faoliyat.

Mentalitet (lotincha —mens — aql, idrok) – jamiyat, millat, jamoa yoki alohida shaxsning tarixiy tarkib topganaifakkur darajasi, ma'naviy salohiyati, ularning hayot qonunlarini tahlil etish kuchi, muayyan ijtimoiy sharoitlarda shakllangan aqliy qobiliyati, ruhiy quvvati.

Milliy an'analar – millat hayotining turli sohalarida namoyon bo'ladigan tushunchalar, belgilar, xususiyatlar, faoliyat turlari, odat va xislatlarning avloddan-avlodga o'tish hamda meros bo'lib qolish tarzi.

Milliy ruhiyat – millatning ichki holati, kechinmalari, his-tuygʻulari, maʼnaviy dunyosi, oʻy-fikrlari, maqsad va maslaklaridamda kayfiyatlari bilan bogʻliq mulohazalar majmui.

Milliy til – kishilarning tarixan tashkil topgan barqaror birligi – millatning yoki elatning umumiy tili, ularning fikr almashish va muloqot vositasi, muhim rivojlanish omili.

Milliy oʻz-oʻzini anglash – har bir millat (elat)ning oʻzini haqiqiy mavjud subʼekt, muayyan moddiy va maʼnaviy boyliklarni ifodalovchi ekanligini, yagona til, urf-odatlar, anʼanalar, qadriyatlar va davlatga mansubligini, manfaatlar va ehtiyojlar umumiyiligini tushunib yetishiga milliy oʻz-oʻzini anglash deyiladi.

Milliy qadriyatlar – millat uchun muhim va jiddiy ahamiyatga ega boʻlgan jihat va hususiyatlar.

Milliylik – tarixan tashkil topgan barqaror ijtimoiy-etnik birliklarni, yaʼni millatlar va elatlarni boshqa barqaror ijtimoiy birliklardan, masalan, ijtimoiy sinflardan farqlovchi tomonlar, xususiyatlar, maʼnaviy ruhiy va madaniy qirralar hamda tafovutlar majmui.

Mustaqil davlat – (arabcha —mustaqill – qaram emas, erkin) davlatning asosiy shakli.

Mustaqillik bayrami – jahon mamlakatlarida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy jihatdan barcha masalalarni

tashqaridan aralashuvsiz, o‘z taqdirini o‘zi belgilash, suverenitetni qo‘lga kiritish orqali hal qilish haq-huquqiga erishilgan va rasmiy umumxalq, umumdavlat bayrami bayrami deb elon qilingan kun.

Najmiddin Kubro – (1145 – 1221) – Markaziy Osiyoning shayxul mashoyixlaridan biri, —kubroviyall tariqatining asoschisi. Asl nomi Ahmad bin Muhammad al-Xivaqiy al- Xorazmiy bo‘lib, kunyasi —Abuljannobl (taqvodorlar otasi)dir. Shariat va tariqat ilmining buyuk donishmandi bo‘lgani uchun —Kubrol (ulug‘larning ulug‘i), —Najmiddin (dinning yulduzi) degan laqablarni olgan. Iste‘dodli muridlar tarbiyalashda mahorat ko‘rsatgani sababli uni —Shayxi valitaroshl (valilarni voyaga yetkazuvchi) ham deganlar.

Urf-odat va rasm-rusumlar – kishilar turmushiga singib ketgan, doim takrorlanib turadigan xatti-harakat, ko‘pchilik tomonidan qabul qilingan xulq-atvor qoidalari va ko‘nikmalar (masalan, o‘zbeklarda kichiklarni kattalarga salom berishi, erta turib uy-hovlini supurib-sidirib, tartibga keltirib qo‘yish, mehmonlarga alohida hurmatda bo‘lish, bayram arafasida betob, ojiz va qiynalganlardan xabar olish, yordamga muhtojlarga hasharga borish va shu kabilar).

Sharq va sharqonalik – jaxon ijtimoiy adabiyoti, shu jumladan tarix, falsafa, ruhiyat badiiy adabiyot, adabiyotshunoslik, etnologiya va etnografiya, nafosat va axloq ilmlari tomonidan e‘tirof etiladigan, Sharqqa va Sharq xalqlari va mamlakatlariga tegishli xislat va xususiyatlar majmui.

